REGIONALE CULTUURMONITOR

EDITIE 2022

atlas research

Boekmanstichting
Kenniscentrum voor kunst, cultuur en beleid

REGIONALE CULTUURMONITOR

EDITIE 2022

Nadine van den Berg
Nancy Blaker
Jan Jaap Knol
Bjorn Schrijen
Joran Veldkamp
Sabine Zwart

atlas research

Boekmanstichting
Kenniscentrum voor kunst, cultuur en beleid

INHOUDSOPGAVE

Inleiding _____ 5

Analyses per provincie _____ 8

- Drenthe _____ 9
- Flevoland _____ 13
- Fryslân _____ 16
- Gelderland _____ 19
- Groningen _____ 23
- Limburg _____ 26
- Noord-Brabant _____ 30
- Noord-Holland _____ 34
- Overijssel _____ 37
- Utrecht _____ 40
- Zeeland _____ 43
- Zuid-Holland _____ 46

Analyses per domein ____ 50
Beeldende kunst ____ 51
Cultuureducatie____55
Erfgoed ____ 59
Film ____ 64
Letteren____ 68
Podiumkunsten____73
Gemeentelijke en provinciale coronasteun ____79
Literatuur____87
Bijlage 1: Beschrijving per indicator ____92
Colofon ____ 104

INLEIDING

In welke provincie staan, omgerekend per inwoner, de meeste rijksmonumenten? Waar is filmbezoek populair en waar de bibliotheek? Hoe is het museumbezoek verdeeld over het land? Hoe ligt dat voor het bezoek aan voorstellingen? Waar doen inwoners veel aan beeldende kunst of juist veel aan muziek? Welke data zijn er over vrijwilligerswerk bekend? Welke provincie geeft relatief het meeste geld uit aan cultuur? Het antwoord op deze en nog veel meer vragen is te vinden aan de hand van de verzamelde data uit de Regionale Cultuurmonitor, gemaakt door de Boekmanstichting en Atlas Research. We hopen hiermee te voorzien in de behoefte aan een integraal beeld van regionale cultuurcijfers.

Inntel Hotel Zaandam (Pierre Châtel-Innocenti via Unsplash)

INLEIDING

Met de Regionale Cultuurmonitor spelen we in op de groeiende aandacht voor lokaal en regionaal cultuurbeleid. Decentrale overheden spelen al lange tijd een cruciale rol in de financiering hiervan, maar regionale spreiding en profilering is de laatste jaren ook steeds meer een thema binnen het landelijk cultuurbeleid. Dat blijkt uit de aandacht voor de stedelijke regio's[1] en culturele ecosystemen. Maar het komt ook tot uitdrukking in de zorg voor de beschikbaarheid van culturele basisvoorzieningen, zoals bibliotheken en cultuureducatie, in het hele land.[2]

Door cijfers over het culturele veld op regionaal niveau toegankelijk te maken op een onderling vergelijkbare wijze ontstaat er meer zicht op onderlinge verhoudingen binnen Nederland. De data en duiding daarvan kunnen het maatschappelijk debat over kunst en cultuur binnen de regio voeden en gebruikt worden bij het gesprek over het beleid van overheden en instellingen.

Met deze Regionale Cultuurmonitor bouwen de Boekmanstichting en Atlas Research voort op de eerder verschenen Regionale Cultuurindex.[3] Voor alle provincies in Nederland zijn aan de hand van indicatoren gegevens bijeengebracht over aanbod van voorzieningen, bezoek of deelname aan culturele activiteiten en financiering van cultuur.

In deze publicatie kan de lezer per provincie in een beknopt hoofdstuk kennisnemen van kengetallen voor de domeinen podiumkunsten, beeldende kunst, letteren, erfgoed, film en cultuureducatie. Dat we de data steeds op provinciaal niveau presenteren heeft ermee te maken dat het op dit moment nog niet mogelijk is om alle data ook op gemeentelijk niveau aan te bieden.

Om een consequente vergelijking te kunnen maken tussen provincies is steeds gebruikgemaakt van data uit 2019. Voor dit jaar zijn voor alle indicatoren data beschikbaar. Gezien de zeer uiteenlopende bevolkingsomvang per provincie zijn absolute data daartoe – waar relevant – omgerekend naar getallen per inwoner. In zes overkoepelende analyses worden ook nog eens op domeinniveau gegevens van provincies met elkaar in verband gebracht.

De Regionale Cultuurmonitor is te lezen als zelfstandige publicatie maar is ook geïntegreerd in de landelijke Cultuurmonitor op www.cultuurmonitor.nl. U vindt hier de data door op de startpagina in het Dashboard te klikken op 'regionaal', en vervolgens te filteren op de domeinen en/of thema's waarover u meer wilt weten. Daarmee is het voor iedereen mogelijk om zelf provincies met elkaar te vergelijken, zowel in absolute als relatieve zin. Via het dashboard zijn voor een flink deel van de indicatoren ook data van 2020 en 2021 beschikbaar.

De meer recente data laten de enorme impact zien die de coronapandemie heeft gehad voor het bezoek aan cultuur. Dat wordt zichtbaar in een apart artikel bij deze Regionale Cultuurmonitor waarin we de rol die gemeentelijke en provinciale overheden hebben gespeeld bij het ondersteunen van de culturele sector, nader toelichten. In de landelijke Cultuurmonitor zullen we de komende tijd de data over 2020 en 2021 verder aanvullen. Dan kan de volledige impact zichtbaar worden alsmede – hopelijk – ook tekenen van herstel in 2022 en de jaren die volgen.

1 Zie voor meer informatie over de stedelijke regio's https://www.cultuursubsidie.nl/over-het-cultuurstelsel/de-stedelijke-regio.
2 Raad voor Cultuur, *De basis op orde* (maart 2022), advies uitgebracht voorafgaande aan de recente gemeenteraadsverkiezingen.
3 Zie https://www.boekman.nl/over-de-regionale-cultuurindex/.

INLEIDING

VERANTWOORDING

Bij het gebruik van de data en analyses uit de Regionale Cultuurmonitor passen nog enkele kanttekeningen. Allereerst hebben we voor deze Regionale Cultuurmonitor gebruikgemaakt van landelijk beschikbare gegevens. Deze zijn vaak afkomstig van het CBS of gebaseerd op data van organisaties die zijn aangesloten bij landelijke koepels. Dat betekent dat lokaal of provinciaal verzamelde data niet zijn meegenomen, veelal omdat deze lastig of niet te vertalen zijn naar informatie voor andere regio's en daarmee een landelijke vergelijking onmogelijk maken. Ook ontbreken kleinere of informele voorzieningen die niet zijn aangesloten bij landelijke brancheverenigingen.

We zijn ons ervan bewust dat we hierdoor niet álle organisaties en vormen van cultuur hebben kunnen meenemen. Het gebruik van landelijk beschikbare bronnen heeft echter ook voordelen; het maakt het mogelijk om van een landelijk beeld te komen tot een verfijning naar het niveau van provincies en het voorkomt dat verschillen tussen provincies zijn terug te voeren op de kwaliteit van de registratie. In een aparte bijlage bij de Regionale Cultuurmonitor worden de gebruikte gegevens verantwoord.

In de tweede plaats hebben we voor de monitor steeds gebruikgemaakt van kwantitatieve data. Ook daarin schuilt een beperking. Om een compleet beeld te krijgen van het culturele leven in een provincie zijn uiteraard ook kwalitatieve data en duiding nodig. De Regionale Cultuurmonitor is daarom vooral te beschouwen als input voor gesprek. En als uitnodiging tot verdiepende analyse, zoals die door Atlas Research en de Boekmanstichting is gedaan voor de Metropoolregio Amsterdam of voor Noord-Brabant vorm heeft gekregen in *Waarde van cultuur 2022: de staat van de culturele sector in Noord-Brabant*. Met partners Het PON & Telos en Pyrrhula werkt de Boekmanstichting momenteel aan een vergelijkbare monitor voor Gelderland. Voor Zeeland is een nulmeting gedaan. Ook provincies als Fryslân, Flevoland en Zuid-Holland werken aan regionale monitoren.

In de Regionale Cultuurmonitor worden provincies vaak in een relatieve positie ten opzichte van elkaar geplaatst. We zijn ons goed bewust van de beperkingen van dit type ranglijsten. Met de koppeling van data aan aantallen bewoners per provincie bieden we volgens ons wel een goed startpunt voor onderlinge vergelijking. Zo wordt bijvoorbeeld zichtbaar of een provincie over relatief veel of weinig erfgoed beschikt. Of dat de bewoners van een provincie relatief veel of weinig naar de bioscoop gaan. Nog zulke variabelen zijn kunstzinnige activiteiten als muziek maken of aan theater doen. Deze data vertellen echter maar een deel van het verhaal. Maar juist doordat ze uitdagen om te zoeken naar duiding en verklaring van verschillen kunnen ze ook inspireren tot het voeren van een goed gesprek. Over de kenmerken van het culturele leven in de zo uiteenlopende delen van het land. Maar ook over de uitdagingen die er zijn om dat leven te versterken.

De Regionale Cultuurmonitor is gemaakt door de Boekmanstichting en Atlas Research en mede mogelijk gemaakt door bijdragen van het Prins Bernhard Cultuurfonds en Fonds 21. Wij danken de fondsen voor hun steun bij de totstandkoming van de Regionale Cultuurmonitor. Ook zijn wij dank verschuldigd aan de provinciale vertegenwoordigers en vertegenwoordigers uit de verschillende domeinen voor hun kritische blik en bruikbare feedback.

ANALYSES PER PROVINCIE

Strijp-S in Eindhoven (Lucas van Oort via Unsplash)

DRENTHE

Drenthe is met ruim 492 duizend inwoners relatief klein. De provincie barst van de historie en staat bekend om haar erfgoed. Sinds 2021 pronken Veenhuizen (Noordenveld) en Frederiksoord-Wilhelminaoord-Boschoord (Westenveld) op de lijst van Nederlandse werelderfgoederen onder de Koloniën van Weldadigheid (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed z.j.). Ook werkt Drenthe samen met de twee noordelijkste provincies en de gemeenten Assen, Leeuwarden, Groningen en Emmen aan een sterke en vitale culturele infrastructuur binnen het cultuurverband We the North, waarin zij zich presenteren als één cultuurregio (We the North 2018). Hoe ziet het culturele landschap er voor de Drentenaren verder uit?

Drents Museum in Assen (Denise Jans via Unsplash)

DRENTHE

BEELDENDE KUNST

Drenthe telt één museum voor beeldende kunst en twee galeries. Daarmee bezit de provincie er alleen meer dan Flevoland, ook per inwoner. Wel behoort het enige museum voor beeldende kunst, het Drents Museum, tot de culturele basisinfrastructuur van Nederland (Museumvereniging 2020a). Een ander noemenswaardig museum is De Buitenplaats in Eelde, al werd dit in 2019 door het ministerie van OCW niet aangemerkt als museum voor beeldende kunst. De passieve participatie in de vorm van het bezoeken van musea voor beeldende kunst was in Drenthe, zowel in absolute aantallen als per inwoner, alleen hoger dan in Flevoland. In tegenstelling tot het relatief lage aanbod en museumbezoek is de actieve participatie op het gebied van de beeldende kunst wel hoog. Meer dan twintig procent van de bevolking geeft aan in 2019 tijd te hebben besteed aan handenarbeid, schilderen, tekenen, boetseren of pottenbakken. Dat is het grootste aandeel van alle provincies. Bij het domein Beeldende kunst mag ook de kunstexpeditie *Into Nature* niet ontbreken. Deze tweejaarlijkse buitententoonstelling – met circa vijftienduizend bezoekers – verbindt de Drentse natuur aan nieuwe hedendaagse kunst, en zorgt ervoor "dat je anders kijkt als natuur en kunst ideaal samen gaan" (Vos 2021).

ERFGOED

Drenthe is rijk aan historisch erfgoed. Naast de Koloniën van Weldadigheid als UNESCO Werelderfgoed, zijn de hunebedden het eerste wat gelijk tot de verbeelding spreekt. Maar liefst 52 van de 54 nog in Nederland zichtbare hunebedden staan in Drenthe, en het overgrote deel daarvan is te vinden in het Hondsruggebied, een Global Geopark met sinds 2015 een erkende UNESCO-status.[4] Buiten dit gebied met oerhistorie telt Drenthe 1.280 rijksmonumenten, 91 archeologische rijksmonumenten en 31 beschermde stads- en dorpsgezichten. Ook kunnen geschiedenisliefhebbers terecht in twintig cultuurhistorische (en overige) musea. Met inachtneming van de bevolkingsomvang staat de provincie qua aanbod daarmee in de top van de Nederlandse provincies, behalve voor (de gebouwde) rijksmonumenten (negende positie). Wat verder opvalt, is dat Drenthe de minste iconen van de moderne architectuur (72) kent, zowel in absolute aantallen als per inwoner. Het beeld van het Drentse erfgoed is hiermee duidelijk: de provincie heeft veel historisch erfgoed in huis, maar blijft wat achter in de meer recente vormen van erfgoed.

FILM

Drenthe telt één filmhuis en vijf bioscopen. Per inwoner is dit aantal voor filmhuizen het laagste van alle provincies, terwijl het aanbod bioscopen hoger uitvalt (vierde positie). Wat daarbij opvalt, is dat het totaal aantal stoelen (3.230) in die bioscopen relatief laag is. Waarschijnlijk betekent dit dat Drenthe relatief kleinere bioscopen heeft. In 2019 trokken de filmhuizen en bioscopen 660 duizend bezoekers, die meer dan 6 miljoen euro aan inkomsten in de vorm van de bruto-recette genereerden. Ook werden er twee filmfestivals georganiseerd in Drenthe, waarvan het Internationaal Filmfestival Assen de bekendste is.

4 Zie: http://www.dehondsrug.nl/de-hondsrug-geopark/unesco-global-geoparken.

DRENTHE

LETTEREN

Drenthe heeft dertien boekwinkels en twaalf antiquariaten. Zowel in absolute als relatieve zin zijn dit er vergeleken met de andere provincies weinig. De inwoners van Drenthe kunnen in veertig bibliotheeklocaties terecht om een boek te lenen. Per inwoner kan dit alleen in Zeeland en Groningen op meer locaties. Van die bibliotheken wordt ook relatief veel gebruikgemaakt. Er waren in 2019 124 duizend mensen lid van de bibliotheek (25 procent van de bevolking) die per inwoner 4,5 boeken leenden, waarmee Drenthe ten opzichte van de andere provincies een vierde en tweede plek inneemt. Daarnaast is het aantal vrijwilligers bij de bibliotheek in geen enkele andere provincie zo hoog als in Drenthe. De gemeenten dragen ruim 26 euro (vijfde plek) en de provincie ruim 7 euro per persoon (tweede plek) bij aan de bibliotheken. Ook het aandeel inwoners dat aangaf in 2019 tijd te hebben besteed aan lezen is groot (75 procent) en Drentenaren kopen veel boeken: de in 2019 ruim 1,4 miljoen verkochte exemplaren leverden per inwoner de meeste inkomsten op van alle provincies.

PODIUMKUNSTEN

Drenthe is niet rijk bedeeld op het gebied van podiumkunsten. De provincie telt zeven vaste podia, waar 740 voorstellingen voor ruim 215 duizend bezoekers plaatsvonden in 2019. In vergelijking met de andere provincies is dit zowel voor het aantal podia als het aantal voorstellingen en bezoekers aan de lage kant (ook per inwoner). Er vonden zeven muziekfestivals plaats in de provincie in 2019, dit is in vergelijking met de andere provincies gemiddeld. Vermelding verdient de jaarlijks[5] in Veenhuizen terugkerende en enorm succesvolle voorstelling *Het Pauperparadijs*, door het theatergezelschap van Tom de Ket. De voorstelling trekt zo'n negentigduizend bezoekers naar Drenthe voor een "theaterspektakel over arm en rijk" en is door *Trouw* beoordeeld met 5/5 sterren (Het Pauperparadijs z.j.). Tevens noemenswaardig is openluchttheater Shakespearetheater Diever, waar al 75 jaar ieder seizoen twintig uitvoeringen van werken van Shakespeare worden gehouden.[6] Het zelf beoefenen van podiumkunsten is onder de inwoners van Drenthe gemiddeld. Het aandeel van de bevolking dat in 2019 aangaf tijd te hebben besteed aan zingen (7,4 procent), aan toneel, musical of ballet (7,4 procent), en aan het bespelen van een muziekinstrument (8,8 procent) levert Drenthe een middenpositie op.

CULTUUREDUCATIE

Cultuurparticipatie komt ook tot uitdrukking in het aantal plekken waar mensen creatief bezig kunnen zijn. Drenthe telt driehonderd bij de KvK aangesloten zzp'ers en organisaties op het gebied van kunst- en cultuureducatie, waarvan dertig dansscholen. Daarmee is het aanbod relatief laag. Een andere indicator van cultuureducatie in de regio is hoeveel middelbare scholieren gebruikmaken van het Cultureel Jongeren Paspoort (CJP). Nergens is dat aandeel groter dan in Drenthe: 95 procent van alle Drentse leerlingen heeft een aanmelding voor een CJP, terwijl het landelijk gemiddelde 77 procent is. Daarentegen is het aantal van 1,27 culturele activiteiten per aangemelde scholier juist weer het laagste van alle provincies. Relatief veel jongeren hebben dus een CJP maar ze maken er verhoudingsgewijs

5 Met uitzondering van 2020 en 2021, toen de voorstelling vanwege de coronabeperkingen niet door kon gaan. In de zomer van 2022 zou *Het Pauperparadijs* weer hervat worden, maar ging dit als gevolg van de stikstofproblematiek niet door.

6 Zie: http://www.shakespearetheaterdiever.nl/Over-ons/Shakespearetheater.

weinig gebruik van. Bijzondere vermelding wat betreft cultuureducatie verdient het busvervoerproject Culturele Mobiliteit in Drenthe (en Groningen), dat jaarlijks ruim twaalfduizend leerlingen naar de grote musea en theaters in de provincie brengt.[7]

CONCLUSIE

Drenthe laat op cultureel gebied een gemêleerd beeld zien. De provincie is rijk aan met name historisch erfgoed en op het gebied van de letteren springt het gebruik van de bibliotheek en het grote aandeel lezers in het oog. De podiumkunsten en film zijn wat minder goed vertegenwoordigd, maar de provincie heeft met *Het Pauperparadijs* en het Internationaal Filmfestival Assen wél twee grote succesvolle jaarlijkse evenementen. De lokale cultuurmonitor concludeerde verder dat Drenthe “een stabiel aantal cultuurliefhebbers en -vrijwilligers kent dat jaar op jaar de weg naar de culturele organisaties weet te vinden, hetzij als publiek, hetzij als ondersteuner” (Veenstra et al. 2021).

7 Zie: http://www.kunstencultuur.nl/onderwijs/primair-onderwijs/culturele-mobiliteit-groningen-en-drenthe.

FLEVOLAND

Flevoland is de jongste provincie van Nederland en telt ruim 416 duizend inwoners. Waar andere provincies eeuwenoude culturele instellingen hebben, gaat de geschiedenis van Flevoland terug tot de jaren vijftig van de vorige eeuw. De provincie heeft daardoor op cultureel gebied een onderscheidend profiel. Want waar er relatief weinig ‘verleden’ in de provincie te vinden is, wordt het ‘heden’ des te meer omarmd. Dat komt bijvoorbeeld naar voren in de unieke collectie landschapskunstwerken van wereldberoemde kunstenaars als Richard Serra, Daniel Libeskind en Antony Gormley. Deze collectie is sinds het ontstaan van Flevoland gegroeid en nog steeds worden er nieuwe landschapskunstwerken gerealiseerd, zoals in 2018 Deltawerk// van RAAAF | Atelier de Lyon (Muller et al. 2019).

Exposure, Antony Gormley
(Bram Schilling, courtesy Stichting Land Art Flevoland)

FLEVOLAND

BEELDENDE KUNST

In tegenstelling tot de andere provincies zijn er in Flevoland geen musea voor beeldende kunst.[8] Ook het aantal galeries is er met één dun gezaaid. Hoewel het aanbod aan beeldende kunst in Flevoland klein is, kan dat over het zelf beoefenen niet worden gezegd; 18,1 procent van de inwoners van Flevoland gaf aan in 2019 tijd te hebben besteed aan handenarbeid, schilderen, tekenen, boetseren en pottenbakken. Alleen in Drenthe was dat aandeel met 20,6 procent groter. Daarnaast is de bijdrage van de provincie op het gebied van beeldende kunst en vormgeving groot, alleen de provincie Drenthe draagt per inwoner meer bij aan dit domein.

ERFGOED

Flevoland is rijk aan recent erfgoed; in geen enkele andere provincie zijn er per inwoner zoveel iconen van de hedendaagse architectuur te vinden als in Flevoland. In totaal herbergt Flevoland 214 iconen van de hedendaagse architectuur. Onder deze iconen vallen verschillende overheidsgebouwen, zoals het stadhuis van Almere en het provinciehuis in Lelystad, maar ook het stedenbouwkundig plan van Nagele (tevens een wederopbouwgebied van nationaal belang[9]) en meer recente experimentele woningbouw in Oosterwold. Weinig verrassend is het achterblijvende aandeel historische monumenten. Flevoland telt 82 rijksmonumenten, 27 archeologische rijksmonumenten en één beschermd stads- en dorpsgezicht. Wel heeft de provincie midden in de Noordoostpolder met Schokland een archeologisch monument in huis met de status van UNESCO Werelderfgoed.

FILM

Flevoland telt vier bioscopen waar mensen in zeventien zalen kunnen genieten van wat er op het witte doek te zien is. Dat is gemeten naar het aantal inwoners in de provincie relatief veel; alleen in Zeeland, Limburg en Noord-Holland zijn er per inwoner meer bioscopen. Het filmaanbod in de bioscopen in Flevoland trok zo'n 568 duizend bezoekers die daarmee 5,8 miljoen euro aan inkomsten genereerden. Dat is zowel in absolute aantallen als gemeten naar het aantal inwoners minder dan in de meeste andere provincies.

LETTEREN

Op het gebied van de letteren is het beeld voor Flevoland gemêleerd. Vergeleken met de andere provincies blijft het aantal boekwinkels en antiquariaten achter. Daarentegen gaat er in geen enkele andere provincie zoveel geld van gemeenten naar de bibliotheken als in Flevoland; ruim 40 euro per inwoner. Dat geld lijkt goed besteed, want in geen enkele andere provincie is het aandeel van de bevolking dat lid is van de bibliotheek zo hoog. De twaalf vestigingen van openbare bibliotheken hebben ruim 121 duizend leden. Dat is bijna dertig procent van de totale bevolking van de provincie. Deze bibliotheken worden ook veelvuldig bezocht; ruim twee miljoen keer per jaar. Per hoofd van de bevolking brengen daarmee alleen de Groningers vaker een bezoek aan de bibliotheek. De bibliotheken in Flevoland draaien niet op vrijwilligers. In geen enkele andere provincie verrichten namelijk zo weinig mensen vrijwilligerswerk

8 Tussen 1994 en 2013 was evenwel in Almere Museum de Paviljoens gevestigd: een museum voor hedendaagse kunst.
9 Zie: http://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/wederopbouw/wederopbouwgebieden.

bij de bibliotheek als in Flevoland. Dit is het geval in zowel absolute getallen als per inwoner.

PODIUMKUNSTEN

Flevoland telt acht podia waar mensen verspreid over vijftien zalen kunnen genieten van het aanbod aan podiumkunsten. Op die podia werden in 2019 zo'n 605 theatervoorstellingen en concerten opgevoerd, die ruim 142 duizend bezoekers trokken. Daarmee genereerden die podia ruim 7 miljoen euro aan eigen inkomsten. Dat is zowel absoluut als per inwoner beduidend minder dan in de andere provincies. Hetzelfde geldt voor een andere indicator voor de podiumkunsten: de festivals. Want hoewel er jaarlijks tienduizenden festivalgangers een kaartje kopen voor Lowlands in Biddinghuizen blijft het aantal festivals achter bij de andere provincies. Wat tot slot opvalt, is dat het aandeel van de bevolking dat aangeeft zelf tijd te hebben besteed aan het beoefenen van podiumkunsten, zoals het bespelen van een muziekinstrument, zingen of toneel, relatief klein is in Flevoland. Voor bijvoorbeeld het bespelen van een muziekinstrument was dat 5,5 procent. Ter vergelijking: in de provincie met het grootste aandeel, Utrecht, was dat 12,7 procent.

CULTUUREDUCATIE

Flevoland telt tweehonderd bij de KvK ingeschreven zzp'ers en organisaties op het gebied van cultuureducatie. Zowel in absolute aantallen als per inwoner zijn dat er minder dan in de andere provincies. 62 daarvan zijn dansscholen, waarmee Flevoland wel weer aan de hoge kant zit: alleen in de provincies Noord-Holland en Utrecht zijn er meer dansscholen per inwoner te vinden dan in Flevoland. Ook de subsidies die de provincie heeft toegekend op het gebied van kunst- en cultuureducatie zijn relatief hoog, alleen in Limburg draagt de provincie hier namelijk per inwoner nog sterker aan bij. Opvallend is verder dat het aandeel scholieren dat in het bezit is van een CJP-kaart redelijk gemiddeld is (bijna 79 procent), maar dat zij hier relatief veel gebruik van maken. Met bijna 1,72 activiteiten per scholier is dat de hoogste participatie van alle provincies.

CONCLUSIE

Flevoland laat voor het aanbod van en deelname aan cultuur een gemengd beeld zien. De provincie is rijk aan recent erfgoed, het aandeel inwoners dat zelf beeldende kunst beoefent is hoog en ook wat betreft het lidmaatschap en bezoek van de bibliotheek doet de provincie het goed. Daar staat tegenover dat de provincie wat achterblijft op het gebied van vrijwel alle pijlers van de beeldende kunst en de podiumkunsten.

FRYSLÂN

In het noorden hebben de provincies Fryslân, Groningen en Drenthe zich met de gemeenten Assen, Leeuwarden, Groningen en Emmen verenigd in We the North (2018). Binnen dit verband werken deze partijen samen aan een sterke en vitale culturele infrastructuur en presenteren zij zich als één cultuurregio. Van de drie provincies was Fryslân met 647 duizend inwoners in inwonertal de grootste in 2019. In 2018 was Leeuwarden nog de culturele hoofdstad van Europa met het overkoepelende thema ‘Iepen Mienskip’. Wat is er op cultureel gebied te merken van deze (vrij vertaalde) open gemeenschap? Waarin onderscheidt Fryslân zich op cultureel gebied?

Rijksmomument Gabbema Gasthuis in Leeuwarden (Joppe Spaa via Unsplash)

FRYSLÂN

BEELDENDE KUNST

Fryslân telt zeven musea voor beeldende kunst waarvan Keramiekmuseum Princessehof en sinds kort ook het Fries Museum tot de landelijke culturele basisinfrastructuur behoren (Museumvereniging 2020a). In geen enkele andere provincie zijn er per inwoner zoveel musea voor beeldende kunst. Respectievelijk Limburg en Noord-Holland volgen Fryslân in dat rijtje. Dat relatief grote aanbod is niet terug te zien in de bezoekersaantallen en eigen inkomsten van de musea voor beeldende kunst, daar neemt de provincie per inwoner namelijk een middenpositie in. Verder kunnen liefhebbers van kunst terecht in tien galeries. Ook daarin neemt Fryslân, per inwoner bekeken, een middenpositie in ten opzichte van de andere provincies. Wat betreft het zelf beoefenen van beeldende kunst is hetzelfde beeld zichtbaar: 15,7 procent van de bevolking geeft aan in 2019 tijd te hebben besteed aan handenarbeid, schilderen, tekenen, boetseren of pottenbakken. Dat aandeel zit net boven het landelijk gemiddelde van 15,3 procent.

ERFGOED

Van de Blokhuispoort in Leeuwarden tot het Ir. D.F. Woudagemaal in Lemmer; de provincie Fryslân dankt haar culturele positie voor een belangrijk deel aan het aanwezige erfgoed (Atlas Research et al. 2018). Met 4.140 rijksmonumenten, 196 archeologische rijksmonumenten en 64 beschermde stads- en dorpsgezichten staat Fryslân gezien de bevolkingsomvang daarmee in de top van de Nederlandse provincies. Fryslân telt 38 cultuurhistorische (en overige) musea, waarmee de provincie in verhouding tot het aantal inwoners de meeste van deze musea heeft. De musea in Fryslân mogen rekenen op een relatief grote inzet van vrijwilligers. Alleen in Zeeland was die inzet groter.

FILM

Fryslân telt drie filmhuizen en vijf bioscopen. Dat zijn er in verhouding tot het aantal inwoners minder dan in de meeste andere provincies. Die bioscopen trokken 754 duizend bezoekers die 6,7 miljoen euro aan inkomsten in de vorm van recette genereerden. Dat is voor beide indicatoren per inwoner het minste van alle provincies. Ook vonden er in 2019 acht filmfestivals plaats in Fryslân, wat er gezien het inwonertal relatief veel zijn. Per inwoner vonden er alleen in Noord-Holland meer plaats.

LETTEREN

Fryslân is de enige provincie met twee officiële talen (het Nederlands en het Fries), wat al een culturele rijkdom op zichzelf is. De prominente rol die taal in de provincie speelt, komt op meer vlakken terug. Een sprekend voorbeeld daarvan was Lân Fan Taal tijdens Leeuwarden-Fryslân 2018 (LF2018), met Leeuwarden als culturele hoofdstad van Europa in 2018. Dit programma besteedde aandacht aan andere minderheidstalen, zoals bijvoorbeeld gebarentaal en straattaal. Op het gebied van de letteren kun je in Fryslân terecht in 26 boekwinkels en zestien antiquariaten. Daarmee neemt de provincie een middenpositie in ten opzichte van de andere provincies. Wie een boek wil lenen kan terecht in een van de 42 bibliotheken. Die bibliotheken hadden in 2019 ruim 135 duizend leden. Dat is niet veel ten opzichte van de andere provincies. Opvallend is dat die leden wel relatief veel boeken en andere materialen leenden; ruim drie miljoen uitleningen van boeken in 2019. Alleen de inwoners van Overijssel leenden meer boeken per inwoner. Ook op het aandeel inwoners

dat aangaf tijd te hebben besteed aan lezen (ruim 69 procent), het aantal verkochte boeken en de inkomsten die dit genereerden scoort Fryslân ten opzichte van de andere provincies goed.

PODIUMKUNSTEN

Het oudste theatergezelschap van Nederland, Tryater, komt uit Fryslân (We the North 2018). Het gezelschap maakt deel uit van de culturele basisinfrastructuur. Liefhebbers van de podiumkunsten kunnen in Fryslân terecht op dertien podia met wekelijks aanbod. In de meeste andere provincies is die keuze groter. Op de podia in Fryslân was het aanbod voorstellingen en concerten wel relatief groot; in 2019 ging het om 1.838 voorstellingen en concerten die samen ruim 448 duizend bezoekers trokken. De podia in Fryslân mogen rekenen op een relatief grote vrijwilligersinzet. Alleen in buurprovincie Groningen was die inzet groter. Op het gebied van de podiumkunsten konden inwoners van Fryslân en daarbuiten in 2019 terecht op maar liefst 52 festivals. Aansprekende voorbeelden zijn Welcome to the Village, het Oranjewoud Festival en Into the Great Wide Open, dat plaatsvindt in de unieke natuurlijke omgeving van de Waddeneilanden. Tot slot zijn er in geen enkele andere provincie zoveel mensen die aangeven tijd in 2019 te hebben besteed aan zingen, een zangkoor of zanggroepje: ruim tien procent.

CULTUUREDUCATIE

Cultuurparticipatie komt niet alleen tot uiting in bezoekersaantallen en enquêtes die mensen bevragen naar hun vrijetijdsbesteding. De mogelijkheden die mensen hebben om zelf uiting te kunnen geven aan hun creativiteit speelt ook een rol. In Fryslân kan dat onder meer bij en met begeleiding van de vierhonderd bij de KvK ingeschreven zzp'ers en organisaties (waarvan 56 dansscholen) op het gebied van kunst- en cultuureducatie. In de meeste andere provincies hebben inwoners in dit aanbod een ruimere keuze dan in Fryslân. Verder heeft de provincie het kleinste aandeel middelbare scholieren dat is aangemeld voor het Cultureel Jongeren Paspoort (CJP): 62 procent tegenover een landelijk gemiddelde van 77 procent. Daarentegen is het aantal van 1,45 culturele activiteiten per aangemelde scholier juist wel weer aan de hoge kant. Alleen in Flevoland en Noord-Holland werd er in 2019 nog meer van de CJP-kaart gebruikgemaakt. Relatief weinig jongeren hebben dus een CJP-kaart, maar ze maken er relatief veel gebruik van.

CONCLUSIE

'Iepen Mienskip', het thema van LF2018, wat behalve 'open gemeenschap' ook staat voor de bereidheid elkaar te helpen, komt misschien nog wel het meest tot uitdrukking in de inzet van vrijwilligers. Die is in Fryslân groot ten opzichte van de andere provincies. Ook heeft de provincie een landschap met veel erfgoed dat ruimte biedt voor kunst en cultuur, met festivals als Oerol in de unieke natuurlijke omgeving van Terschelling, misschien wel als ultiem voorbeeld daarvan.

GELDERLAND

Relatief gemiddeld, met uitschieters naar boven maar ook met delen die verhoudingsgewijs laag scoren: zo omschreven onderzoekers in 2020 het culturele leven in Gelderland vergeleken met andere provincies (Brom et al. 2020). De provincie telt bijna 2,1 miljoen inwoners en onderscheidt zich met erfgoed en musea, maar heeft juist een relatief klein aanbod van podiumkunsten. Waar ligt in de qua landoppervlakte grootste provincie van Nederland (CBS 2022c) op cultureel gebied verder de grootste kracht en waar de grootste kans?

Musis Arnhem (Martijn Baudoin via Unsplash)

GELDERLAND

BEELDENDE KUNST

In de negentiende eeuw huisvestte Gelderland de eerste kunstenaarskolonie van Nederland: het dorp Oosterbeek nabij Arnhem (Bruin 2014). Bijna 150 jaar later telt de provincie meer dan driehonderdduizend (amateur)kunstenaars: 16 procent van de Gelderse bevolking gaf in 2019 aan regelmatig in de vrije tijd aan tekenen, schilderen, boetseren of pottenbakken te doen. Om inspiratie op te doen kunnen zij terecht in tien musea voor beeldende kunst en 23 galeries. Omgerekend naar het aantal inwoners staat het Gelderse kunstaanbod daarmee ten opzichte van de andere provincies op respectievelijk de vijfde en negende plek.

De musea voor beeldende kunst trokken in 2019 bijna een miljoen bezoekers. In absolute zin bezochten alleen in Noord- en Zuid-Holland meer mensen een museum voor beeldende kunst. Ten opzichte van het aantal inwoners neemt Gelderland hierbij een vijfde positie in.

ERFGOED

Gelderland heeft van alle provincies de grootste landoppervlakte (CBS 2022c), en die oppervlakte is rijk aan zichtbare en ónzichtbare sporen uit het verleden. Zo telt Gelderland de meeste archeologische rijksmonumenten (294) van alle provincies: aansprekende voorbeelden zijn onder meer resten van nederzettingen uit de Steentijd, grafheuvels uit de Bronstijd of sporen van de Romeinse bewoning van Nederland.[10] Bovengronds is daarnaast het op twee na hoogste aantal rijksmonumenten van alle provincies te vinden (6.268). Hierbij valt vooral het aantal kastelen, landhuizen en parken (1.170) op: nergens in Nederland bevinden zich zoveel van dergelijke monumenten.[11] Verder is het Gelderse verleden terug te vinden in de vorm van 44 beschermde stads- en dorpsgezichten en 84 cultuurhistorische (en overige) musea die in 2019 door ruim twee miljoen mensen bezocht werden. Alleen Noord-Holland telt in absolute zin meer van dergelijke musea.

Hoewel Gelderland in absolute zin dus veel erfgoed bevat, is het aanbod wat meer gemiddeld wanneer dit wordt afgezet tegen het eveneens hoge aantal inwoners van de provincie. In dat geval neemt Gelderland een vijfde plek in bij het aantal archeologische rijksmonumenten, een achtste plek bij het aantal rijksmonumenten, een vierde plek in het aantal musea en een zevende plek in het aantal beschermde stads- en dorpsgezichten.

FILM

Gelderland is samen met Groningen één van de twee provincies die meer filmhuizen dan bioscopen telt, waaronder in de vorm van het Nijmeegse LUX zelfs (één van) de grootste van Europa.[12] Ook in de rest van de provincie is het aanbod aan filmhuizen bovengemiddeld groot. Alleen Groningen heeft per inwoner een groter aanbod dan de 21 filmhuizen, 36 zalen en 3.700 stoelen die Gelderland te bieden heeft. Daar staat echter tegenover dat het bioscoopaanbod juist relatief laag is. Met vijftien bioscopen, 72 zalen en bijna twaalfduizend stoelen behoort Gelderland tot de drie provincies waar de bioscoopcapaciteit per inwoner het laagst is.

10 Zie voor een kaart: https://rce.webgispublisher.nl/Viewer.aspx?map=Archeologie%2Din%2DNederland.
11 Zie voor een uitsplitsing van monumenten per categorie: https://erfgoedmonitor.cultureelerfgoed.nl/viewer?workspace_guid=589df18c-4d33-4203-a82e-fb9a938c2f73.
12 Zie bijvoorbeeld: https://nl.wikipedia.org/wiki/LUX_(Nijmegen).

GELDERLAND

Gemiddeld bezocht elke inwoner van Gelderland in 2019 1,8 keer een bioscoop of filmhuis – bijna een halve film minder dan het landelijk gemiddelde van 2,2 keer. Bioscopen en filmhuizen zijn echter niet de enige plekken waar naar films gekeken werd: na Noord-Holland, Zuid-Holland en Fryslân was Gelderland de provincie waar in 2019 relatief de meeste filmfestivals (vijftien) plaatsvonden.

LETTEREN

23,5 procent van de Gelderlanders is eigenaar van een bibliotheekpasje. Die bijna half miljoen pasjes werden in 2019 gebruikt om ruim negen miljoen boeken te lenen bij de 125 bibliotheekvestigingen in de provincie. Hiermee lag zowel het bibliotheekaanbod als het gebruik dat ervan gemaakt is per inwoner licht boven het landelijk gemiddelde. Een wisselender beeld geeft het commerciële boekenaanbod. Met 65 boekwinkels neemt Gelderland ten opzichte van de andere provincies een achtste positie in, terwijl de provincie met 55 antiquariaten juist een bovengemiddelde vierde positie inneemt. Ook in het aantal verkochte boeken per inwoner bezet Gelderland die vierde positie.

Deze cijfers gaan echter enkel over boeken, maar juist buiten het boek gebeurt er veel in Gelderland. Zo organiseerden de Gelderse bibliotheken in 2019 per inwoner met afstand de meeste activiteiten (in totaal bijna 44 duizend), en vinden er in de provincie jaarlijks verschillende literaire festivals plaats, zoals het Wintertuinfestival, het literair jongerenfestival Buiten Zinnen of het festival Nieuwe Types rondom 'nieuwe schrijvers, nieuwe verhalen en nieuwe vertelvormen'.[13]

PODIUMKUNSTEN

Inwoners van Gelderland beoefenen graag podiumkunsten in hun vrije tijd. Respectievelijk elf en acht procent van hen gaf in 2019 aan regelmatig tijd te hebben besteed aan het bespelen van een instrument en aan zingen. Daarmee neemt Gelderland in beide gevallen ten opzichte van de andere provincies een derde plek in. Daarnaast deed eveneens ruim acht procent van de inwoners aan toneel, musical of ballet: goed voor een vijfde positie.

Hoewel de podiumkunstbeoefening in Gelderland hiermee bovengemiddeld is, is het aanbod aan professionele podiumkunsten juist relatief laag. Gelderland behoort tot de drie provincies die per inwoner de minste podiumkunstzalen en -stoelen kennen. De ruim vijfduizend voorstellingen die hier plaatsvonden en de 1,3 miljoen bezoekers die deze voorstellingen bezochten, geven Gelderland een relatieve negende plek. Ook het aantal muziekfestivals (104) is relatief laag. Weliswaar vinden er in absolute zin alleen in Noord-Brabant, Noord-Holland en Zuid-Holland meer muziekfestivals plaats – per inwoner houdt Gelderland juist alleen Flevoland achter zich.

CULTUUREDUCATIE

Ruim 10 euro per inwoner gaven de Gelderse overheden in 2019 uit aan kunst- en cultuureducatie. Hoewel dit het op twee na laagste bedrag van Nederland is, laat het aanbod juist een licht bovengemiddeld beeld zien: de dertienhonderd bij de KvK aangesloten zzp'ers en organisaties in de bedrijfstak Cultuureducatie zijn goed voor een zesde plek ten opzichte van de andere provincies. Een ander inzicht in

13 Zie: http://www.wintertuin.nl/programmas/.

cultuureducatie bieden cijfers over het gebruik dat scholieren maken van het Cultureel Jongeren Paspoort (CJP). 77 procent van de Gelderse scholieren is hiervoor aangemeld, hetgeen overeenkomt met het landelijk gemiddelde. Zij maken echter relatief het minst gebruik van de CJP-kaart: elke aangemelde leerling ondernam in 2019 gemiddeld 1,23 culturele activiteiten via het CJP.

CONCLUSIE

De data in deze Regionale Cultuurmonitor bevestigen het beeld uit de in 2020 uitgevoerde benchmark dat Gelderland op veel aspecten van het culturele leven een gemiddelde positie inneemt ten opzichte van de andere provincies (Brom et al. 2020). Positieve uitschieters zijn onder meer de grote hoeveelheid erfgoed, het ruime filmtheateraanbod en het levendige literair klimaat. Daar staat tegenover dat het aanbod in de podiumkunsten juist opvalt als een onderdeel waarop Gelderland een relatief lage positie inneemt ten opzichte van de andere provincies.

GRONINGEN

Er gaat niets boven Groningen, zo bleek uit de Regionale Cultuurindex (Atlas Research et al. 2018) waarin het culturele aanbod in de provincie in kaart is gebracht en is vergeleken met de andere provincies. Uit die index waarin Groningen op plaats één stond, bleek dat het aanwezige erfgoed een belangrijke bijdrage levert aan die positie, maar dat ook de podiumkunsten, letteren en film goed vertegenwoordigd zijn. Bovendien komt in de cultuurnota *Kunst en cultuur voor iedereen* (Gemeente Groningen 2020) en het uitvoeringsprogramma *Wij zijn cultuur!* (Provincie Groningen 2020) van de provincie Groningen naar voren dat de provincie zelf tevreden is over de staat van het culturele veld: het aanbod in de provincie is breed en divers. Welk beeld zien we als we voor 2019 inzoomen op de verschillende domeinen? En wat valt er te zeggen over de deelname aan cultuur en de financiering ervan?

Forum Groningen (Maxence Werp via Unsplash)

GRONINGEN

BEELDENDE KUNST

Groningen heeft twee musea voor beeldende kunst en elf galeries. Dit zijn er in absolute zin minder dan in de meeste andere provincies. Omgerekend naar het aantal inwoners neemt het Groningse aanbod aan galeries een hogere plek in (vierde i.p.v. zevende), maar het aantal musea voor beeldende kunst niet. Wel behoort sinds 2021 het Groninger Museum tot de culturele basisinfrastructuur van Nederland (Museumvereniging 2020a). Het Groninger Museum is ook grotendeels verantwoordelijk voor de vierde positie van Groningen wat betreft de bezoekersaantallen van musea voor beeldende kunst. Groningers nemen wat betreft de beoefening van beeldende kunst, de actieve participatie, een middenpositie in. Het aandeel van de bevolking dat aangeeft in 2019 tijd te hebben besteed aan handenarbeid, schilderen, tekenen, boetseren of pottenbakken is 15,2 procent. Daarmee zit de provincie net onder het landelijk gemiddelde van 15,3 procent.

ERFGOED

Groningen is rijk aan historisch erfgoed. De provincie telt 215 archeologische rijksmonumenten, en daarmee zijn er nergens in Nederland per inwoner meer van dit soort monumenten te vinden dan in Groningen. Daarnaast heeft Groningen 47 beschermde stads- en dorpsgezichten, en van dergelijke monumenten staan er per inwoner alleen in Friesland meer. Verder telt Groningen nog 2.552 (gebouwde) rijksmonumenten, 197 iconen van de hedendaagse architectuur en 22 cultuurhistorische (en overige) musea. Op elk van deze drie indicatoren neemt Groningen onder de provincies een bovengemiddelde positie in met een respectievelijk vijfde, vierde en vijfde positie. 1.216 Groningers zetten zich in 2019 als vrijwilliger in bij cultuurhistorische (en overige) musea, wat met inachtneming van de bevolkingsomvang redelijk gemiddeld is.

FILM

Groningen telt zeven filmhuizen en vier bioscopen, die in 2019 meer dan 1,1 miljoen bezoekers trokken en daarmee ruim 10,3 miljoen euro aan inkomsten (recette) genereerden. Wat opvalt is dat Groningen samen met Gelderland de enige provincie is met meer filmhuizen dan bioscopen. Per inwoner zijn er bovendien nergens meer filmhuizen (1,2 per honderdduizend inwoners). Het tegenovergestelde beeld is zichtbaar bij het aanbod van bioscopen: met 0,7 bioscopen per honderdduizend inwoners zijn er in geen andere provincie minder te vinden dan in Groningen. Verder vonden er in 2019 vier filmfestivals plaats, waarvan IFFRiG (de satellietversie van het International Film Festival Rotterdam, *In Groningen*) de bekendste is.

LETTEREN

Groningen telt vijftien boekwinkels en 24 antiquariaten. Per inwoner zijn dit ten opzichte van de andere provincies opvallend veel antiquariaten (eerste plaats), en juist maar weinig boekwinkels (elfde plaats). Wat betreft de indicatoren die gaan over de bibliotheek bevindt Groningen zich in de top van de Nederlandse provincies. Met ruim 22.559 leden is 22,6 procent van de bevolking lid van een van de 48 openbare bibliotheken die de provincie telt. Deze worden relatief goed bezocht (5,3 bezoeken per inwoner) en ze lenen relatief veel boeken (4,7 per inwoner) uit. De ruim 5.600 activiteiten die de bibliotheken organiseerden, blijven enigszins achter bij het aanbod in de meeste andere provincies (tiende positie per inwoner). Ook is het aandeel inwoners dat aangaf in 2019 tijd te hebben besteed aan lezen met 57,3 procent het laagste van alle provincies. Dit beeld

wordt bevestigd wanneer we het aantal verkochte boeken en de inkomsten daarvan in ogenschouw nemen, waar Groningen op een respectievelijk tiende en negende positie blijft steken. Het beeld op het domein Letteren is voor de Groningers daarmee wat wisselend.

PODIUMKUNSTEN

We The North, het verband waarin de drie noordelijke provincies en de gemeenten Assen, Leeuwarden, Groningen en Emmen op cultureel gebied samenwerken, geeft in zijn regioprofiel aan dat Groningen een bijzonder jong en groot kunstpubliek heeft en dat dit publiek zonder al te veel moeite bereikt wordt (2018). Dat geldt zeker ook voor de podiumkunsten. Groningen telt 21 podia met wekelijks aanbod, waar 2.347 voorstellingen en concerten met in totaal bijna negenhonderdduizend bezoekers plaatsvonden in 2019. Die bezoeken resulteerden in ruim 24 miljoen euro aan eigen inkomsten. Daarmee neemt de provincie per inwoner voor zowel het aantal podia, voorstellingen en bezoekers als de eigen inkomsten een plek in de top-3 in ten opzichte van de andere provincies.
Bovendien leverden de gemeenten in Groningen met 26 miljoen euro subsidie een relatief grote bijdrage (de grootste van alle provincies) aan de podiumkunstensector.
Een Gronings festival dat eruit springt is Eurosonic Noorderslag (ESNS), het vierdaagse showcase-festival dat elk jaar meer dan veertigduizend bezoekers trekt. ESNS richt zich sinds jaar en dag exclusief op Europese artiesten en is daarmee met recht een festival van internationale allure.
Eveneens vermeldenswaard en van internationale allure is het Noorderzon Festival of Performing Arts & Society: dit internationale elfdaagse kunstenfestival maakt vanaf 2021 tevens deel uit van de culturele basisinfrastructuur van Nederland.

CULTUUREDUCATIE

Groningen telt vierhonderd bij de KvK ingeschreven zzp'ers en organisaties op het gebied van cultuureducatie, waaronder 72 dansscholen. Per inwoner levert dat een derde plek op.
Daarnaast is ook de participatie in de provincie hoog. Het aandeel Groningse scholieren dat in het bezit is van een Cultureel Jongeren Paspoort (CJP) is negentig procent. Desondanks maken zij daar ten opzichte van de scholieren van andere provincies relatief weinig gebruik van: gemiddeld bezoekt elke leerling 1,25 activiteiten via het CJP, terwijl het landelijk gemiddelde 1,37 is.

CONCLUSIE

Groningen heeft haar inwoners veel te bieden op cultureel gebied. Vooral de domeinen Erfgoed en Podiumkunsten springen eruit ten opzichte van de andere provincies. In vrijwel elke pijler van zowel erfgoed als podiumkunsten staat Groningen in de top van de Nederlandse provincies, en laat daarmee zien een veelzijdig cultureel aanbod te hebben.

LIMBURG

In ’t bronsgroen eikenhout van Nederlands meest zuidelijke provincie wonen ruim 1,1 miljoen inwoners. Er wordt hier een rijk cultureel leven geleefd, dat zich onder meer onderscheidt door een bruisende film- en muziekcultuur en een groot aanbod aan materieel en immaterieel erfgoed.

Optocht met leden van Schutterij Sint Sebastianus Mheer (© Visit Zuid-Limburg)

LIMBURG

BEELDENDE KUNST

Limburg kent een bovengemiddeld aantal vertoningsplekken voor beeldende kunst, dat bestaat uit negentien bij de Nederlandse Galerie Associatie bekende galeries en zes musea voor beeldende kunst. Per inwoner telt Limburg daarmee na Fryslân zelfs de meeste van dergelijke musea. Deze musea trokken in 2019 ruim driehonderdduizend bezoeken.

Bijna dertien procent van de Limburgers gaf in 2019 aan tijd te hebben besteed aan het beoefenen van beeldende kunstvormen als schilderen, tekenen, boetseren of pottenbakken. Dat aandeel is iets kleiner dan het landelijk gemiddelde van 15,7 procent.

ERFGOED

De passiespelen in Tegelen, het krombroodrapen in Sittard, Vasteloavend, het Oud Limburgs Schuttersfeest of het Limburgs als één van de drie erkende regionale talen in Limburg: Limburg is rijk aan immaterieel erfgoed.[14] In de vorm van onder meer kastelen en kappelletjes, boerderijen en bakhuisjes is er eveneens veel materieel erfgoed te vinden. De provincie telt allereerst ruim 5.300 rijksmonumenten. Een relatief groot deel hiervan wordt gevormd door 608 religieuze gebouwen: alleen in Noord-Brabant is een groter aantal en aandeel religieuze rijksmonumenten te vinden.[15] Daarnaast is het verleden aanwezig in de vorm van 109 archeologische rijksmonumenten, 43 beschermde stads- en dorpsgezichten, 33 cultuurhistorische (en overige) musea, en vele gemeentelijke, provinciale en groene monumenten (Provincie Limburg z.j.). Voor de instandhouding van het vele materiële en immateriële erfgoed zetten vele Limburgers zich in en trokken de Limburgse overheden in 2019 samen ruim 21 euro per inwoner uit – ruim 5 euro meer dan het landelijk gemiddelde.

FILM

Limburg kent een uitgebreide regionale filminfrastructuur. Deze bestaat onder andere uit het Limburg Film Office (dat makers ondersteunt en uitvoering geeft aan het enige provinciale filmfonds van Nederland)[16], CineSud ('filmhub voor talent en industry professionals')[17], CineLOVA ('platform voor non-professionele filmers')[18], het Limburgs Film Festival[19] en de alliantie Film in Limburg.[20] Die ruimschootse aandacht voor film is terug te zien in de overheidsuitgaven. De provincie Limburg gaf in 2019 ruim 2,2 miljoen euro uit aan 'film en video' – bijna net zoveel als de overige elf provincies samen. De Limburgse gemeenten voegden daar 2,3 miljoen euro aan toe – enkel de Gelderse en Zuid-Hollandse gemeenten gaven meer aan film uit.

Limburgse filmliefhebbers kunnen terecht bij twaalf – bovengemiddeld vaak

14 Zie bijvoorbeeld: https://www.immaterieelerfgoed.nl/nl/immaterieelerfgoed.
15 Zie: https://erfgoedmonitor.cultureelerfgoed.nl/viewer?workspace_guid=89ffe6ab-6cf8-4b4c-a716-8ec229a75447.
16 Zie: https://limburgfilmoffice.nl/.
17 Zie: https://cinesud.nl/.
18 Zie: https://www.cinelova.nl/.
19 Zie: https://limburgfilmfestival.nl/.
20 Zie: https://www.filminlimburg.nl/.

onafhankelijke[21] – bioscopen en vijf filmtheaters. Het aanbod aan bioscopen is per inwoner het op twee na hoogste van Nederland, terwijl het aantal filmtheaters nagenoeg gelijk is aan het Nederlandse gemiddelde. Het bezoek aan deze vertoningsplekken lag in 2019 met 1,9 bezoeken per inwoner echter iets onder het landelijk gemiddelde van 2,2 bezoeken.

LETTEREN

Limburg lijkt geen leesprovincie te zijn. Hoewel het aantal bibliotheken (67), boekwinkels (37) en antiquariaten (17) ten opzichte van de andere provincies heel gemiddeld is, geven cijfers over participatie een ander beeld. Enkel in Groningen was het aandeel van de bevolking dat in 2019 aangaf tijd te hebben besteed aan lezen in de vrije tijd kleiner, en in geen andere provincie worden per inwoner minder boeken verkocht. Slechts zestien procent van de Limburgse bevolking was bovendien in 2019 bibliotheeklid: het kleinste aandeel in Nederland.[22] Dit werkt door in een eveneens laag aantal uitleningen en relatief kleine hoeveelheid eigen inkomsten. Daarnaast zijn ook de overheidssubsidies voor bibliotheken in Limburg het laagst van Nederland. Per inwoner gaven Limburgse gemeenten en de provincie bijna 20 euro subsidie per inwoner uit – circa 6 euro minder dan het landelijk gemiddelde.

Daar staat tegenover dat in Limburg wel een zeer actief beleid wordt gevoerd om de Limburgse taal te behouden en in de samenleving te verankeren. Een recente ontwikkeling vormen de plannen voor een Hoes veur ‘t Limburgs: een mede door de provincie Limburg mogelijk gemaakte plek voor ‘iedereen die iets wil weten over of iets wil doen met de Limburgse taal’ (Hoof 2022).

PODIUMKUNSTEN

Wie kent Pinkpop niet? Misschien wel het bekendste festival van Nederland was één van de 86 muziekfestivals (exclusief festivals voor klassieke muziek) die in 2019 in Limburg plaatsvonden.[23] Daarnaast konden Limburgse podiumkunstenliefhebbers terecht bij 23 vaste podia, die in 36 theaterzalen ruim 3.100 voorstellingen vertoonden voor bijna 850 duizend bezoekers. Per inwoner neemt Limburg daarmee op de meeste podiumkunstenindicatoren een gemiddelde positie in, al is het aantal zalen relatief laag (per inwoner telt alleen Drenthe er minder).

Naast veel podiumkunstbezoekers telt Limburg ook veel beoefenaars. Bijna tien procent van de Limburgse bevolking boven de zestien jaar gaf in 2019 aan tijd te hebben besteed aan het bespelen van een instrument, zes procent aan zingen en elf procent aan toneel, musical of ballet. Velen zijn ook actief bij één van de talloze fanfares, harmonieën en muziekverenigingen die een belangrijk onderdeel zijn van de Limburgse cultuur: de Limburgse Bond van Muziekgezelschappen vermeldt op zijn website circa driehonderd leden[24]; de Limburgse Bond van Tamboerkorpsen telt ruim tweehonderd leden (Limburgse Bond van Tamboerkorpsen 2020). Daarnaast telt het

21 Een onafhankelijke bioscoop is geen onderdeel van één van de drie grote ketens Pathé, Kinepolis of Vue. In Nederland zijn 90 van de 158 bioscopen onafhankelijk (57 procent), in Limburg 10 van de 12 (83 procent).
22 Dit aandeel is enigszins vertekend doordat in de data één bibliotheek in Limburg in 2019 eenmalig een opvallend laag ledenaantal opgeeft. Zelfs zonder deze vertekening zou Limburg echter het laagste aandeel bibliotheekleden hebben.
23 Alle muziekfestivals zijn meegeteld waarbij muziek centraal stond en waar minstens drie verschillende artiesten optraden.
24 Zie: https://www.lbmblaasmuziek.nl/lidverenigingen.

LIMBURG

Limburgse verenigingsleven talloze amateurgezelschappen, zangverenigingen en dansverenigingen. De Limburgse podiumkunstencultuur wordt dan ook ruimhartig gesteund door gemeenten en de provincie: alleen in Groningen wordt er per inwoner meer subsidie verleend aan podia, professionele gezelschappen en verenigingen voor amateurkunstbeoefening.

CULTUUREDUCATIE

Met een bedrag van bijna 16 euro per inwoner investeren de Limburgse overheden relatief het meest in kunst- en cultuureducatie – mede als onderdeel van de landelijke regeling Cultuureducatie met Kwaliteit. Het aanbod aan kunst- en cultuureducatie bestaat onder meer uit zevenhonderd bij de KvK aangesloten zzp'ers en bedrijven, waarmee Limburg per inwoner een zevende plek ten opzichte van de andere provincies inneemt. Cijfers van het Cultureel Jongeren Paspoort (CJP) laten zien dat relatief weinig Limburgse scholieren hiervoor zijn aangemeld. In het schooljaar 2019-2020 bezat 72 procent van de leerlingen een CJP-kaart, tegenover een landelijk gemiddelde van 77 procent. Gemiddeld ondernamen leerlingen 1,38 culturele activiteiten met deze kaart, hetgeen vrijwel gelijk is aan het landelijk gemiddelde van 1,37.

CONCLUSIE

Het Limburgse culturele leven scoort op verschillende gebieden hoog. In het aantal vertoningsplekken voor beeldende kunst, in het aanbod aan materieel en immaterieel erfgoed, maar vooral in een rijke muziek- en filmcultuur. Mogelijke verbetering zou daarentegen kunnen liggen in het domein Letteren: hoewel het boekenaanbod vrij gemiddeld is, behoort Limburg tot de provincies waarin het minst gelezen wordt.

NOORD-BRABANT

Noord-Brabant is een van de grootste en drukst bevolkte provincies van het land. Afgezet tegen het hoge inwonertal is het culturele aanbod in de provincie relatief bescheiden, maar de 2,5 miljoen Brabanders zijn wél actieve cultuurbezoekers en -beoefenaars: voor respectievelijk 51 en 33 procent van hen vormt het bezoeken en beoefenen van cultuur een belangrijk deel van hun leven (Broers et al. 2022, 92). Bij welk cultureel aanbod kunnen zij in hun provincie terecht, en op welke manier maken zij daarvan gebruik?

Kasteel Bouvigne in Breda (Frans Koning via Unsplash)

NOORD-BRABANT

BEELDENDE KUNST

Van alle provincies investeren de Noord-Brabantse overheden per inwoner het meest in beeldende kunst en vormgeving. Cijfers over het aanbod dat mede hierdoor mogelijk wordt gemaakt, illustreren goed wat in deze provincie ook voor het aanbod in andere domeinen geldt. In absolute zin vormen de dertig galeries en twaalf musea voor beeldende kunst – waaronder bekende musea als het Van Abbemuseum in Eindhoven of De Pont museum in Tilburg – een rijk aanbod dat in omvang enkel door Noord- en Zuid-Holland wordt overtroffen. In relatieve zin valt dit aanbod echter tegen als het wordt omgerekend naar de ruim 2,5 miljoen inwoners die de provincie hun thuis kunnen noemen. Verhoudingsgewijs zijn er zeven provincies met meer galeries per inwoner, en vijf provincies met meer musea voor beeldende kunst. Ook het aantal kunstuitleencentra en het aantal kunstgaleries en expositieruimten is in Noord-Brabant relatief laag. Ten opzichte van de andere provincies nam Noord-Brabant hierbij in 2019 respectievelijk een zevende en elfde plek in (Broers et al. 2022, 38)

Het is op basis van de beschikbare gegevens niet voor elk van deze vormen van het aanbod aan beeldende kunst vast te stellen hoe hiervan gebruik wordt gemaakt. Wel is bekend dat in 2019 74 procent van de Brabanders ten minste één tentoonstelling in een museum of galerie of een andere expositie bezocht (in Noord-Brabant of een andere provincie) (Broers et al. 2020, 51). Aan de Noord-Brabantse kunstmusea (inclusief andere musea dan musea voor beeldende kunst) werden in 2019 circa 620 duizend bezoeken afgelegd (door zowel Brabanders als andere bezoekers). In absolute zin neemt Noord-Brabant daarmee een vijfde positie in ten opzichte van de andere provincies; afgezet tegen het aantal inwoners een negende plek (CBS 2022b).

ERFGOED

De Sint-Janskathedraal in Den Bosch, de LocHal in Tilburg en Strijp-S in Eindhoven: uit onderzoek kwamen deze locaties naar voren als meest beeldbepalend erfgoed van Noord-Brabant (Broers et al. 2020, 62). Naast deze iconen bestaat dit erfgoed onder meer uit 5.822 rijksmonumenten, 105 archeologische rijksmonumenten en 42 beschermde stads- en dorpsgezichten, naast 49 musea die erfgoed vertonen. Hoewel dit aanbod per inwoner relatief klein is – op elk van deze indicatoren neemt Noord-Brabant een tiende of elfde plek in – is het belang ervan voor veel inwoners juist groot. Zo vindt 85 procent van de Brabanders erfgoed belangrijk voor de samenleving, vindt 71 procent dat erfgoed bijdraagt aan de identiteit van Noord-Brabant, en beschouwt 46 procent van de inwoners het bezoeken van erfgoed als een belangrijk deel van het eigen leven. Een groot deel van de Brabanders ervaart daarnaast een bijdrage van erfgoed aan maatschappelijke thema's als ontmoeting en verbinding (57 procent), saamhorigheidsgevoel (56 procent) en leefbaarheid in de buurt (47 procent). In 2021 daalt het aandeel van de Brabanders dat erfgoed belangrijk vindt voor de samenleving, Brabantse identiteit en het eigen leven naar respectievelijk 79, 66 en 35 procent, maar wordt bij de meeste maatschappelijke thema's juist een (iets) groter bijdrage van erfgoed ervaren (Broers et al. 2022, 92-93).

FILM

Na tentoonstellingen en podiumkunstvoorstellingen zijn films het soort culturele aanbod dat door het grootste aandeel van de Brabanders bezocht wordt. 72 procent van hen bezocht in 2019 minstens één keer een film in Noord-Brabant of daarbuiten (Broers et al. 2020, 51). De 23

bioscopen en 13 filmhuizen in de provincie ontvingen in 2019 in totaal bijna 5,6 miljoen bezoekers. Alleen in Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht trokken de bioscopen ten opzichte van het aantal inwoners meer bezoekers.

LETTEREN

Zowel in het literaire aanbod als in het gebruik dat hiervan gemaakt wordt, scoort Noord-Brabant relatief laag ten opzichte van de andere provincies. Hoewel de provincie met 66 boekwinkels, 24 antiquariaten en 125 bibliotheekvestigingen in absolute zin veel plekken telt waar men voor boeken terecht kan, is dit aanbod relatief klein wanneer het wordt afgezet tegen het aantal inwoners.

Relatief gering is ook het gebruik dat van dit aanbod wordt gemaakt. 64 procent van de inwoners van Noord-Brabant leest regelmatig in de vrije tijd, waarmee de provincie tot de vier provincies behoort waar het minst wordt gelezen. Eenzelfde positie ten opzichte van de andere provincies neemt Noord-Brabant in met betrekking tot het aandeel bibliotheekleden onder de bevolking (19,7 procent), het aantal uitgeleende boeken per inwoner (3,4) en het aantal verkochte boeken per inwoner (1,1).

PODIUMKUNSTEN

Waar het culturele aanbod in Noord-Brabant over het algemeen relatief bescheiden is, geldt dat voor één manier om cultuur te beleven zeker niet: Noord-Brabant is muziekfestivalland bij uitstek. Met 261 muziekfestivals – waaronder bekende festivals als Best Kept Secret en Paaspop – is er voor muziekfestivalliefhebbers in Noord-Brabant het meest te beleven.

Andere indicatoren over de podiumkunsten vertonen een beeld dat wat meer lijkt op het gemiddelde van de rest van Nederland. Binnen de Noord-Brabantse provinciegrenzen waren in 2019 58 podia gevestigd met een capaciteit van negentig zalen en bijna veertigduizend plaatsen. Hier werden gedurende het jaar zo'n achtduizend voorstellingen bezocht door ruim twee miljoen bezoekers. Omgerekend naar het aantal inwoners neemt Noord-Brabant op deze indicatoren een vijfde, zesde of zevende plek in.

CULTUUREDUCATIE

Brabanders zijn actieve cultuurbeoefenaars: de provincie behoorde in 2019 tot de vier provincies waar de meeste mensen een instrument bespelen (11,1 procent), tekenen of schilderen (16,0 procent) of aan toneel, musical of ballet doen (8,7 procent). In 2020 nemen deze percentages toe naar respectievelijk 11,8, 20,5 en 8,7 procent. Deze stijging is echter minder groot dan gemiddeld in de rest van Nederland, waardoor Noord-Brabant ten opzichte van andere provincies op deze indicatoren enkele posities zakt (Broers et al. 2022, 83).

Om beter in hun hobby te worden, kunnen beoefenaars terecht bij zeventienhonderd bij de KvK ingeschreven zzp'ers en bedrijven die kunst- en cultuureducatie aanbieden. Hiermee neemt Noord-Brabant een relatieve vierde plek in ten opzichte van de andere provincies. De Noord-Brabantse overheden investeren bijna 15 euro per inwoner in kunst- en cultuureducatie: het hoogste bedrag na de Limburgse provincie en gemeenten.[25]

25 In de periode 2021-2024 investeren het Fonds voor Cultuurparticipatie, de provincie Noord-Brabant en de gemeenten in het kader van de landelijke regeling Cultuureducatie met Kwaliteit samen 14,6 miljoen euro in de professionalisering, kansengelijkheid en de verduurzaming van het cultuurcurriculum op scholen (Kunstloc Brabant 2021a).

CONCLUSIE

Ten opzichte van de andere provincies is het culturele aanbod in Noord-Brabant relatief bescheiden, al springt het grote aantal muziekfestivals er positief uit. Dat neemt niet weg dat Brabanders graag cultuur bezoeken en beoefenen, waarbij in het bijzonder het bezoek aan bioscopen en filmtheaters opvalt. Eventuele versterking zou evenwel in de letteren kunnen liggen: Noord-Brabant behoort tot de vier provincies waar het minst gelezen wordt en het minst gebruik wordt gemaakt van bibliotheken en boekwinkels.

NOORD-HOLLAND

In Noord-Holland met als cultureel zwaartepunt Amsterdam wonen 2,9 miljoen inwoners. Daarmee is het na Zuid-Holland de tweede provincie van Nederland. De provincie huisvest veel culturele instellingen met een nationale en internationale betekenis. Ter illustratie: maar liefst 23 Amsterdamse instellingen zijn opgenomen in de landelijke culturele basisinfrastructuur. Met name de musea en podia van Amsterdam worden door bezoekers en toeristen uit binnen- én buitenland bezocht, maar ook buiten de grenzen van de hoofdstad is de provincie rijk aan cultuur. De (grote) gemeenten in de provincie dragen in financiële zin relatief veel bij aan het culturele aanbod, opgeteld gaat het om een bedrag van 134 euro per inwoner.

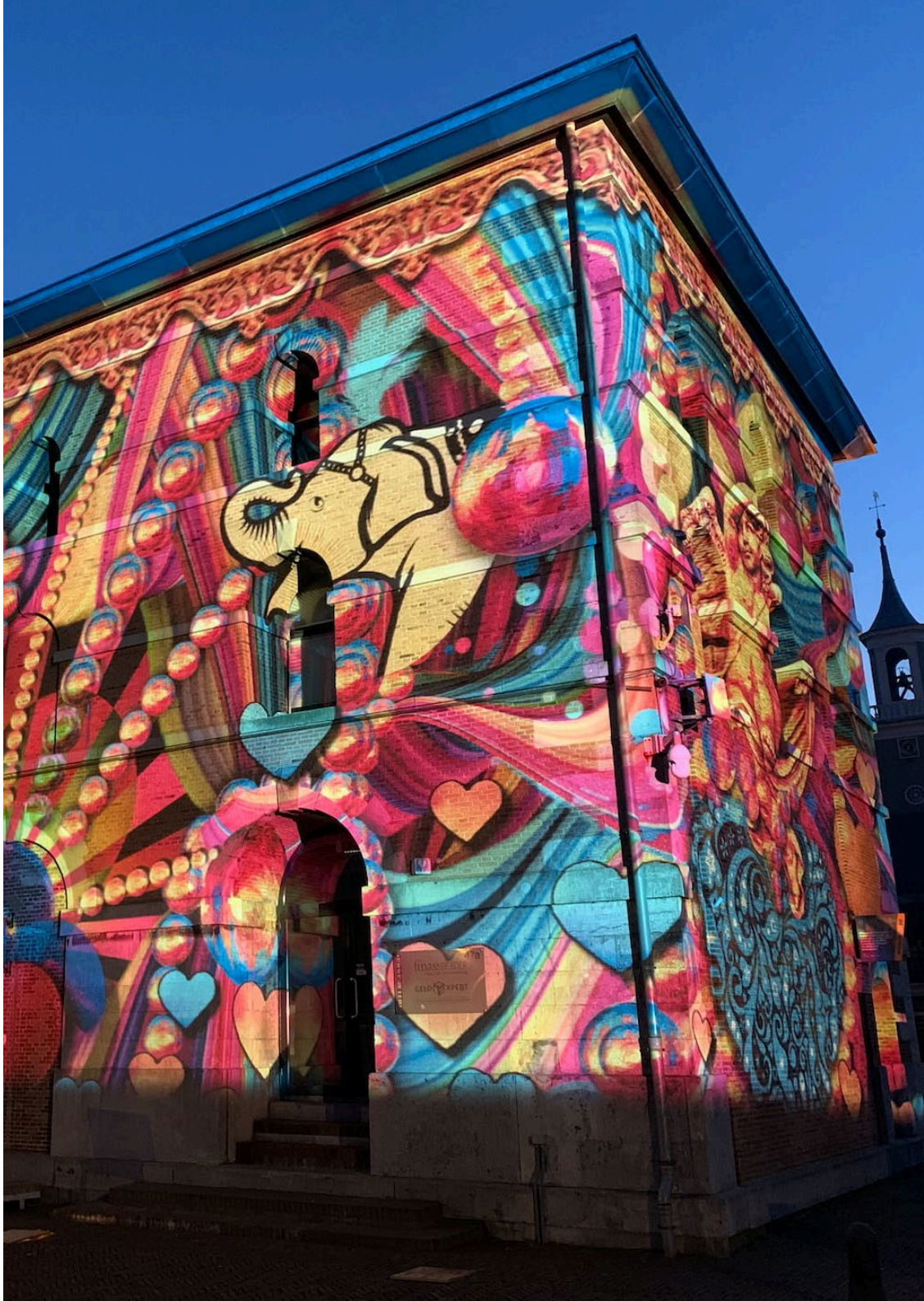

Lichtroute ‘Helder licht’ in Den Helder, maart 2022 (Wilma Wilman via Unsplash)

NOORD-HOLLAND

BEELDENDE KUNST

In geen enkele andere provincie zijn er zoveel galeries als in Noord-Holland: 178. Daarvan is het overgrote deel (157) te vinden in Amsterdam (Atlas Research et al. 2021). De vijftien musea voor beeldende kunst die de provincie telt, zoals het Stedelijk Museum in Amsterdam, het Cobra Museum in Amstelveen en het Frans Hals Museum in Haarlem, zijn internationaal gerenommeerd. De musea voor beeldende kunst in Noord-Holland ontvingen in 2019 ruim acht miljoen bezoekers, wat zowel in absolute aantallen als per inwoner het meeste van alle provincies is. Het zelf beoefenen van beeldende kunst is in Noord-Holland gemiddeld: 15,2 procent van de bevolking geeft aan in 2019 tijd te hebben besteed aan handenarbeid, schilderen, tekenen, boetseren of pottenbakken.

ERFGOED

Met de Waddenzee erbij bevinden zich vier van de twaalf Nederlandse werelderfgoederen in Noord-Holland. De Hollandse Waterlinies en Droogmakerij de Beemster tonen het Nederlands vernuft op het gebied van watermanagement en landschapsplanning.[26]

De grachtengordel van Amsterdam, die sinds 2010 op de UNESCO Werelderfgoedlijst staat, reflecteert met zijn grote hoeveelheid monumentale woonhuizen de glans van de rijke handelshistorie. Zowel in absolute als relatieve zin bevinden zich veel rijksmonumenten in Noord-Holland: ruim veertienduizend. Er is ook veel bijzondere moderne architectuur in de provincie te vinden: verspreid over de provincie bevinden zich 1.143 iconen van de hedendaagse architectuur. En tot slot telt de provincie de meeste cultuurhistorische (en overige) musea: 103, die in 2019 bijna vijftien miljoen bezoekers trokken. Dat is 45 procent van alle bezoeken die in Nederland aan cultuurhistorische (en overige) musea werden gebracht. Van deze musea is het Rijksmuseum veruit de bekendste. Ter illustratie: in 2019 trok het museum 2,7 miljoen bezoekers. Gezamenlijk droegen de gemeenten in Noord-Holland in 2019 bijna 85 miljoen euro bij aan de musea, historische archieven en het cultureel erfgoed in de provincie. Dat bedrag werd nog aangevuld met bijna 9 miljoen euro van de provincie voor historische archieven en cultureel erfgoed. Bij elkaar gaat het om een bedrag van ruim 32 euro per inwoner.

FILM

Volgens kenners van het Britse *Time Out Magazine* was de mooiste bioscoop ter wereld begin 2021 in Nederland te vinden: Pathé Tuschinski in Amsterdam (Time Out 2021). Met 24 filmhuizen en 33 bioscopen hebben de inwoners van Noord-Holland een ruime keuze aan plekken waar ze de nieuwste films op het witte doek kunnen bekijken. Die bioscopen en filmhuizen trokken in 2019 bijna negen miljoen bezoekers die ruim 83 miljoen euro aan inkomsten in de vorm van recette genereerden. Dat is niet alleen in absolute zin, maar ook afgezet tegen het aantal inwoners het hoogste van alle provincies. De levendige filmcultuur blijkt ook uit het aantal filmfestivals in de provincie. Dat waren er met 64 het meest van alle provincies.

LETTEREN

Voor de aanschaf van boeken kunnen de inwoners van Noord-Holland terecht in 123 boekwinkels en 102 antiquariaten. Daarmee staat Noord-Holland voor het aantal boekwinkels in absolute zin op de tweede plaats na Zuid-Holland, maar per inwoner

26 Zie: https://www.unesco.nl/nl/dossier/werelderfgoed.

neemt Noord-Holland een middenpositie (5) in ten opzichte van de andere provincies. Datzelfde gaat op voor vestigingen van openbare bibliotheken: met 114 vestigingen van openbare bibliotheken neemt Noord-Holland in absolute zin een middenpositie in ten opzichte van de andere provincies, maar afgezet tegen het aantal inwoners verandert dat beeld en zijn er alleen in de provincie Flevoland minder bibliotheken te vinden. Datzelfde geldt voor het aantal leden van en bezoeken aan de bibliotheek; de absolute aantallen zijn hoog, maar gelet op het aantal inwoners minder dan in de meeste andere provincies.

PODIUMKUNSTEN

Voor de podiumkunsten neemt de provincie Noord-Holland met Amsterdam als zwaartepunt een uitzonderlijke positie in. De provincie telt 115 podia met wekelijks aanbod, waarvan meer dan de helft (66) in Amsterdam te vinden is (Atlas Research et al. 2021). Niet alleen in absolute aantallen, maar ook in relatieve zin is het aanbod van podiumkunsten in Noord-Holland uitzonderlijk groot. Met ruim achttienduizend voorstellingen en concerten en meer dan zeven miljoen bezoeken is Noord-Holland de koploper van Nederland. Daarmee vond in 2019 29 procent van alle voorstellingen en concerten in Nederland plaats op de podia in Noord-Holland en trokken die podia ruim 35 procent van al het bezoek. Daarbij is een nuancering op zijn plaats: tweederde van die voorstellingen en concerten vond plaats op de podia in Amsterdam die bovendien ruim driekwart van alle bezoeken trokken. De vele muziekfestivals (238) die in 2019 in Noord-Holland plaatsvonden, ondersteunen het beeld van een provincie die op het gebied van de podiumkunsten veel te bieden heeft. Alleen in Noord-Brabant was dat aantal hoger (261). Met ruim 35 euro per inwoner leveren de gemeenten in Noord-Holland een relatief grote bijdrage aan de podiumkunsten.

CULTUUREDUCATIE

Noord-Holland telde in 2019 negentienhonderd bij de KvK aangesloten zzp'ers en organisaties op het gebied van kunst- en cultuureducatie, waarvan 533 dansscholen. Alleen de provincie Zuid-Holland telde er met tweeëntwintighonderd meer. Gezien het aantal inwoners van de provincie is dat aantal niet bijzonder hoog; in relatieve zin hadden de inwoners van respectievelijk Utrecht, Overijssel, Groningen en Noord-Brabant een groter aanbod tot hun beschikking. Daartegenover staat dat zowel het aandeel middelbare scholieren dat in het bezit is van een Cultureel Jongeren Paspoort (CJP) als het gemiddelde aantal activiteiten dat men hiermee bezoekt hoog is. 84,75 procent van de scholieren is in het bezit van een CJP-kaart en gemiddeld worden hiermee 1,53 activiteiten bezocht, hetgeen resulteert in een respectievelijk vierde en tweede positie ten opzichte van de andere provincies.

CONCLUSIE

Met Amsterdam als cultureel zwaartepunt neemt de provincie Noord-Holland een bijzondere positie in. Het aanbod aan beeldende kunst, film en podiumkunsten in de hoofdstad is niet alleen ten opzichte van de rest van de provincie, maar ook ten opzichte van de rest van Nederland groot. De culturele rijkdom van de provincie reikt echter veel verder dan de grenzen van de hoofdstad. Droogmakerij de Beemster, de Westfriese Omringdijk en de Stelling van Amsterdam zijn voorbeelden van het belangrijke historische erfgoed dat de provincie rijk is.

OVERIJSSEL

Het Overijsselse landschap wordt gekenmerkt door beken, rivieren en polders, afgewisseld met veenmoerassen en zandgebieden. Langs de IJssel zijn de historische Hanzesteden sterk vertegenwoordigd met bijvoorbeeld Zwolle, Kampen, Hasselt en Deventer. Ook telt Overijssel veel archeologische vondsten. Voor de ruim 1,1 miljoen bewoners is er in 2019 voldoende cultureel aanbod om uit te kiezen. Vooral de openbare bibliotheek weten de Overijsselaren goed te vinden.

Theater de Spiegel in Zwolle (Bart Ros via Unsplash)

OVERIJSSEL

BEELDENDE KUNST

Parallel aan de rivier de Vecht ligt een bijzondere kunstroute die start in het Duitse Nordhorn en eindigt in de Overijsselse hoofdstad Zwolle. Een grensoverschrijdend openluchtmuseum voor beeldhouwkunst met werk van internationale kunstenaars waaronder Olafur Eliasson en Jenny Holzer.[27] Daarnaast heeft Overijssel vier musea voor beeldende kunst, waaronder het (tot de culturele basisinfrastructuur behorende) Museum de Fundatie in Zwolle en Kasteel Het Nijenhuis in Heino/Wijhe. In 2019 ontvingen de musea voor beeldende kunst in de provincie ruim 329 duizend bezoekers, wat Overijssel in absolute zin een zevende plek oplevert in vergelijking met het museumbezoek in andere provincies. Verder zijn in de provincie diverse presentatie-instellingen te vinden, waaronder negen galeries. Met dat aanbod staat Overijssel wat betreft aantal musea voor beeldende kunst en aantal galeries op respectievelijk de zevende en negende plek.

ERFGOED

Overblijfselen uit de Romeinse tijd, een Middeleeuwse vluchtburcht en opvallend veel grafheuvels uit de Bronstijd. Met in totaal 117 archeologische rijksmonumenten staat Overijssel van alle provincies op de vierde plaats, na Gelderland, Groningen en Fryslân. Bovengronds zijn er in 2019 nog 3.928 rijksmonumenten en 39 musea voor erfgoed, wat redelijk gemiddeld is. Gekeken naar het aantal bezoeken aan deze musea (ruim 282 duizend in 2019) staat Overijssel echter op de twaalfde plaats, zowel in absolute als relatieve zin. Verder telt Overijssel twintig beschermde stads- en dorpsgezichten en daarmee blijft de provincie wat achter op het landelijk gemiddelde van veertig. Ten opzichte van andere provincies geven de Overijsselse provincie en gemeenten gezamenlijk relatief weinig uit aan cultureel erfgoed: met bijna 11 euro is dit ongeveer 5 euro minder dan het landelijk gemiddelde.

FILM

Met acht filmhuizen en negen bioscopen in 2019 zit Overijssel net iets onder het gemiddelde van bijna 22 vertoningslocaties per provincie. Het bioscoopbezoek ligt in 2019 met 1,8 bezoeken per inwoner ook iets lager dan het landelijk gemiddelde van 2,2 bezoeken. Wel is de bijna gelijke verdeling van filmhuizen en bioscopen in het aanbod opvallend: in veruit de meeste provincies zijn bioscopen in de meerderheid. Wat betreft het aantal filmhuizen staat Overijssel op de vierde plaats van alle provincies in absolute zin en omgerekend naar aantal inwoners op de vijfde plaats.

LETTEREN

Nergens in Nederland wordt relatief gezien zo vaak iets geleend bij de openbare bibliotheek als in Overijssel. In 2019 waren er ongeveer 5,2 fysieke uitleningen per inwoner (ruim één uitlening meer dan gemiddeld), wat veruit het hoogste aantal van alle provincies is. Datzelfde jaar werd de bibliotheek in Overijssel gemiddeld 4,2 keer bezocht, waarmee de provincie op de derde plaats staat. Ook hebben de Overijsselse bibliotheken een hoog aantal vrijwilligers. Alleen in Drenthe wordt nog meer vrijwilligerswerk verricht in de bibliotheek. Op andere bibliotheekindicatoren scoort Overijssel eveneens relatief hoog en staat de

27 Zie ook: https://www.kunstwegen.nl/nl/kunstwerken

provincie op de vierde plek wat betreft aantal bibliotheken, lidmaatschappen en gemeentelijke subsidies en op de tweede plek voor het aantal georganiseerde activiteiten per inwoner.

In 2019 waren er 54 boekwinkels in Overijssel. Afgezet tegen het aantal inwoners staat de provincie hiermee op de vierde plaats, na Zeeland, Zuid-Holland en Utrecht. Opvallend is dat Overijssel niet alleen op de eerste plaats staat wat betreft het gemiddelde aantal bibliotheekuitleningen per inwoner, maar ook wanneer het aantal verkochte boeken in 2019 wordt omgerekend naar het aantal inwoners. Dat komt namelijk neer op ruim drie verkochte boeken per inwoner tegenover een landelijk gemiddelde van nog geen twee verkochte boeken per inwoner.

PODIUMKUNSTEN

Overijssel telt 27 podia met in totaal vijftig zalen, waar 3.727 voorstellingen voor ruim 978 duizend bezoekers plaatsvonden in 2019. Qua professioneel aanbod en passieve participatie neemt Overijssel daarmee een vrij gemiddelde positie in. De investering van de provincie Overijssel en de gemeenten in de podiumkunsten is iets hoger dan gemiddeld: 37 euro subsidie per inwoner tegenover een gemiddelde van 33 euro subsidie per inwoner.

Gekeken naar actieve participatie is het opvallend dat 8,6 procent van de Overijsselse bevolking in 2019 aangaf tijd te hebben besteed aan zingen in de vrije tijd, enkel in Fryslân is dat aandeel groter. Een nog groter aandeel van de bevolking (10 procent) gaf aan een muziekinstrument te bespelen in de vrije tijd, wat Overijssel in vergelijking met de andere provincies een vijfde plaats oplevert. Aanzienlijk minder Overijsselaren gaven aan in hun vrije tijd aan toneel, musical of ballet te doen: 5,9 procent tegenover een gemiddelde van 7,9 procent in alle provincies.

CULTUUREDUCATIE

In Overijssel zijn achthonderd bij de KvK ingeschreven zzp'ers en organisaties op het gebied van kunst- en cultuureducatie, waarmee de provincie een zesde positie inneemt. Van alle provincies telt Overijssel na Utrecht relatief gezien het meeste aantal van deze categorie zzp'ers en organisaties: bijna 70 per honderdduizend inwoners. Ook ligt het aantal scholieren dat in het schooljaar 2019-2020 een CJP-kaart had hoger dan gemiddeld: 81 procent van alle middelbare scholieren tegenover een nationale participatiegraad van 77 procent. De Overijsselse gemeenten en provincie spendeerden in 2019 gezamenlijk bijna 13 euro per inwoner aan cultuureducatie, waarmee Overijssel een middenpositie inneemt.

CONCLUSIE

Evenals buurprovincie Gelderland neemt Overijssel voor wat betreft het culturele leven grotendeels een middenpositie in. Wel zijn er in Overijssel bovengemiddeld veel archeologische rijksmonumenten te vinden en is het aanbod van filmhuizen in Overijssel relatief groot, zowel in absolute aantallen als per inwoner. Op het gebied van culturele participatie zijn positieve uitschieters dat het bibliotheekbezoek hoog ligt en dat er per inwoner nergens in Nederland zo vaak wordt geleend bij de openbare bibliotheken als in Overijssel. De provincie staat ook helemaal bovenaan wat betreft het aantal verkochte boeken per inwoner.

UTRECHT

Gelegen in het hart van Nederland is de provincie Utrecht met ruim 1,3 miljoen inwoners de vijfde provincie van Nederland. De Utrechtse steden scoren hoog op de woonaantrekkelijkheidsindex, met Utrecht op de tweede en Amersfoort op de vijfde plek, en groeien snel (Berg et al. 2021; Baartman 2018). De culturele rijkdom levert een belangrijke bijdrage aan de aantrekkingskracht van de provincie. Waaruit bestaat die rijkdom?

Kasteel de Haar (Julia Solonina via Unsplash)

UTRECHT

BEELDENDE KUNST

De stedelijke regio Utrecht wordt wel gezien als de regio van vormgeving en verbeelding en bakermat van De Stijl (Horst et al. 2018). Die signatuur komt tot uitdrukking in de musea voor beeldende kunst in de provincie, zoals Museum Flehite en het Mondriaanhuis in Amersfoort en het Centraal Museum en het Nijntje Museum in Utrecht. Met zes musea voor beeldende kunst neemt Utrecht per inwoner een middenpositie in ten opzichte van de andere provincies (zevende plek). Daarentegen zijn de bezoekersaantallen van deze musea wel hoog: alleen in Noord-Holland en Zuid-Holland liggen die per inwoner hoger. Daarnaast telt de provincie Utrecht 26 galeries, per inwoner zijn er wederom alleen in Noord-Holland en Zuid-Holland meer te vinden. Ook de participatie op het gebied van de beeldende kunst is relatief hoog: ruim 17 procent van de bevolking gaf aan in 2019 tijd te hebben besteed aan handenarbeid, schilderen, tekenen, boetseren of pottenbakken. Alleen in Drenthe en Flevoland liggen die percentages hoger.

ERFGOED

Erfgoed levert een belangrijke bijdrage aan de culturele positie van de provincie Utrecht (Atlas Research et al. 2018). De provincie telt 5.765 rijksmonumenten, 108 archeologische rijksmonumenten en 45 beschermde stads- en dorpsgezichten. Daarmee neemt Utrecht op alle drie de indicatoren per inwoner een gemiddelde positie in ten opzichte van de andere provincies. Met 382 iconen van de hedendaagse architectuur is Utrecht ook rijk aan recent erfgoed. Van dat erfgoed is een deel ook opgenomen in de UNESCO Werelderfgoedlijst: het Rietveld Schröderhuis in provinciehoofdstad Utrecht en sinds 2021 ook de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Neder-Germaanse Limes. Het rijke verleden van de provincie heeft een plek in de 33 cultuurhistorische (en overige) musea die de provincie telt. Bekende voorbeelden zijn het Museum Catharijneconvent in Utrecht, het Nationaal Militair Museum in Soest en de Heksenwaag in Oudewater. Gemeten naar het aantal inwoners neemt Utrecht een negende plek in ten opzichte van de andere provincies in het aanbod cultuurhistorische (en overige) musea.

FILM

Utrecht telde in 2019 zes filmhuizen en twaalf bioscopen. Dat zijn er vergeleken met andere provincies niet buitengewoon veel. Gemeten naar het aantal inwoners neemt Utrecht daarmee een negende en zevende plaats in. Die bioscopen en filmhuizen trekken wel veel publiek. In 2019 bezochten bijna 3,2 filmliefhebbers de bioscopen en filmhuizen in de provincie. Gemeten naar het aantal inwoners waren dat er alleen in Noord-Holland en Zuid-Holland meer. Die bezoekers zorgden voor ruim 29 miljoen euro aan inkomsten in de vorm van recette. Ook vonden er in 2019 acht filmfestivals plaats, waarvan het Nederlands Film Festival met de bijbehorende uitreiking van de Gouden Kalveren de bekendste is.

LETTEREN

Voor een nieuw boek kunnen de inwoners van de provincie Utrecht terecht in 76 boekwinkels. Ook telt de provincie 36 antiquariaten. Voor beide pijlers levert dat de provincie een derde plek qua aanbod per inwoner op. De inwoners van de provincie Utrecht kunnen daarnaast terecht in 64 bibliotheekvestigingen. Gezien de bevolkingsomvang van de provincie zijn dat

er relatief weinig. Die bibliotheken telden ruim 255 duizend leden (waarmee negentien procent van de bevolking lid is van de bibliotheek) die meer dan vijf miljoen boeken en andere fysieke materialen, zoals dvd's of bladmuziek, leenden. De bibliotheken genereerden bijna 7,2 miljoen euro aan inkomsten en ontvingen ruim 35 miljoen aan subsidies. Daarmee nemen de Utrechtse bibliotheken een middenpositie in ten opzichte van de andere provincies. Met ruim twintigduizend activiteiten in 2019 was er relatief veel te beleven in de bibliotheken. Per inwoner waren er alleen in Gelderland en Overijssel meer activiteiten. Van de inwoners van de provincie Utrecht geeft bijna 72 procent aan in 2019 tijd te hebben besteed aan lezen. Na Drenthe is Utrecht daarmee de meest belezen provincie, en ook wat betreft het aantal verkochte boeken staat Utrecht per inwoner op plaats twee (na Overijssel).

PODIUMKUNSTEN

De podiumkunsten leveren een belangrijke bijdrage aan de culturele positie van de provincie Utrecht. Op de 37 podia met wekelijks aanbod in de provincie, vonden in 2019 ruim zesduizend concerten en voorstellingen plaats. Afgezet tegen het aantal inwoners is alleen in Noord-Holland het aanbod podiumkunsten groter. Die podia trokken gezamenlijk bijna 1,7 miljoen bezoekers die meer dan 60 miljoen euro aan inkomsten genereerden. Daarnaast hadden de inwoners van Utrecht in 2019 de keuze uit tachtig muziekfestivals die ze konden bezoeken. Dat niet alleen het aanbod groot is, maar ook de participatie, blijkt ook uit de indicator van het aandeel inwoners dat aangeeft tijd te hebben besteed aan het bespelen van een muziekinstrument. Dat is met 12,7 procent nergens zo hoog als in Utrecht. De gemeenten in Utrecht leverden in 2019 een bijdrage van ruim 32 euro per inwoner aan de podiumkunsten, tegenover 63 eurocent per inwoner van de provincie.

CULTUUREDUCATIE

Utrecht kent duizend bij de KvK ingeschreven zzp'ers en organisaties op het domein van kunst- en cultuureducatie. Per inwoner zijn dat er het meest van alle provincies. 201 daarvan zijn dansscholen, die de inwoners van Utrecht van een relatief groot aanbod aan locaties waar mensen les kunnen nemen voorzien. Wat dat betreft blijft de participatie van scholieren wat achter op dit domein. Zowel het aantal middelbare scholieren dat in het bezit is van een CJP-kaart als het gemiddelde aantal activiteiten dat men hiermee bezoekt, is in zeven andere provincies hoger dan in Utrecht het geval is.[28]

CONCLUSIE

Utrecht heeft haar inwoners veel te bieden op cultureel gebied, of het nu beeldende kunst, erfgoed of de podiumkunsten betreft. Mede vanwege dat culturele aanbod wordt de provincie gezien als een aantrekkelijke woonomgeving. De hoge cultuurparticipatie is bovendien een indicatie dat het culturele aanbod aansluit op de interesses van de bevolking.

28 Op het dashboard Monitor Cultuur en Erfgoed van de Provincie Utrecht zijn aanvullende cijfers te vinden over cultuureducatie, onder meer het percentage dat per educatieprogramma bereikt is per schooljaar. Zie https://experience.arcgis.com/experience/3b1e1ec03c894c7d9529583ad3e71fcf/page/Educatie/.

ZEELAND

In de kleinste provincie qua inwonertal is het water nooit ver weg. Verspreid over een archipel van verschillende schiereilanden wonen 383 duizend Zeeuwen, die veel erfgoed, podia, bioscopen en bibliotheekvoorzieningen tot hun beschikking hebben – van maritieme monumenten tot het Watersnoodmuseum en de Bibliobus. De relatief lage cultuurparticipatie is des te opvallender, zoals ook werd opgemerkt door de onderzoekers die dit jaar een nulmeting van het culturele leven in Zeeland uitvoerden (Broers et al. 2022).

Expositie *Habitat Multiform* op camping Viervaart in Groede (Lisa Maatjens)

ZEELAND

BEELDENDE KUNST

Net als Groningen telde Zeeland in 2019 twee musea voor beeldende kunst, wat in het licht van het lage inwonertal van Zeeland relatief veel is. In 2019 werden deze musea ruim 29 duizend keer bezocht. Ook zijn er in Zeeland vijf bij de Nederlandse Galerie Associatie aangesloten galeries. Gekeken naar het aantal galeries per inwoners neemt Zeeland daarmee een zevende plaats in. Benedengemiddeld is het percentage van de Zeeuwen dat zelf tijd besteedt aan bijvoorbeeld schilderen, tekenen of boetseren: 11,6 procent tegenover een landelijk gemiddelde van 15,7 procent. Dit is wat betreft amateurkunst het kleinste aandeel van alle provincies.

ERFGOED

Nergens in Nederland zijn er zoveel rijksmonumenten per inwoner als in Zeeland. En onder deze bijna 3.700 rijksmonumenten vallen niet alleen karakteristieke boerderijen, molens en kerken, maar ook een verscheidenheid aan maritiem erfgoed zoals de rood-wit gestreepte Westerlichttoren in Burgh-Haamstede.[29] Ook telt Zeeland relatief veel archeologische rijksmonumenten (73) en beschermde stads- en dorpsgezichten (19), waaronder vestingstad Hulst met zijn grotendeels intact gebleven stadswallen.

Kenmerkend zijn daarnaast het hoge aantal cultuurhistorische (en overige) musea – alleen Fryslân heeft meer van dit soort musea per inwoner – en de relatief grote hoeveelheid vrijwilligers bij deze musea. De Zeeuwse gemeenten en de provincie gaven in 2019 gezamenlijk ongeveer 22 euro per inwoner uit aan musea, terwijl ze voor cultureel erfgoed datzelfde jaar ongeveer 26 euro per inwoner uittrokken. Hiermee staat Zeeland in vergelijking met de andere provincies voor deze indicatoren op een respectievelijke tweede en derde plek.

FILM

In 2019 waren er drie filmtheaters en vijf bioscopen in Zeeland. Gekeken naar het aantal inwoners zijn dat bovengemiddeld veel filmtheaters en wat betreft bioscopen heeft Zeeland van alle provincies zelfs het hoogste aantal vertoningsplekken per inwoner. Desondanks is de gemiddelde Zeeuw geen fervent bioscoopbezoeker. Terwijl het landelijk gemiddelde in 2019 2,2 bioscoopbezoeken per inwoner was, was het gemiddelde in Zeeland slechts 1,3 bezoeken. Alleen in Fryslân lag het aantal bioscoopbezoeken nog iets lager, maar daar waren ook een stuk minder vertoningsplekken per inwoner beschikbaar. Verder telt Zeeland twee eigen filmfestivals, waaronder het jaarlijks in Vlissingen georganiseerde Film by the Sea. Met 44 duizend bezoeken in 2019 is dat het vierde grote filmfestival van Nederland (Nederlands Filmfonds 2020, 30).

LETTEREN

Zeeland beschikt over een bescheiden aantal boekwinkels (23) en openbare bibliotheken (32). Omgerekend naar het inwonertal is dit echter het hoogste aantal boekwinkels en bibliotheken van Nederland. In 2019 was bovendien een kwart van alle Zeeuwen lid van de bibliotheek, wat het op één na hoogste aandeel van alle provincies is. Ook staat Zeeland bovenaan wat betreft de overheidssubsidies voor openbare bibliotheken: de provincie en de gemeenten gaven in 2019 ruim 38 euro per inwoner uit, terwijl het landelijk gemiddelde ongeveer 26 euro is. Uniek in Zeeland is daarnaast de

29 Zie: https://www.erfgoedzeeland.nl/informatie-advies-en-ondersteuning/monumenten/; https://rijksmonumenten.nl/monument/38794/westerlichttoren/burgh-haamstede/.

grote concentratie van bibliotheekbushaltes, die eveneens deel uitmaken van het netwerk van bibliotheekvoorzieningen. Meer dan de helft van het totaal aantal bibliotheekbushaltes in Nederland is bestemd voor de Zeeuwse Bibliobussen.[30]

Gezien de relatief grote capaciteit en subsidiestromen is het des te opvallender dat het aantal fysieke uitleningen per inwoner benedengemiddeld is. Bovendien bezochten Zeeuwen van alle Nederlanders de bibliotheek het minst vaak: in 2019 werd de bibliotheek gemiddeld 2,4 keer per inwoner bezocht tegenover een landelijk gemiddelde van 3,7 bezoeken. Ook wordt in Zeeland minder dan gemiddeld gelezen in de vrije tijd en is het aantal verkochte boeken in 2019 relatief laag.

PODIUMKUNSTEN

Hoewel Zeeland over relatief veel vaste podia beschikt, is het aantal voorstellingen en bezoekers laag. Het gemiddelde podiumkunstbezoek lag in 2019 op slechts 0,4 bezoeken per inwoner, terwijl het gemiddelde van alle provincies 0,9 bezoeken per inwoner was. Ook geven de Zeeuwse gemeenten en de provincie gezamenlijk het minste uit aan podiumkunsten in vergelijking met de rest van Nederland. Waar lokale overheden gemiddeld 33 euro per inwoner aan podiumkunsten besteden, is dit in Zeeland maar de helft. Naast vaste podia had Zeeland in 2019 26 muziekfestivals, waarvan het meerdaagse Concert at SEA op de Brouwersdam in de top van de best bezochte muziekfestivals van Nederland staat.
Als vrijetijdsbesteding zijn de podiumkunsten minder populair in Zeeland. Slechts 4,5 procent van de inwoners deed aan toneel, musical of ballet in 2019, terwijl 2,7 procent in de vrije tijd zong – de laagste percentages van alle provincies. Wel bespeelde een groot aantal Zeeuwen een instrument: maar liefst 11,6 procent van de inwoners. Alleen in de provincie Utrecht ligt dit percentage nog iets hoger.

CULTUUREDUCATIE

Met tweehonderd bij de KvK ingeschreven zzp'ers en organisaties op het gebied van kunst- en cultuureducatie neemt Zeeland per inwoner de op één na laatste plek in ten opzichte van de andere provincies. De Zeeuwse gemeenten en de provincie investeerden in 2019 ruim 12 euro per inwoner in kunst- en cultuureducatie, wat in vergelijking met andere provincies redelijk gemiddeld is. Het percentage leerlingen in het voortgezet onderwijs met een CJP Cultuurkaart in Zeeland was juist hoger dan gemiddeld in het schooljaar 2019-2020: 88 procent tegenover een landelijk gemiddelde participatiegraad van 77 procent.

CONCLUSIE

Voor een in inwonertal kleine provincie is het culturele aanbod in Zeeland groot, met bijvoorbeeld veel vertoningsplekken voor film en zelfs het hoogste aantal bioscopen, bibliotheken en boekwinkels per inwoner. Dat de gemiddelde Zeeuw relatief weinig gebruikmaakt van dit aanbod, is dan ook opvallend. In de uitgevoerde nulmeting van de Cultuurmonitor Zeeland wordt als mogelijke verklaring gewezen op de relatief grote afstand tussen inwoners en culturele voorzieningen. Waar de nabijheid van een bioscoop in Nederland gemiddeld iets meer dan 6 kilometer is, is de gemiddelde afstand tot een bioscoop in Zeeland ruim 12 kilometer (Broers et al. 2022).

30 Zie: https://www.dezb.nl/bibliotheek/bibliobussen.html; https://www.bibliotheekinzicht.nl/kern-en-basisgegevens/bibliotheeklocaties-en-faciliteiten.

ZUID-HOLLAND

Met ruim 3,6 miljoen inwoners in 2019 heeft Zuid-Holland niet alleen het hoogste inwonertal, maar is het tevens de dichtstbevolkte provincie van Nederland. Met grote steden zoals Rotterdam en Den Haag is het culturele aanbod omvangrijk: van International Film Festival Rotterdam en het Scapino Ballet tot het Kunstmuseum Den Haag en Het Nationale Theater. Ook is Zuid-Holland rijk aan culturele historie in de vorm van vele molens, musea en industrieel erfgoed zoals de Van Nelle Fabriek.

Museum Voorlinden in Wassenaar (Lieve Ransijn via Unsplash)

ZUID-HOLLAND

BEELDENDE KUNST

Kunstliefhebbers kunnen in Zuid-Holland terecht bij zestien verschillende musea voor beeldende kunst, bijvoorbeeld bij het bekende Kunstmuseum Den Haag of het relatief nieuwe en particuliere Museum Voorlinden in Wassenaar. In geen andere provincie zijn zoveel musea voor beeldende kunst aanwezig en gedurende het jaar 2019 werden deze musea ruim 2,5 miljoen keer bezocht. Omgerekend naar het hoge aantal inwoners staat Zuid-Holland met dit aanbod op de achtste plaats. Qua aantal galeries (142) staat de Zuid-Holland na Noord-Holland op de tweede plaats, in zowel relatieve als absolute zin.

ERFGOED

De meeste (bijna veertien procent) beschermde stads- en dorpsgezichten van Nederland bevinden zich in Zuid-Holland, waaronder de wereldberoemde molens in het dorp Kinderdijk, het Haagse Binnenhof en de historische binnenstad van Schiedam. Naast de in totaal 65 beschermde stads- en dorpsgezichten zijn er in Zuid-Holland bijna negenduizend rijksmonumenten en 84 cultuur-historische (en overige) musea te vinden, wat de provincie na Noord-Holland een tweede plek oplevert. Deze musea werden in 2019 ruim 3,7 miljoen keer bezocht. Na Gelderland en Noord-Brabant geven de Zuid-Hollandse provincie en gemeenten in absolute zin het meest uit aan cultureel erfgoed: ruim 28 miljoen euro.

Met Rotterdam als architectuurstad is het niet verrassend dat Zuid-Holland veruit de meeste iconen van hedendaagse architectuur telt. Onder deze 1.351 iconen bevinden zich bijvoorbeeld de Erasmusbrug en de Euromast, maar ook de Scheveningse Pier en de campus van de Technische Universiteit Delft.

FILM

In Rotterdam vindt jaarlijks het grootste filmfestival van Nederland plaats: International Film Festival Rotterdam (IFFR). Uit een recente impactmeting blijkt dat IFFR, naast de culturele waarde, een belangrijke impuls geeft aan de economie van de stad. Want terwijl de gemeente Rotterdam het filmfestival subsidieerde met 1,2 miljoen euro in de periode 2019-2020, genereerde IFFR tijdens de festivaldagen in 2020 tussen de 9,8 en 16,1 miljoen euro extra voor de stad (PwC 2020, 3). Naast IFFR zijn er in Zuid-Holland nog 35 andere filmfestivals, wat de provincie een tweede positie oplevert na Noord-Holland (64 filmfestivals).

Ook wanneer we kijken naar het aantal vertoningslocaties is het aanbod in Zuid-Holland net iets kleiner dan in filmprovincie Noord-Holland. In Zuid-Holland konden inwoners in 2019 terecht bij 26 bioscopen en 16 filmtheaters, respectievelijk zeven en acht minder dan in Noord-Holland. Omgerekend naar het aantal inwoners zijn er alleen in Groningen minder bioscopen voorhanden dan in Zuid-Holland en wat betreft filmhuizen staat Zuid-Holland op de tiende plek. Des te opvallender zijn de relatief hoge bezoekcijfers: Zuid-Hollanders bezochten de bioscoop in 2019 gemiddeld 2,4 keer. Daarmee staat Zuid-Holland op de tweede plek na Noord-Holland, de provincie die ook het hoogste aantal vertoningslocaties per inwoner telt.

LETTEREN

Nergens in het land zijn zoveel boekwinkels te vinden als in Zuid-Holland, met maar liefst 217 vestigingen in 2019. Dat zijn bijna honderd boekwinkels meer dan in de provincie Noord-Holland, waar na Zuid-Holland de meeste vestigingen zijn. Omgerekend zijn dat bijna zes boekwinkels per honderdduizend inwoners. Alleen in

ZUID-HOLLAND

Zeeland ligt het aantal boekwinkels per aantal inwoners net iets hoger. In 2019 werden er in totaal ruim 5,5 miljoen boeken verkocht in Zuid-Holland, wat neerkomt op ongeveer anderhalf boek per inwoner. Dat is iets minder dan het gemiddelde van 1,8 boek per inwoner voor alle provincies.

Dat Zuid-Holland als provincie met het hoogste aantal inwoners in absolute zin bovenaan staat bij veruit de meeste bibliotheekindicatoren, mag geen verrassing heten. Zuid-Holland staat echter op de tiende plaats als het gaat om het aantal bibliotheken per inwoner. Ook was in 2019 slechts 18,5 procent van de Zuid-Hollanders lid van de bibliotheek, terwijl het gemiddelde van alle provincies ongeveer 22 procent is. Het aandeel bibliotheekleden is alleen in Limburg nog iets lager. Wel is het bezoek aan en de subsidie voor bibliotheken in Zuid-Holland gemiddeld, evenals het aantal activiteiten dat per inwoner wordt georganiseerd.

PODIUMKUNSTEN

Ruim negen procent van de Zuid-Hollanders heeft in 2019 vrije tijd besteed aan toneel, musical of ballet. Dat is goed voor een gedeelde tweede plek met Noord-Holland, na Limburg op de eerste plek met 11,2 procent. Een benedengemiddeld aandeel Zuid-Hollanders bespeelt een instrument of zingt in de vrije tijd, respectievelijk 7,6 procent en 6,2 procent.

Zuid-Holland had in 2019 93 vaste podia waarop 12.848 voorstellingen plaatsvonden, waarmee de provincie in absolute zin na Noord-Holland op de tweede plaats staat. Met een gemiddeld podiumkunstbezoek van 1,1 bezoeken per inwoner staat Zuid-Holland op de vierde plaats. De Zuid-Hollandse gemeenten en de provincie geven relatief ook iets minder uit aan podiumkunsten: circa 28 euro per inwoner tegenover een gemiddelde van 33 euro per inwoner.

CULTUUREDUCATIE

In het schooljaar 2019-2020 had 69 procent van alle middelbare scholieren in Zuid-Holland een CJP-kaart tegenover een landelijk gemiddelde participatiegraad van 77 procent. Daarmee staat Zuid-Holland op de elfde plaats van alle provincies, alleen in Fryslân ligt de participatiegraad lager (62 procent).

Zuid-Holland huisvest het hoogste aantal bij de KvK ingeschreven zzp'ers en organisaties op het gebied van kunst- en cultuureducatie: maar liefst 2.200. Vanwege het hoge inwonertal levert dit Zuid-Holland in relatieve zin echter een tiende positie op. In 2019 investeerden de Zuid-Hollandse gemeenten en de provincie ruim 13 euro per inwoner in kunst- en cultuureducatie, wat in vergelijking met andere provincies juist iets bovengemiddeld is. De provincie subsidieert bijvoorbeeld Kunstgebouw, een belangrijke provinciale partij op het gebied van cultuuronderwijs (en cultuurparticipatie) in Zuid-Holland.[31]

CONCLUSIE

Met het hoogste inwonertal van alle Nederlandse provincies en twee grote steden met een omvangrijke culturele infrastructuur is het culturele aanbod in Zuid-Holland logischerwijs groot. In de provincie zijn onder andere het hoogste aantal musea voor beeldende kunst te vinden, terwijl alleen Noord-Holland in absolute zin meer bioscopen, filmhuizen, podia en galeries telt. Gekeken naar de participatie van Zuid-Hollanders is het onder meer opvallend dat

31 Zie ook: http://www.kunstgebouw.nl/cultuur-waarom-en-hoe/.

het gemiddelde bioscoopbezoek hoog ligt, ondanks het feit dat het aantal vertoningslocaties per inwonertal gering is. Verder is er veel erfgoed te vinden in Zuid-Holland, met een hoog aantal beschermde stads- en dorpsgezichten, rijksmonumenten, cultuurhistorische musea en architectonische iconen.

ANALYSES PER DOMEIN

Oerol (Lisa Maatjens)

BEELDENDE KUNST

Beeldende kunst is in Nederland op veel plekken te bewonderen. Denk bijvoorbeeld aan galeries en musea, creatieve broedplaatsen, beurzen en ateliers. Onder beeldende kunst verstaan we zowel kunst met een ‘platte’ en statische vorm – zoals schilderijen en tekeningen – als beeldhouwwerk, videokunst en installaties. In de Regionale Cultuurmonitor schetsen we de regionale infrastructuur van dit domein door cijfers te presenteren over waar beeldende kunst te zien is, hoeveel mensen dit bezoeken en beoefenen en hoe de gemeente en de provincie de beeldende kunsten subsidiëren.

Expositie *Job, Joris & Marieke. A Triple Life* in Kunsthal Rotterdam (Lisa Maatjens)

BEELDENDE KUNST

GALERIES EN MUSEA VOOR BEELDENDE KUNST[32]

In totaal zijn er 456 galeries te bezoeken in Nederland. De meeste zijn te vinden in Noord-Holland (178) en Zuid-Holland (142), die daarmee samen zeventig procent van alle galeries huisvesten. Ook per inwoner is het aanbod van galeries het grootst in deze twee provincies. Deze cijfers zijn in lijn met eerder onderzoek naar galeries in Nederland, waarin onder andere werd aangetoond dat één op de drie galeries in Amsterdam en dus Noord-Holland te vinden is (Jong et al. 2017; Dijksterhuis et al. 2021).

In absolute aantallen is een vergelijkbaar patroon zichtbaar bij de 81 musea voor beeldende kunst, waarvan de meeste zich bevinden in Noord- en Zuid-Holland. Bekende voorbeelden zijn het Stedelijk Museum in Amsterdam, het Frans Hals Museum in Haarlem en Kunstmuseum Den Haag. Per hoofd van de bevolking zien we een ander beeld, dan staan de meeste musea voor beeldende kunst in Friesland en Limburg.

Daarentegen trekken Noord- en Zuid-Holland per inwoner wel de meeste bezoekers voor dit type musea. Vooral Noord-Holland valt hierbij op, aangezien ruim 57 procent van de meer dan veertien miljoen bezoeken die in 2019 aan musea voor beeldende kunst werd afgelegd in deze provincie plaatsvond. Deels wordt dit verklaard door het relatief grote aandeel buitenlandse bezoeken (52 procent) in Noord-Holland. In andere provincies ligt het aandeel buitenlands bezoek veel lager: 26 procent in Zeeland, 18 procent in Zuid-Holland en daarna 13 procent of lager (Museumvereniging 2020b). Buiten deze concentratie in Noord-Holland en met name de hoofdstad,[33] trekken ook Utrecht (denk bijvoorbeeld aan het Centraal Museum) en Groningen (denk bijvoorbeeld aan het Groninger Museum) per inwoner veel bezoekers voor musea met beeldende kunst. Zowel qua aanbod als bezoek blijven Flevoland en Drenthe achter op de andere provincies.

HET ZELF BEOEFENEN VAN BEELDENDE KUNST

Het bezoeken van een museum kan worden gezien als passieve cultuurparticipatie. Wat betreft actieve cultuurparticipatie, het zelf beoefenen ervan, is op het gebied van beeldende kunst een indicator toegevoegd op basis van het vrijetijdsbestedingsonderzoek van het LISS-panel. Hierin is de vraag gesteld of men in 2019 tijd heeft besteed aan handenarbeid, schilderen, tekenen, boetseren of pottenbakken. De resultaten laten redelijk grote verschillen tussen de provincies zien in het aandeel van de bevolking dat aangaf hieraan tijd te hebben besteed. Opvallend is dat in de twee provincies waar de minste beeldende kunst te zien is in musea en galeries, juist de meeste mensen beeldende kunst beoefenen: in Drenthe en Flevoland is respectievelijk 20,6 en 18,1 procent van de bevolking beoefenaar. In Zeeland is het aandeel van de bevolking dat beeldende kunst beoefent met 11,6 procent het kleinst van alle provincies.

32 Enkele aspecten van het domein Beeldende kunst waar deze monitor geen cijfers over heeft zijn bijvoorbeeld ateliers, presentatie-instellingen, beurzen en (beeldende kunst) festivals.
33 Uit onderzoek van de *Amsterdamse Museum Monitor 2016* bleek onder meer dat de Amsterdamse musea in 2015 goed waren voor maar liefst dertien van de in totaal veertien miljoen museumbezoekers die Noord-Holland trok.

BEELDENDE KUNST

TABEL 1 – INDICATOREN OVER BEELDENDE KUNST

Provincie	Galeries	Musea voor beeldende kunst	Bezoeken musea voor beeldende kunst	Aandeel beoefenaars amateurkunst
Drenthe	2 [11]	1 [11]	20.510 [11]	20,60% [1]
Flevoland	1 [12]	0 [12]	0 [12]	18,10% [2]
Fryslân	10 [6]	7 [1]	167.021 [8]	15,70% [5]
Gelderland	23 [9]	10 [5]	962.429 [5]	16,00% [4]
Groningen	11 [4]	2 [10]	330.843 [4]	15,20% [6]
Limburg	19 [5]	6 [2]	313.375 [7]	12,80% [8]
Noord-Brabant	30 [8]	12 [6]	619.909 [9]	16,00% [4]
Noord-Holland	178 [1]	15 [3]	8.070.481 [1]	15,20% [6]
Overijssel	9 [10]	4 [9]	329.855 [6]	14,50% [7]
Utrecht	26 [3]	6 [7]	774.764 [3]	17,30% [3]
Zeeland	5 [7]	2 [4]	29.176 [10]	11,60% [9]
Zuid-Holland	142 [2]	16 [8]	2.510.301 [2]	15,20% [6]

Bovenstaande tabel toont het (absolute) aantal galeries, (bezoeken aan) musea voor beeldende kunst en aandeel beoefenaars van beeldende kunst onder de bevolking van 16 jaar en ouder. Het kleinere, groene getal geeft de relatieve positie van de provincies weer, waarbij rekening is gehouden met het aantal inwoners van een provincie. Een waarde van 1 betekent daarmee in deze tabel dat deze provincie *per inwoner* het grootste aanbod of de meeste participatie kent.

BEELDENDE KUNST

GELDSTROMEN NAAR DE BEELDENDE KUNST

Gemeenten in Noord-Brabant en Zuid-Holland dragen relatief het meeste bij aan beeldende kunst en vormgeving, met een bijdrage van respectievelijk 7,68 en 7,38 euro per inwoner. Daar staat tegenover dat de provinciale subsidies hier relatief laag zijn, want deze zijn met 59 eurocent per inwoner voor Noord-Brabant juist aan de lage kant en in Zuid-Holland zelfs helemaal afwezig. Dit patroon zien we bij meer provincies terug, zoals Limburg. Hier is de totale provinciale bijdrage aan beeldende kunst en vormgeving met 2,38 miljoen euro het grootst (zowel absoluut als per inwoner), maar zijn er zeven provincies waar de bijdragen van de gemeenten per inwoner juist weer hoger liggen.

TABEL 2 – INDICATOREN OVER SUBSIDIES AAN BEELDENDE KUNST

Provincie	**Gemeentelijke subsidies beeldende kunst**	**Provinciale subsidies beeldende kunst**
Drenthe	2.233.826 [3]	255.000 [6]
Flevoland	322.000 [11]	485.000 [2]
Fryslân	435.570 [12]	151.000 [8]
Gelderland	6.655.671 [9]	712.000 [7]
Groningen	1.837.345 [10]	14.000 [9]
Limburg	3.629.128 [8]	2.383.172 [1]
Noord-Brabant	19.552.899 [1]	1.492.304 [4]
Noord-Holland	9.310.146 [7]	- [10]
Overijssel	3.788.730 [6]	654.000 [5]
Utrecht	4.919.670 [5]	- [10]
Zeeland	1.437.808 [4]	316.000 [3]
Zuid-Holland	27.128.337 [2]	- [(10)]

Bovenstaande tabel toont de gemeentelijke en provinciale cultuurlasten voor beeldende kunst en vormgeving. Het kleinere, groene getal geeft de relatieve positie van de provincies weer, waarbij rekening is gehouden met het aantal inwoners van een provincie. Een waarde van 1 betekent daarmee in deze tabel dat deze provincie *per inwoner* de hoogste subsidie kent.

CULTUUR-EDUCATIE

Marimba-les op de muziekschool, een online tutorial fotografie of een theaterbezoek met de hele klas: cultuureducatie kent vele vormen. De Regionale Cultuurmonitor brengt verschillende aspecten van cultuureducatie per provincie in kaart.

Delftseplein Rotterdam (Micheile Dot Com via Unsplash)

AANBIEDERS VAN CULTUUREDUCATIE

In Nederland waren in 2019 11.100 bedrijven actief in de bedrijfstak 'Cultureel onderwijs' (SBI 8552).[34] Ruim 90 procent hiervan bestond uit zelfstandigen; in totaal gaf de sector werk aan 4.410 werknemers en 7.970 zelfstandigen (CBS 2021a, 2022a). Dit aanbod is vrij gelijkmatig over de provincies verspreid: in acht van de twaalf provincies zijn per honderdduizend inwoners zestig tot zeventig bedrijven in cultureel onderwijs actief. Relatief het laagste aantal aanbieders telt Flevoland (48 per honderdduizend inwoners), het hoogste aantal Utrecht (75 per honderdduizend inwoners).

Er zijn ook andere manieren om een beeld te geven van het aanbod aan cultuureducatie. Zo zijn bij branchevereniging Cultuurconnectie op dit moment circa honderdvijftig centra voor de kunsten, volksuniversiteiten, muziekscholen en provinciale ondersteuningsinstellingen voor kunst en cultuur aangesloten.[35] LKCA brengt daarnaast de kennisinfrastructuur rondom cultuureducatie en cultuurparticipatie in kaart, en telt daarbinnen momenteel 107 organisaties die zich binnen die kennisinfrastructuur richten op cultuuronderwijs.[36]

CULTUUREDUCATIE BINNEN EN BUITEN SCHOOL

Kunstzinnige vorming is een verplicht onderdeel van het primair en secundair onderwijs, waardoor alle kinderen en jongeren op school in meer of mindere mate cultuureducatie krijgen aangeboden. In 2019 werden daarnaast 4.000 van de 6.700 scholen in het primair onderwijs bereikt met de landelijke regeling Cultuureducatie met Kwaliteit (Cultuureducatie met Kwaliteit z.j., CBS 2021b). In het voortgezet onderwijs was het grootste deel van de scholieren in bezit van een CJP-kaart waarmee zij culturele activiteiten kunnen ondernemen, al verschilt dit percentage wel per provincie. In Drenthe zijn bijna alle scholieren bij CJP aangesloten (94,7 procent); in Fryslân bezitten de minste scholieren een CJP-kaart (62,2 procent). Gemiddeld ondernamen de bij het CJP aangesloten scholieren in 2019 1,2 (Gelderland) tot 1,7 culturele activiteiten (Flevoland) met hun kaart.

Ook buiten school volgen veel mensen in hun vrije tijd cultuureducatie. Cijfers van het LKCA tonen dat in 2017 34 procent van de beoefenaars van amateurkunst een of meerdere lessen, cursussen of workshops volgde om beter te worden (Neele et al. 2021).

SUBSIDIE VOOR CULTUUREDUCATIE

In 2019 investeerden gemeenten – onder andere in het kader van de genoemde regeling Cultuureducatie met Kwaliteit – gemiddeld ruim 11 euro per inwoner in cultuureducatie. Hieronder worden kunstzinnige vorming, cultuureducatie en het bevorderen van een educatief aanbod gerekend (CBS 2020). Het meest werd daarbij gemiddeld geïnvesteerd door de

34 Daarnaast zijn er ook in bedrijfstakken als 'Podiumkunsten' (9001) en 'Scheppende kunsten' (9003) organisaties actief die zich op cultuureducatie richten. Tegelijkertijd zijn er in de genoemde bedrijfstakken ook organisaties die zich niet met cultuureducatie bezighouden. Op basis van enquêteonderzoek schat het CBS dat 27 duizend organisaties in elk geval daadwerkelijk aan cultuureducatie doen (CBS 2022a).

35 https://www.cultuurconnectie.nl/over-ons/leden?strefwoord=&bSearch=true&bShowMap=1.

36 https://www.lkca.nl/landkaart-kennisinfrastructuur-cultuureducatie-cultuurparticipatie/. Zie daarnaast bijvoorbeeld ook het dashboard 'Feiten en cijfers' over cultuureducatie en -participatie van LKCA

TABEL 3 – INDICATOREN OVER DEELNAME AAN CJP

Provincie	Aandeel bij CJP aangesloten scholieren	Gemiddeld aantal onderno-men activiteiten per bij CJP aangesloten scholier
Drenthe	94,70% [1]	1,27 [9]
Flevoland	78,86% [6]	1,72 [1]
Fryslân	62,15% [12]	1,45 [3]
Gelderland	76,53% [9]	1,23 [12]
Groningen	89,92% [2]	1,25 [10]
Limburg	72,12% [10]	1,38 [4]
Noord-Brabant	78,86% [7]	1,35 [6]
Noord-Holland	84,75% [4]	1,53 [2]
Overijssel	80,69% [5]	1,25 [11]
Utrecht	77,52% [8]	1,28 [8]
Zeeland	87,86% [3]	1,32 [7]
Zuid-Holland	68,65% [11]	1,37 [5]

Bovenstaande tabel toont het gebruik van de CJP-kaart. Het kleinere, groene getal geeft de relatieve positie van de provincies weer. Een waarde van 1 betekent daarmee in deze tabel dat deze provincie het hoogste aandeel aangesloten scholieren of het hoogste gebruik van de CJP-kaart heeft.

Noord-Brabantse gemeenten (14,13 euro per inwoner); het minst door de gemeenten in Fryslân (8,65 euro).

Ten opzichte van 2017 zijn de gemeentelijke subsidies voor cultuureducatie in acht van de twaalf provincies (licht) gedaald. De grootste daling vond daarbij plaats in Limburg (–4,40 euro per inwoner), al blijft Limburg alsnog de provincie met het op één na hoogste subsidiebedrag voor cultuureducatie. Grote stijgingen waren er daarnaast in Groningen (7,68 euro) en Fryslân (4,16 euro), waardoor de subsidies in deze provincies dichter bij het landelijk gemiddelde zijn komen te liggen.

Naast gemeenten geven ook provincies geld uit aan cultuureducatie, al betrof dit in 2019 met gemiddeld 0,85 euro per Nederlander een aanzienlijk lager bedrag. Het actiefst investeerden de provincie-besturen van Drenthe, Flevoland en Limburg in cultuureducatie. Een analyse van provinciaal cultuurbeleid laat zien dat Drenthe en Flevoland tevens de provincies zijn met de meeste ambities op het gebied van cultuurbeleid en -educatie (Hout 2021). Ten opzichte van 2017 vonden de grootste veranderingen plaats in Noord-Brabant (-1,81 euro per inwoner), Zeeland (+1,33 euro) en Utrecht (+1,20 euro).

CULTUUREDUCATIE

TABEL 4 – INDICATOREN OVER SUBSIDIES AAN CULTUUREDUCATIE

Provincie	Gemeentelijke subsidies		Provinciale subsidies	
	2017	2019	2017	2019
Drenthe	4.608.000 [9]	4.425.084 [11]	1.815.000 [1]	1.898.000 [1]
Flevoland	5.562.000 [4]	4.711.000 [7]	751.000 [4]	1.295.000 [2]
Fryslân	2.908.000 [12]	5.603.488 [12]	468.394 [7]	442.000 [8]
Gelderland	14.480.000 [10]	20.679.925 [9]	1.223.000 [8]	1.154.000 [10]
Groningen	2.702.000 [11]	7.291.415 [4]	974.767 [5]	911.000 [4]
Limburg	19.988.000 [1]	15.055.123 [2]	2.785.000 [2]	2.508.402 [3]
Noord-Brabant	41.026.000 [2]	35.949.942 [1]	6.200.898 [3]	1.668.094 [9]
Noord-Holland	32.946.000 [6]	32.543.095 [6]	250.000 [10]	- [12]
Overijssel	15.666.000 [3]	13.551.308 [5]	1.087.000 [6]	1.228.000 [7]
Utrecht	12.357.000 [8]	12.118.594 [10]	- [11]	1.604.000 [6]
Zeeland	3.946.000 [7]	4.137.415 [8]	- [11]	511.000 [5]
Zuid-Holland	47.890.000 [5]	46.730.695 [3]	1.553.213 [9]	1.564.000 [11]

Bovenstaande tabel toont de gemeentelijke en provinciale cultuurlasten voor cultuureducatie. Het kleinere, groene getal geeft de relatieve positie van de provincies weer, waarbij rekening is gehouden met het aantal inwoners van een provincie. Een waarde van 1 betekent daarmee in deze tabel dat deze provincie *per inwoner* de hoogste subsidie kent.

ERFGOED

Erfgoed is veelvuldig aanwezig in onze maatschappij. Nederland is rijk aan monumenten, musea en historische binnensteden, maar ook immaterieel erfgoed als onze sociale gebruiken, tradities, rituelen en verhalen vallen onder erfgoed. Bovendien is het een begrip dat aan verandering onderhevig en daarmee dynamisch van aard is. De Regionale Cultuurmonitor presenteert cijfers die vooral raken aan onroerend (of: gebouwd) erfgoed , zoals de honderden musea die Nederland kent, de (rijks)monumenten en de hedendaagse architectuur, maar ook de gemeentelijke en provinciale subsidies aan dit domein.

Rijksmonument Stadhuis van Gouda (Maarten Scheer via Unsplash)

EEN MONUMENTAAL LAND[37]

Nederland telde in 2019 1.458 archeologische rijksmonumenten.[38] Tot het archeologisch erfgoed behoren bijvoorbeeld de hunebedden[39] en de grafheuvels[40] uit de prehistorie, overblijfselen van legerkampen uit de Romeinse tijd en fundamenten van kastelen uit de middeleeuwen. Ruim twintig procent (294) van de archeologische rijksmonumenten is in Gelderland te vinden. Per inwoner bevinden de meeste van deze monumenten zich juist in Groningen, Fryslân, Zeeland en Drenthe.

Wat betreft de gebouwde en groene[41] rijksmonumenten staat het overgrote deel in Noord- en Zuid-Holland: met samen 23 duizend rijksmonumenten meer dan 37 procent van het landelijke totaal. De monumentale (woon)huizen van de grachtengordel in Amsterdam, de Van Nellefabriek in Rotterdam en de Molens van Kinderdijk-Elshout in Alblasserwaard spreken hierbij tot de verbeelding. Deze laatste twee staan bovendien op de Werelderfgoedlijst.[42] Zeeland en Fryslân blijken per inwoner de meeste rijksmonumenten te bezitten en Flevoland en Noord-Brabant de minste.

Naast de (archeologische) rijksmonumenten heeft Nederland ook nog 473 beschermde stads- en dorpsgezichten. Dit zijn grotere gebieden dan een individueel gebouw, die ook als monument beschouwd en beschermd worden.[43] Zuid-Holland herbergt met 65 de meeste daarvan, maar net als bij de archeologische rijksmonumenten tellen de drie noordelijke provincies en Zeeland per inwoner de meeste beschermde stads- en dorpsgezichten.

Bij het meer recente verleden valt vooral Flevoland op: nergens zijn er per inwoner meer iconen van de hedendaagse architectuur te bewonderen (214 in totaal). Dit zijn werken van architectuurstromingen die een relevante rol hebben gespeeld in de ontwikkeling van de architectuur in Nederland in de twintigste eeuw. Het stedenbouwkundig plan van Nagele, met 'plattedakendorp' als bijnaam, springt hier voor Flevoland bij in het oog.[44] Ook de Erasmusbrug en Euromast in architectuurstad Rotterdam[45] en de Scheveningse Pier mogen niet onbenoemd blijven als voorbeelden voor Zuid-Holland, in absolute aantallen de koploper in iconen van de hedendaagse architectuur.

37 Zie het dashboard https://erfgoedmonitor.cultureelerfgoed.nl/#cijfers_prov_gem voor aanvullende cijfers over Erfgoed.
38 De focus in deze monitor ligt op de formeel als monument of gebied beschermde objecten en sites. Archeologisch erfgoed is uiteraard omvangrijker dan alleen de 1.458 rijksmonumenten, maar hier heeft de huidige monitor geen cijfers over. In deze monitor zijn alleen de (archeologische) rijksmonumenten geteld die beschermd zijn door het Rijk, en niet de gemeentelijke en provinciale monumenten.
39 Zie https://www.dehondsrug.nl/de-hondsrug-geopark/unesco-global-geoparken/ en https://www.limeswerelderfgoed.nl/
40 Zie https://rce.webgispublisher.nl/Viewer.aspx?map=Archeologie%2Din%2DNederland
41 Dit zijn bijvoorbeeld als monumentaal aangemerkte tuinen, parken, begraafplaatsen en verdedigingswerken.
42 Zie https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/werelderfgoed/werelderfgoedlijst-nederland. De huizen van de grachtengordel vallen wel binnen de begrenzing van het werelderfgoed en staan dus op de lijst, maar maken als monument geen deel uit van het Statement of Outstanding Universal Values (OUV) van het werelderfgoed.
43 De definitie van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is: "groepen van onroerende zaken die van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun onderlinge ruimtelijke of structurele samenhang dan wel hun wetenschappelijke of cultuurhistorische waarde en in welke groepen zich één of meer monumenten bevinden".
44 Zie https://www.visitflevoland.nl/nl/locaties/686889321/de-bijzondere-architectuur-van-nagele
45 De grote concentratie iconen van de hedendaagse architectuur in Rotterdam is goed zichtbaar in een digitale kaart waarop de Architectuurgids deze iconen inventariseert. Zie www.architectuurgids.nl/map.

TABEL 5 – INDICATOREN OVER MONUMENTEN

Provincie	Rijksmonumenten	Archeologische rijksmonumenten	Beschermde stads- en dorpsgezichten	Iconen hedendaagse architectuur
Drenthe	1.280 [9]	91 [4]	31 [3]	72 [12]
Flevoland	82 [12]	27 [9]	1 [12]	214 [1]
Fryslân	4.140 [2]	196 [2]	64 [1]	142 [7]
Gelderland	6.268 [8]	294 [5]	44 [7]	331 [11]
Groningen	2.552 [5]	215 [1]	47 [2]	197 [4]
Limburg	5.340 [4]	109 [7]	43 [5]	231 [8]
Noord-Brabant	5.822 [11]	105 [10]	42 [11]	434 [10]
Noord-Holland	14.016 [3]	70 [11]	52 [8]	1.143 [2]
Overijssel	3.928 [7]	117 [6]	20 [10]	223 [9]
Utrecht	5.765 [6]	108 [8]	45 [6]	382 [5]
Zeeland	3.673 [1]	73 [3]	19 [4]	107 [6]
Zuid-Holland	8.997 [10]	53 [12]	65 [9]	1.351 [3]

Bovenstaande tabel toont de aanwezigheid van verschillende soorten monumenten in provincies. Het kleinere, groene getal geeft de relatieve positie van de provincies weer, waarbij rekening is gehouden met het aantal inwoners van een provincie. Een waarde van 1 betekent daarmee in deze tabel dat deze provincie *per inwoner* de meeste monumenten kent.

CULTUURHISTORISCHE MUSEA

Over het land verspreid kunnen liefhebbers van geschiedenis terecht in meer dan vijfhonderd cultuurhistorische (en overige) musea,[46] die in 2019 ruim achttien miljoen bezoeken trokken. De meeste van dit type musea zijn te vinden in Noord-Holland en met bijna zeven miljoen bezoeken is de provincie zowel in absolute als relatieve zin ook het meest bezocht. Dit komt voornamelijk door de grote concentratie museumbezoeken in de hoofdstad en haar aantrekkingskracht op internationale bezoekers. De complete top vijf qua aantallen bezoeken wordt namelijk ingenomen door Amsterdamse musea en meer dan de helft van het museumbezoek in Noord-Holland (52 procent) is buitenlands bezoek (Museumvereniging 2020b). Ook Drenthe en Utrecht hebben relatief veel bezoeken aan cultuurhistorische (en overige) musea. Overijssel trekt daarentegen per inwoner de minste bezoekers van dit type musea. De inzet van vrijwilligers in de cultuurhistorische (en overige) musea was per inwoner het grootst in Fryslân, Zeeland en Drenthe.

46 In de categorie cultuurhistorische en overige musea zitten voornamelijk cultuurhistorische musea, maar ook andere soorten musea die niet onder de categorie beeldende kunst vallen.

TABEL 6 – RELATIEVE POSITIE VAN ELKE PROVINCIE OP INDICATOREN OVER MUSEA

Provincie	Aantal cultuurhistorische en overige musea	Bezoeken cultuurhistorische musea	Vrijwilligers musea	Gemeentelijke subsidies musea	Provinciale subsidies musea
Drenthe	20 [3]	633.089 [2]	1.232 [3]	1.908.004 [11]	6.622.000 [2]
Flevoland	6 [12]	300.387 [8]	545 [12]	481.000 [12]	1.686.000 [5]
Fryslân	38 [1]	547.359 [7]	1.949 [2]	7.695.438 [5]	5.120.000 [4]
Gelderland	84 [4]	2.066.404 [5]	4.699 [4]	13.238.203 [9]	2.396.000 [9]
Groningen	22 [5]	328.355 [10]	1.216 [7]	9.778.813 [3]	1.451.000 [6]
Limburg	33 [8]	666.108 [9]	1.833 [9]	5.855.642 [10]	18.758.958 [1]
Noord-Brabant	49 [11]	1.035.551 [11]	3.379 [11]	24.805.065 [7]	5.088.398 [7]
Noord-Holland	103 [6]	6.870.336 [1]	6.134 [5]	54.565.913 [2]	- [11]
Overijssel	39 [7]	282.196 [12]	2.426 [6]	11.195.710 [8]	1.740.000 [8]
Utrecht	33 [9]	1.562.982 [3]	2.456 [8]	14.686.288 [6]	- [11]
Zeeland	22 [2]	372.232 [6]	1.461 [1]	4.679.054 [4]	3.652.000 [3]
Zuid-Holland	84 [10]	3.768.986 [4]	5.096 [10]	88.853.886 [1]	328.000 [10]

Bovenstaande tabel toont het (absolute) aantal cultuurhistorische en overige musea, museumbezoeken, museumvrijwilligers en subsidies aan musea. Het kleinere, groene getal geeft de relatieve positie van de provincies weer, waarbij rekening is gehouden met het aantal inwoners van een provincie. Een waarde van 1 betekent daarmee in deze tabel dat deze provincie *per inwoner* de meeste musea, bezoeken, vrijwilligers of subsidies kent.

DE REGIONALE ONDERSTEUNING VAN ERFGOED

Buiten het aanbod en de participatie op het gebied van erfgoed, kunnen we ook wat zeggen over de geldstromen binnen dit domein. De bijdragen van gemeenten aan musea, historische archieven en cultureel erfgoed was het grootst in Noord-Holland (opgeteld bijna 85 miljoen euro) en Zuid-Holland (opgeteld bijna 120 miljoen euro). Dat is al bijna de helft van de 414 miljoen euro die alle gemeenten van Nederland in totaal hebben bijgedragen aan deze drie vormen van erfgoed.

Een andere opvallende bevinding is de relatief hoge financiële bijdrage van gemeenten[47] in Groningen aan historische archieven (19,31 euro per inwoner). Dat is drie keer zoveel als de provincie daarna (Noord-Holland), waar de gemeenten gemiddeld 6,27 euro per inwoner aan subsidie voor historische archieven verstrekken. Voor de subsidies aan cultureel erfgoed geldt in mindere mate hetzelfde voor gemeenten in Limburg en Zeeland, die met circa 12 euro per inwoner twee keer zoveel bijdragen als het landelijk gemiddelde van 6 euro per inwoner. In veel provincies zien we verder een duidelijk patroon van samenhang: waar weinig gemeentelijke subsidies worden verstrekt worden veel provinciale subsidies verstrekt, en vice versa.

TABEL 7 – INDICATOREN OVER SUBSIDIES AAN CULTUREEL ERFGOED

Provincie	Gemeentelijke subsidies historische archieven	Provinciale subsidies historische archieven	Gemeentelijke subsidies cultureel erfgoed	Provinciale subsidies cultureel erfgoed
Drenthe	259.996 [12]	485.000 [5]	942.000 [11]	3.217.000 [8]
Flevoland	932.000 [9]	250.000 [6]	619.000 [12]	459.000 [12]
Fryslân	599.562 [11]	4.302.000 [1]	2.812.000 [9]	11.949.000 [2]
Gelderland	6.292.797 [7]	156.000 [11]	17.372.000 [3]	31.272.000 [3]
Groningen	11.276.187 [1]	900.000 [4]	3.339.000 [6]	13.656.000 [1]
Limburg	2.578.358 [8]	470.943 [9]	13.500.000 [1]	10.109.069 [7]
Noord-Brabant	13.295.935 [3]	719.798 [10]	12.441.000 [8]	26.733.624 [6]
Noord-Holland	17.895.087 [2]	1.344.000 [8]	12.224.000 [10]	7.500.000 [11]
Overijssel	1.454.290 [10]	2.495.000 [2]	7.875.000 [4]	4.634.000 [9]
Utrecht	5.617.712 [5]	713.000 [7]	8.052.000 [5]	16.605.000 [5]
Zeeland	1.825.946 [4]	703.000 [3]	4.594.000 [2]	5.249.000 [4]
Zuid-Holland	12.368.114 [6]	- [12]	18.159.000 [7]	9.883.000 [10]

Bovenstaande tabel toont de gemeentelijke en provinciale cultuurlasten voor archieven en cultureel erfgoed. Het kleinere, groene getal geeft de relatieve positie van de provincies weer, waarbij rekening is gehouden met het aantal inwoners van een provincie. Een waarde van 1 betekent daarmee in deze tabel dat deze provincie *per inwoner* de hoogste subsidie kent.

[47] Ruim 99% van de totale bijdrage van gemeenten in de provincie komt van de gemeente Groningen.

FILM

Van het eerste idee voor een script en het verzamelen van een crew tot de post-productie in de montagekamer en een première in een van de bijna duizend filmzalen die Nederland rijk is. De Nederlandse filmsector is een keten van verschillende activiteiten, die vaak ook de landsgrenzen overschrijden. De Regionale Cultuurmonitor brengt vooral de vertoningssector in de verschillende provincies in kaart.

Pathé Tuschinski in Amsterdam (Liam McGarry via Unsplash)

AANBOD VERTONINGSLOCATIES

Veel filmhuizen en bioscopen zijn te vinden in Noord- en Zuid-Holland, waar in 2019 respectievelijk 57 en 42 vertoningslocaties gevestigd zijn. Filmliefhebbers hebben ook een ruime keuze in Gelderland en Noord-Brabant: in beide provincies zijn er 36 vertoningslocaties.[48] Qua totaal aantal vertoningslocaties staat Noord-Holland ook in relatieve zin bijna bovenaan, terwijl Zuid-Holland, de provincie met het hoogste inwonertal, op de twaalfde plek komt te staan.

Het grote bereik van de Zuid-Hollandse filmhuizen en bioscopen is des te opvallender, zoals ook wordt uitgelicht in de deelanalyse van Zuid-Holland. Alleen in Noord-Holland ligt het gemiddelde bezoek aan de bioscoop of het filmhuis hoger. Een verklaring is dat veel vertoningslocaties in steden zijn gevestigd, en in Noord- en Zuid-Holland woont respectievelijk 69 en 72 procent in (zeer) stedelijk gebied. Dit is veel meer dan in de andere provincies (CBS 2022c). Noord- en Zuid-Holland hebben samen met Utrecht dan ook een groot aandeel in het totale aantal filmbezoeken in Nederland in 2019: 20,7 miljoen bezoeken op een totaal van ruim 38 miljoen bezoeken.

STIJGING FILMBEZOEK

In vergelijking met voorgaande jaren laten de provincies in eerste instantie een landelijk patroon zien: sinds 2007 steeg het aantal filmbezoeken bijna ieder jaar (Zwart 2022). In de periode 2007-2019 nam het Nederlandse totaalbezoek toe met bijna 65 procent, maar de regionale verschillen zijn groot. Uitschieters zijn Noord-Brabant en Utrecht, waar het bezoek toenam met ruim 96 procent (zie tabel 8). Het bezoek in Groningen en Zeeland steeg daarentegen het minst: met respectievelijk slechts 6,5 procent en 8,9 procent. Voor een eerste verklaring van deze verschillen kan gekeken worden naar de groei van het aantal vertoningslocaties, filmdoeken en stoelen, maar ook naar de groei van de bevolking.[49]

De sterke stijging van het bezoek in Noord-Brabant en Utrecht kan gekoppeld worden aan de toename in het aantal filmdoeken in deze provincies: respectievelijk 84,2 procent en 54,3 procent. Daarnaast is in Utrecht de bevolking met ruim 12 procent gestegen, terwijl het aantal Brabanders in dezelfde periode met 5,2 procent steeg. Dat zou kunnen verklaren waarom het filmbezoek in Utrecht een vergelijkbare stijging met Noord-Brabant laat zien, terwijl het aantal doeken in Utrecht minder is toegenomen dan in Noord-Brabant.

Een soortgelijke redenering gaat echter niet op voor de provincies waar het filmbezoek minder of amper steeg. In Zeeland en Groningen nam het aantal filmdoeken, stoelen en inwoners in de periode 2007-2019 namelijk vrijwel evenveel toe als in andere provincies, terwijl het aantal bezoeken in deze twee provincies minder hard steeg. Sterker nog: in de enige provincie waar de capaciteit voor filmvertoningen afnam (Drenthe) steeg het aantal bezoeken alsnog met ruim 44 procent, terwijl het inwonertal nagenoeg gelijk bleef. Een volledige duiding van waarom het filmbezoek in sommige provincies sterk afwijkt van de landelijke trend, vereist dan ook vervolgonderzoek.

48 Samen met Groningen is Gelderland bovendien de enige provincie waar filmhuizen ten opzichte van bioscopen in de meerderheid zijn. Omgerekend naar het aantal inwoners is het aanbod aan filmhuizen in die twee provincies ook het grootst.

49 Voor vervolgonderzoek zouden hier ook demografische gegevens van de bevolking in meegenomen moeten worden, waaronder de mate van vergrijzing per provincie. Jongeren gaan namelijk vaker naar de bioscoop of het filmtheater dan ouderen (Kamer et al. 2020, 9-11).

TABEL 8 – PROCENTUELE TOENAME AANTAL GEBOUWEN, DOEKEN, STOELEN, BEZOEK EN BEVOLKING, PER PROVINCIE IN DE PERIODE 2007-2019

Provincie	Gebouwen	Doeken	Stoelen	Bezoek	Bevolking
Noord-Holland	12,0 %	42,0 %	20,5 %	66,1 %	9,2 %
Zuid-Holland	30,3 %	40,3 %	36,6 %	63,7 %	6,3 %
Noord-Brabant	42,9 %	84,2 %	54,0 %	96,7 %	5,2 %
Gelderland	11,4 %	26,7 %	32,9 %	66,1 %	4,7 %
Utrecht	0,0 %	54,3 %	65,6 %	96,9 %	12,7 %
Overijssel	20,0 %	43,9 %	24,2 %	71,8 %	3,6 %
Limburg	12,5 %	43,9 %	37,8 %	52,1 %	-1,0 %
Groningen	33,3 %	25,0 %	27,7 %	6,5 %	1,8 %
Friesland	33,3 %	14,3 %	5,1 %	27,8 %	0,9 %
Drenthe	0,0 %	0,0 %	-20,3 %	44,4 %	1,2 %
Flevoland	25,0 %	-5,3 %	3,7 %	30,3 %	11,2 %
Zeeland	14,3 %	15,8 %	28,3 %	8,9 %	0,7 %

Bovenstaande tabel toont hoe het aantal bioscoopgebouwen, -doeken, -stoelen en -bezoeken per provincie is veranderd tussen 2007 en 2019. Als context wordt daarnaast de procentuele verandering van de bevolkingsomvang getoond.

FILMFESTIVALS EN REGIONALE INITIATIEVEN

Naast de vaste vertoningslocaties voor film en het bezoek kijkt de Regionale Cultuurmonitor naar filmfestivals, waarvan er in 2019 161 waren. De meeste filmfestivals vonden plaats in Noord-Holland (64) en Zuid-Holland (36), gevolgd door Gelderland (16) en Noord-Brabant (10). Veel filmfestivals zijn dan ook gevestigd in de Randstad (waaronder International Film Festival Rotterdam, International Documentary Film Festival Amsterdam en het Nederlands Film Festival), maar daarbuiten behoren ook Go Short in Nijmegen, Film by the Sea in Vlissingen en het Noordelijk Film Festival in Leeuwarden tot de tien grootste filmfestivals in Nederland (Nederlands Filmfonds 2020).[50]

Buiten de vertoningssector zijn er belangrijke regionale initiatieven die bijdragen aan de provinciale filmcultuur. Bijvoorbeeld talentontwikkelings-programma's, zoals CineSud in Limburg en New Noardic Wave voor de drie noordelijke provincies, die een impuls willen geven aan

50 In 2019 ontving International Film Festival Rotterdam 327.000 bezoekers; International Documentary Film Festival 292.870 bezoekers; het Nederlands Film Festival 151.440 bezoekers; Film by the Sea 44.000 bezoekers; het Noordelijk Film Festival 23.000 bezoekers; en Go Short 19.150 bezoekers (Filmfonds 2020, 30).

de mogelijkheden voor lokale makers.[51] Limburg is bovendien de enige provincie met een eigen filmfonds. Zoals ook wordt opgemerkt in de deelanalyse van Limburg is deze aandacht voor film terug te zien in de hoge uitgaven van de Limburgse provincie en gemeenten in 2019.

Wat verder opvalt qua geldstromen is dat na Limburg de investeringen van de Groningse provincie en gemeenten in 'film en video' het grootst zijn: gemiddeld 3,35 euro per inwoner.[52] Mogelijk is dat dit vooral subsidies aan filmhuizen betreft, aangezien er nergens in Nederland zoveel filmhuizen per inwoner zijn.

51 Voorbeelden uit andere provincies zijn BROET in Noord-Brabant, Machinerie Talenthub in Utrecht en CineZee in Zeeland.
52 Gemiddeld gaven provincies en gemeenten gezamenlijk 1,56 euro per inwoner uit aan 'film en video'.

LETTEREN

Waar wonen de grootste boekenwurmen van het land? In welke provincie bereiken bibliotheken de meeste mensen, en welke provincie is kinderboekkoploper van Nederland? De Regionale Cultuurmonitor bevat verschillende indicatoren die het literaire leven per provincie in kaart brengen, met name op het gebied van bibliotheken en boekwinkels.

Boekenmarkt Deventer (Bart Ros via Unsplash)

AANBOD AAN BOEKEN

Het aanbod aan bibliotheekvoorzieningen is de laatste jaren een belangrijk thema. In 2020 concludeerde de Raad voor Cultuur dat niet iedere inwoner van Nederland toegang heeft tot een kwalitatief hoogstaand bibliotheekaanbod. Zo zijn er steeds minder vestigingen met gekwalificeerd personeel en een brede dienstverlening, en zijn de verschillen tussen bibliotheken groot (Raad voor Cultuur 2020).

Die verschillen manifesteren zich op de eerste plaats in de spreiding van de 921 bibliotheekvestigingen die Nederland in 2019 telde.[53] In Zeeland, Groningen en Drenthe bevonden zich ruim acht vestigingen per honderdduizend inwoners, terwijl dit er in Noord-Holland en Flevoland minder dan vier waren. Dit beeld wordt echter gecompliceerder als ook de afstand naar de dichtstbijzijnde vestiging (berekend over de weg) wordt meegenomen. Dan blijkt dat Zeeland en Drenthe tot de provincies behoren waar bibliotheekvestigingen het verst weg zijn,[54] terwijl die in Noord-Holland relatief dichtbij zijn (zie tabel 9) (CBS 2022d).

TABEL 9 – INDICATOREN OVER OPENBARE BIBLIOTHEKEN

Provincie	Aantal vestigingen	Afstand tot bibliotheek	Gemeentelijke subsidie	Aantal leden
Drenthe	40 [3]	2,7 [6]	12.806.003 [5]	124.389 [3]
Flevoland	12 [12]	2,7 [6]	16.939.000 [1]	121.387 [1]
Fryslân	42 [5]	3,1 [7]	14.974.808 [8]	135.950 [8]
Gelderland	125 [6]	1,9 [3]	46.201.178 [9]	486.815 [5]
Groningen	48 [2]	1,9 [3]	7.817.571 [12]	131.746 [6]
Limburg	67 [7]	2,1 [4]	22.727.294 [10]	175.339 [12]
Noord-Brabant	125 [8]	2,2 [5]	46.387.080 [11]	501.420 [9]
Noord-Holland	114 [11]	1,7 [2]	74.134.562 [6]	628.570 [7]
Overijssel	82 [4]	1,9 [3]	31.639.468 [4]	280.335 [4]
Utrecht	64 [9]	1,7 [2]	38.828.825 [2]	255.478 [10]
Zeeland	32 [1]	3,2 [8]	8.977.362 [7]	97.167 [2]
Zuid-Holland	170 [10]	1,5 [1]	100.644.658 [3]	681.153 [11]

Bovenstaande tabel toont het (absolute) aantal bibliotheken, de afstand tot de dichtstbijzijnde vestiging, gemeentelijke subsidies aan bibliotheken en het aantal bibliotheekleden. Het kleinere, groene getal geeft de relatieve positie van de provincies weer, waarbij rekening is gehouden met het aantal inwoners van een provincie. Een waarde van 1 betekent daarmee in deze tabel dat deze provincie *per inwoner* de meeste bibliotheken, subsidie, leden of de kortste reisafstand heeft.

53 Hierin zijn vestigingen en servicepunten meegeteld: dit zijn alle locaties waar een collectie aanwezig is en die minstens vijf uur in de week bemand geopend zijn. Naast vestigingen en servicepunten bestaan er miniservicepunten, zelfbedieningsbibliotheken, afhaalpunten en bibliobushaltes (KB 2022a).

54 Dit betreft de afstand tot vestigingen en servicepunten. Als ook de in vorige voetnoot genoemde kleinere bibliotheekvoorzieningen worden meegerekend, dan is de afstand kleiner en behoort Zeeland zelfs tot de provincies waar de afstand tot een voorziening het kleinst is (CBS 2021c).

Op de tweede plaats zijn er aanzienlijke verschillen in het aantal bibliotheekgebruikers. Het aandeel bibliotheekleden onder de bevolking varieerde in 2019 van 15,7 procent in Limburg tot 29,1 procent in Flevoland.[55] Recentere cijfers laten zien dat ook het aandeel kinderen tot en met 17 jaar dat bibliotheeklid is sterk tussen provincies verschilt: van 44 procent in Zuid-Holland tot 75 procent in Flevoland (KB et al. 2022, Deckers 2022).

Het verkleinen van verschillen in het bibliotheekaanbod en -gebruik zijn belangrijke speerpunten voor de komende jaren. Middels het *Bibliotheekconvenant 2020-2023*[56] en de *Netwerkagenda*[57] werken openbare bibliotheken aan het realiseren van een bibliotheekvoorziening die alle bibliotheekfuncties[58] vervult binnen een redelijke afstand voor elke Nederlander.[59] Door tal van leesbevorderingscampagnes en het toenemende aantal vestigingen van de *Bibliotheek op school* worden daarnaast steeds meer jongeren bereikt (KB 2022a, 2022b).[60]

Wie liever een boek wilde kopen, kon in 2019 terecht bij 725 boekwinkels[61] en 408 antiquariaten. Ten opzichte van het aantal inwoners bevonden zich in Zeeland, Utrecht en Zuid-Holland de meeste boekwinkels – in Noord-Brabant, Groningen en Flevoland de minste. In Groningen waren daarentegen per inwoner wel de meeste antiquariaten gevestigd, gevolgd door Noord-Holland en Utrecht.

VRAAG NAAR BOEKEN

De Regionale Cultuurmonitor biedt verschillende indicatoren die inzicht in de boekconsumptie geven. Op de eerste plaats is het mogelijk om naar het aantal verkochte en door bibliotheken uitgeleende boeken te kijken.[62] Opgeteld is dat aantal het hoogste in Overijssel (gemiddeld 8,4 boek per inwoner), Drenthe (7,4) en Utrecht (6,7) (zie tabel 10). In de zuidelijke provincies Zeeland, Noord-Brabant en Limburg worden daarentegen relatief de minste boeken geconsumeerd. De verhouding tussen het aantal geleende en verkochte boeken verschilt aanzienlijk tussen provincies. Zo wordt in Limburg 17 procent van de boeken gekocht en 83 procent geleend, terwijl in Utrecht 44 procent van de boeken wordt gekocht en 56 procent wordt geleend.

Als wordt ingezoomd op de verkochte boeken, dan werden in 2019 gemiddeld de meeste boeken verkocht binnen de hoofdgroepen 'literaire fictie' (31,1 procent), 'kinderboeken' (17,4 procent) en 'educatieve uitgaven' (17,0 procent). Hierin bestaan evenwel – moeilijk te verklaren maar interessante – regionale verschillen. Zo bestond in Drenthe een opvallend groot aandeel van de verkoop uit boeken in de

55 Dit aandeel is enigszins vertekend doordat in de data één bibliotheek in Limburg in 2019 eenmalig een opvallend laag ledenaantal opgeeft. Zelfs zonder deze vertekening zou Limburg echter het laagste aandeel bibliotheekleden hebben.
56 Zie ook: https://www.bibliotheeknetwerk.nl/bibliotheekstelsel-netwerk/bibliotheekconvenant-2020-2023.
57 Zie ook: https://www.bibliotheeknetwerk.nl/bibliotheekstelsel-netwerk/netwerkagenda.
58 Deze kernfuncties zijn 'educatie en ontwikkeling', 'leesbevordering en kennismaking met literatuur', 'kennis en informatie', 'kunst en cultuur' en 'ontmoeting en debat' (KB 2021a).
59 In 2019 trok de Rijksoverheid daarnaast 3 miljoen euro uit voor het vestigen of in stand houden van een bibliotheek in twaalf kleinere gemeenten (Rijksoverheid 2019)
60 Zie voor provinciale cijfers over de samenwerking tussen bibliotheken en het onderwijs ook de verschillende dashboards op https://www.bibliotheeknetwerk.nl/bibliotheekinzicht/databank.
61 Het betreft hier vestigingen met de SBI-code 4671 'Winkels in boeken'. Er zijn ook andere manieren om het aantal boekwinkels te operationaliseren, bijvoorbeeld door te kijken naar het aantal winkels met een aansluiting bij CB (KVB Boekwerk 2020).
62 Voor het aantal verkochte boeken maken we gebruik van cijfers van CB over het aantal aan boekwinkels geleverde boeken, exclusief retourzendingen. Hoewel deze cijfers geen exacte weergave vormen van het aantal verkochte boeken (o.a. doordat boekwinkels ook voorraad kunnen aanhouden), geven ze wel een goede indicatie.

LETTEREN

TABEL 10 – INDICATOREN OVER BOEKCONSUMPTIE

Provincie	Uitgeleende boeken	Verkochte boeken	Som uitgeleende en verkochte boeken	Aandeel regelmatige lezers
Drenthe	2.219.291 [4]	1.430.125 [3]	3.649.416 [2]	75,00% [1]
Flevoland	1.769.637 [6]	805.620 [5]	2.575.257 [6]	71,70% [3]
Fryslân	3.092.370 [2]	1.133.123 [7]	4.225.493 [5]	69,60% [4]
Gelderland	9.130.830 [5]	4.655.780 [4]	13.786.610 [4]	67,60% [6]
Groningen	2.731.273 [3]	576.215 [10]	3.307.488 [7]	57,30% [11]
Limburg	3.100.179 [12]	645.967 [12]	3.746.146 [12]	61,30% [10]
Noord-Brabant	8.629.876 [9]	2.776.741 [9]	11.406.617 [11]	63,60% [8]
Noord-Holland	8.678.607 [11]	5.090.778 [6]	13.769.385 [8]	68,60% [5]
Overijssel	5.995.480 [1]	3.698.645 [1]	9.694.125 [1]	65,50% [7]
Utrecht	5.092.824 [7]	3.946.317 [2]	9.039.141 [3]	71,90% [2]
Zeeland	1.451.087 [8]	344.930 [11]	1.796.017 [10]	63,40% [9]
Zuid-Holland	11.952.787 [10]	5.507.363 [8]	17.460.150 [9]	68,60% [5]

Bovenstaande tabel toont het (absolute) aantal uitgeleende en verkochte boeken en het aandeel lezers onder de bevolking van 16 jaar en ouder. Het kleinere, groene getal geeft de relatieve positie van de provincies weer, waarbij rekening is gehouden met het aantal inwoners van een provincie. Een waarde van 1 betekent daarmee in deze tabel dat in deze provincie *per inwoner* de meeste boeken geconsumeerd worden.

categorie 'bedrijfskunde algemeen' (29,3 procent), werden er zeer veel educatieve uitgaven in Overijssel verkocht (57,4 procent) en is Zuid-Holland de kinderboekkoploper van Nederland (31,7 procent).

Naast verkochte en uitgeleende boeken is het mogelijk te kijken naar hoeveel mensen (van 16 jaar en ouder) aangeven regelmatig te lezen. Daarbij geldt voor de meeste provincies een duidelijke samenhang in het aantal mensen dat leest en het aantal verkochte of uitgeleende boeken. De grootste uitzondering is Overijssel: hoewel hier relatief de meeste boeken geconsumeerd worden, neemt de provincie een zevende plaats in als het om het aantal lezers gaat.

BUITEN HET BOEK

Hoewel de meeste data in de Regionale Cultuurmonitor gaan over het boek, strekt de letterensector zich ver buiten de kaft daarvan uit. Zo ontwikkelt de openbare bibliotheek zich steeds meer van een traditionele uitleenlocatie tot een organisatie met een grote maatschappelijke rol op het gebied van kennis en informatie, ontwikkeling en educatie, leesbevordering, ontmoeting en debat, en kunst en cultuur. Dat uit zich onder meer in een toenemend aantal

activiteiten dat bibliotheken organiseren. Dit waren er ruim 220 duizend in 2019, waarbij vooral de bibliotheken in Gelderland, Zuid-Holland en Noord-Holland per inwoner veel activiteiten organiseerden. Hierbij zijn regionaal (kleine) verschillen zichtbaar in de kernfuncties waarop deze activiteiten zich richten (KB 2021a, zie tabel 3) – zo valt in Flevoland het hoge aandeel activiteiten rondom 'kennis en informatie' op en in Groningen het aandeel activiteiten rondom 'ontmoeting en debat' (zie tabel 11). Naast de bibliotheek vervult bovendien ook de boekwinkel een bredere maatschappelijke functie dan enkel de verkoop van boeken (KVB Boekwerk 2019).

Daarnaast zijn er vele vormen van literatuur(beleving) buiten het boek die (nog) niet altijd goed in (regionale) cijfers te vangen zijn. Te denken valt bijvoorbeeld aan literaire festivals en activiteiten,[63] literatuur in de openbare ruimte,[64] digitale literatuur via e-books of luisterboeken,[65] creatief schrijven,[66] literaire tijdschriften of activiteiten gericht op de eigen streektaal of dialect. Tezamen vormen al deze activiteiten een rijkgeschakeerd letterenlandschap verspreid over alle provincies.

TABEL 11 – ACTIVITEITEN IN BIBLIOTHEKEN IN 2019, PER PROVINCIE EN PER KERNFUNCTIE

Provincie	Educatie en ontwikkeling	Leesbevor-dering	Kennis en informatie	Kunst en cultuur	Ontmoeting en debat
Drenthe	46,2%	33,5%	4,9%	10,8%	4,7%
Flevoland	42,7%	21,8%	17,7%	13,4%	4,4%
Fryslân	59,6%	23,3%	9,2%	2,5%	5,4%
Gelderland	56,9%	24,9%	7,4%	4,7%	6,0%
Groningen	26,9%	41,8%	8,7%	3,8%	18,8%
Limburg	43,9%	35,4%	8,3%	6,1%	6,3%
Noord-Brabant	42,2%	30,8%	9,1%	7,1%	10,7%
Noord-Holland	50,1%	31,5%	6,7%	8,0%	3,8%
Overijssel	55,0%	19,7%	11,3%	10,1%	3,9%
Utrecht	62,9%	25,0%	4,1%	2,4%	5,6%
Zeeland	62,3%	20,7%	10,8%	2,7%	3,4%
Zuid-Holland	35,0%	42,8%	8,0%	8,7%	5,6%

Bovenstaande tabel toont hoe de activiteiten die bibliotheken per provincie organiseren verdeeld zijn over de vijf kernfuncties van de bibliotheek.

63 Wel is het mogelijk een inschatting te geven van het aantal auteursoptredens. Via De Schrijverscentrale werden in 2019 4.401 contracten voor auteursoptredens afgesloten (waarbij evenwel een contract meerdere optredens kan omvatten). Verhoudingsgewijs werden de meeste contracten afgesloten in Drenthe, Groningen en Utrecht, de minste in Limburg, Noord-Brabant en Flevoland (De Schrijverscentrale 2020)

64 Zie bijvoorbeeld de website www.straatpoezie.nl voor een interactieve kaart met gedichten in de openbare ruimte.

65 Zie voor landelijke cijfers over de verkoop van e-books bijvoorbeeld KVB Boekwerk 2022. Landelijke cijfers over het aantal uitleningen van e-books en luisterboeken zijn te vinden in KB 2021b.

66 Uit vrijetijdsonderzoek van het CBS (i.s.m. de Boekmanstichting, het Mulier Instituut en het ministerie van OCW) blijkt dat in 2020 10 procent van de bevolking van 12 jaar en ouder minstens één keer creatief schreef. 4 procent deed dit minstens eens per maand. Deze cijfers zijn echter niet per provincie uit te splitsen (Goedhart et al. 2022).

PODIUM-KUNSTEN

De podiumkunsten omvatten een breed scala aan kunstvormen die doorgaans op een podium en in de aanwezigheid van publiek worden uitgevoerd: van popconcerten tot opera's, van cabaretvoorstellingen tot moderne dans en van musicals tot kleinkunst. Buiten het aanbod en de consumptie van professionele podiumkunsten biedt deze monitor ook inzicht in het zelf ontplooien van muzikale en theatrale talenten en de financiering van de podiumkunstensector.

Festival Oerol (Lisa Maatjens)

PODIUMKUNSTEN

HET ZWAARTEPUNT

Nederland telde in 2019 457 podia met een wekelijks aanbod van podiumkunsten. Het grootste deel daarvan concentreert zich in de Randstad en met name in Noord-Holland. De 115 podia in Noord-Holland programmeerden in 2019 meer dan achttienduizend professionele voorstellingen (zie tabel 12). Daarmee heeft de provincie ondanks de grote bevolkingsomvang ook per inwoner het grootste aanbod podiumkunsten, zowel qua aantal podia, voorstellingen, capaciteit als zalen. Ook de bezoekersaantallen zijn er hoog: de voorstellingen in Noord-Holland trokken in 2019 ruim zeven miljoen bezoekers, wat 35,9 procent van al het bezoek en per inwoner het meeste van alle provincies is. Grote concertzalen met (inter)nationale allure, zoals de Ziggo Dome, AFAS Live en de Johan Cruijff ArenA, spelen hier ongetwijfeld een belangrijke rol in. Doordat hier regelmatig grote artiesten optreden, trekken ze bezoekers uit het hele land – wat een gedeeltelijke verklaring kan zijn voor het hoge bezoek in Noord-Holland. Die bezoeken resulteerden in bijna 228 miljoen euro aan eigen inkomsten, hetgeen een vergelijkbaar aandeel van de landelijke inkomsten (35,5 procent) als bij de bezoekersaantallen oplevert.

TABEL 12 –INDICATOREN OVER PODIUMKUNSTEN

Provincie	Podia	Uitvoeringen	Bezoeken	Inkomsten	Vrijwilligers (fte)
Drenthe	7 [12]	740 [11]	215.388 [10]	6.419.323 [11]	6 [12]
Flevoland	8 [11]	605 [12]	142.103 [12]	7.246.921 [10]	14 [10]
Fryslân	13 [10]	1.838 [7]	448.218 [8]	12.519.112 [9]	34 [2]
Gelderland	44 [8]	5.052 [9]	1.286.149 [9]	43.438.218 [8]	60 [11]
Groningen	21 [2]	2.347 [3]	898.523 [2]	24.102.165 [3]	34 [1]
Limburg	23 [9]	3.122 [8]	847.289 [7]	26.762.723 [7]	49 [7]
Noord-Brabant	58 [7]	7.966 [6]	2.014.627 [6]	79.231.597 [5]	128 [5]
Noord-Holland	115 [1]	18.398 [1]	7.079.480 [1]	227.980.587 [1]	146 [4]
Overijssel	27 [6]	3.726 [5]	978.477 [5]	30.413.925 [6]	55 [6]
Utrecht	37 [4]	6.081 [2]	1.678.957 [3]	60.583.397 [2]	70 [3]
Zeeland	11 [3]	608 [10]	145.008 [11]	3.293.975 [12]	15 [8]
Zuid-Holland	93 [5]	12.848 [4]	3.961.959 [4]	120.978.139 [4]	125 [9]

Bovenstaande tabel toont het (absolute) aantal podia, uitvoeringen, bezoeken, inkomsten en door vrijwilligers ingezette fte bij podia. Het kleinere, groene getal geeft de relatieve positie van de provincies weer, waarbij rekening is gehouden met het aantal inwoners van een provincie. Een waarde van 1 betekent daarmee in deze tabel dat deze provincie *per inwoner* de meeste podia, uitvoeringen, bezoeken, inkomsten of vrijwilligers kent.

Na Noord-Holland hadden Utrecht en Groningen per inwoner duidelijk de grootste capaciteit, het meeste aanbod en het meeste bezoek. Opvallend is ook de positie van Zeeland. Per inwoner kent de provincie na Noord-Holland en Groningen de meeste podia, maar het aantal voorstellingen en bezoeken is er relatief laag. De twee noordelijkste provincies, Groningen en Friesland, kunnen het meest rekenen op de inzet van vrijwilligers. In de meeste andere provincies is het beeld over de gehele linie van podiumkunstindicatoren hetzelfde: waar het aanbod laag is, is het bezoek dat ook, en andersom.

DE SUBDOMEINEN BINNEN DE PODIUMKUNSTEN

De podia met wekelijks aanbod variëren van theaters en schouwburgen tot poppodia en muziekcafés. Er zijn daarom veel verschillende soorten voorstellingen en concerten te bewonderen. Van de ruim 63 duizend voorstellingen en concerten in 2019 bestond 51 procent uit theatervoorstellingen (inclusief dans en cabaret), 39 procent uit popconcerten (exclusief clubavonden) en 10 procent uit klassieke concerten (inclusief opera en operette). Noord-Holland, Utrecht en Groningen hadden in 2019 in totaal de

TABEL 13 – AANDEEL VAN VERSCHILLENDE GENRES IN HET AANBOD VOORSTELLINGEN

Provincie	Theater	Pop	Klassiek
Drenthe	56,76 %	32,57 %	10,68 %
Flevoland	60,33 %	31,90 %	7,77 %
Fryslân	49,08 %	40,53 %	10,39 %
Gelderland	53,56 %	35,81 %	10,63 %
Groningen	37,54 %	49,47 %	13,00 %
Limburg	58,62 %	31,71 %	9,67 %
Noord-Brabant	52,05 %	40,70 %	7,26 %
Noord-Holland	45,36 %	41,11 %	13,53 %
Overijssel	54,51 %	35,56 %	9,93 %
Utrecht	49,75 %	43,81 %	6,45 %
Zeeland	43,09 %	45,07 %	11,84 %
Zuid-Holland	58,58 %	32,19 %	9,23 %

Bovenstaande tabel toont de procentuele verdeling van het aanbod podiumkunstvoorstellingen over verschillende genres.

meeste voorstellingen per inwoner (te zien in tabel 12), maar wat betreft de verdeling qua type voorstellingen zijn er duidelijke verschillen zichtbaar. Tabel 13 toont aan dat in Noord-Holland en Groningen het grootste en in Utrecht het kleinste aandeel klassieke-muziekvoorstellingen te bewonderen was. Verder is te zien dat Noord-Holland en Utrecht een relatief gelijke verdeling theatervoorstellingen tegenover popvoorstellingen hadden, maar dat in Groningen de nadruk wat meer op pop ligt. Groningen had van alle provincies namelijk het grootste aandeel popvoorstellingen en was tevens de enige provincie waarin er meer popvoorstellingen dan theatervoorstellingen plaatsvonden. Flevoland, Drenthe, Limburg en Zuid-Holland vallen juist op omdat er veel meer theatervoorstellingen waren in vergelijking met popvoorstellingen.

FESTIVALLOCATIES

In absolute aantallen is het aanbod van muziekfestivals[67] het grootst in Noord-Holland en Noord-Brabant, samen waren de provincies namelijk goed voor 40 procent van alle muziekfestivals in Nederland in 2019. Per inwoner gezien vonden de meeste festivals na Noord-Brabant in Groningen plaats. De minste festivals werden georganiseerd in Flevoland, al trekt het met Lowlands wel elk jaar circa 55 duizend bezoekers naar de provincie voor een van de grootste muziekfestivals van Nederland.[68]

TABEL 14 – AANTAL MUZIEKFESTIVALS

Provincie	Muziekfestivals
Drenthe	37 [7]
Flevoland	19 [12]
Fryslân	52 [4]
Gelderland	104 [11]
Groningen	51 [2]
Limburg	86 [5]
Noord-Brabant	261 [1]
Noord-Holland	238 [3]
Overijssel	89 [6]
Utrecht	80 [9]
Zeeland	26 [8]
Zuid-Holland	207 [10]

Bovenstaande tabel toont het (absolute) aantal muziekfestivals. Het kleinere, groene getal geeft de relatieve positie van de provincies weer, waarbij rekening is gehouden met het aantal inwoners van een provincie. Een waarde van 1 betekent daarmee in deze tabel dat deze provincie *per inwoner* de meeste muziekfestivals telt.

67 Muziekfestivals zijn met uitzondering van klassieke muziek.

68 Andere bekende muziekfestivals zijn Amsterdam Dance Event (Noord-Holland), Pinkpop (Limburg), Eurosonic Noorderslag (Groningen), Best Kept Secret (Noord-Brabant) en Down the Rabbit Hole (Gelderland).

ONTPLOOIEN VAN MUZIKALE EN THEATRALE TALENTEN

Buiten het bezoeken van een concert of voorstelling (passieve participatie), kan men ook zelf actief deelnemen aan activiteiten binnen de podiumkunsten. In Utrecht gaf 12,7 procent van de bevolking aan in 2019 tijd te hebben besteed aan het bespelen van een instrument, het grootste aandeel van alle provincies. In Flevoland is dit met 5,5 procent het laagst, en ook bij de andere twee vormen van actieve participatie, zingen en toneel, is het aandeel relatief klein in Flevoland. Wat betreft zingen of deelnemen aan een zanggroep hebben de Friezen het grootste aandeel van de bevolking dat in 2019 aangaf dit als tijdsbesteding te hebben: ruim tien procent. Het spelen van toneel, musicals en het beoefenen van ballet is populair onder de bevolking van Limburg, Noord- en Zuid-Holland en Noord-Brabant (allemaal tussen de negen en elf procent).

TABEL 15 – INDICATOREN OVER PODIUMKUNSTBEOEFENING

Provincie	Bespelen van een muziekinstrument	Zingen, deelname aan zangkoor- of groep	Toneel spelen, musical, ballet
Drenthe	8,80% [8]	7,40% [5]	7,40% [6]
Flevoland	5,50% [11]	3,90% [10]	5,50% [9]
Fryslân	9,20% [7]	10,10% [1]	6,90% [7]
Gelderland	11,40% [3]	8,10% [3]	8,10% [5]
Groningen	8,50% [9]	6,60% [6]	8,10% [5]
Limburg	9,60% [6]	5,60% [9]	11,20% [1]
Noord-Brabant	11,10% [4]	5,90% [8]	8,70% [3]
Noord-Holland	7,60% [10]	8,10% [3]	9,30% [2]
Overijssel	10,00% [5]	8,60% [2]	5,90% [8]
Utrecht	12,70% [1]	8,00% [4]	8,60% [4]
Zeeland	11,60% [2]	2,70% [11]	4,50% [10]
Zuid-Holland	7,60% [10]	6,20% [7]	9,30% [2]

Bovenstaande tabel toont het aandeel beoefenaars van verschillende vormen van podiumkunst onder de bevolking van 16 jaar en ouder. Het kleinere, groene getal geeft de relatieve positie van de provincies weer. Een waarde van 1 betekent daarmee in deze tabel dat deze provincie voor die vorm van podiumkunst het hoogste aandeel beoefenaars telt.

PODIUMKUNSTEN

GELDSTROMEN NAAR DE PODIUMKUNSTEN

Wat betreft geldstromen valt op dat Limburg na Groningen per inwoner de grootste gemeentelijke bijdragen aan de podiumkunsten heeft, en na Noord-Brabant ook de grootste bijdrage van de provincie. Ook zien we, net als bij meer domeinen, een patroon van afhankelijkheid: waar de toegekende subsidies van de gemeenten hoog zijn, zijn de provinciale subsidies over het algemeen laag, en vice versa. Zeeland is daarop naast Limburg een uitzondering: zowel de gemeentelijke als provinciale bijdragen aan de podiumkunsten zijn hier relatief laag.

TABEL 16 – INDICATOREN OVER PODIUMKUNSTSUBSIDIES

Provincie	Gemeentelijke subsidies podiumkunsten	Provinciale subsidies podiumkunsten
Drenthe	15.905.371 [7]	2.005.000 [3]
Flevoland	14.188.000 [4]	637.000 [8]
Fryslân	15.968.783 [10]	2.341.000 [5]
Gelderland	47.880.409 [11]	4.456.000 [6]
Groningen	26.366.989 [1]	1.048.000 [7]
Limburg	42.869.770 [2]	4.754.310 [2]
Noord-Brabant	70.005.338 [9]	17.183.618 [1]
Noord-Holland	100.560.617 [3]	- [12]
Overijssel	38.613.918 [5]	4.393.000 [4]
Utrecht	43.946.585 [6]	849.000 [10]
Zeeland	5.835.669 [12]	391.000 [9]
Zuid-Holland	103.522.651 [8]	31.000 [11]

Bovenstaande tabel toont de gemeentelijke en provinciale cultuurlasten voor podiumkunsten. Het kleinere, groene getal geeft de relatieve positie van de provincies weer, waarbij rekening is gehouden met het aantal inwoners van een provincie. Een waarde van 1 betekent daarmee in deze tabel dat deze provincie per inwoner de hoogste subsidie kent.

GEMEENTELIJKE EN PROVINCIALE CORONASTEUN

Anne van den Dool

Tijdens de coronacrisis ontvingen culturele instellingen en makers op landelijk, provinciaal en lokaal niveau steun om deze periode door te komen. Gemeenten en provincies konden de cultuursector belangrijke extra steun bieden, met name door aandacht te hebben voor lokale verenigingen en zelfstandige makers.

Graffiti in Amsterdam (Alp Ancel via Unsplash)

GEMEENTELIJKE EN PROVINCIALE CORONASTEUN

De Regionale Cultuurmonitor betreft data uit het jaar 2019. Sindsdien is de cultuursector opgeschud door de coronacrisis. De pandemie heeft een grote impact gehad op inkomsten en bezoekersaantallen. In aanvulling op de regionale monitor biedt dit artikel een overzicht van de manier waarop gemeenten en provincies de culturele sector hebben ondersteund.

SCHADE DOOR DE CORONACRISIS

Overal in de culturele sector waren in 2020 ten opzichte van 2019 sterke dalingen in inkomsten te zien. Bioscopen en filmhuizen hadden te maken met een afname van gemiddeld 56 procent, variërend van 48 procent voor Overijssel tot 63 procent voor Flevoland (Schrijen 2022). Bibliotheken hadden te kampen met kleinere afnames in inkomsten, variërend tussen Gelderland (32 procent) en Groningen (0 procent) (Burgt et al. 2021). Dit valt te verklaren door het feit dat zij minder afhankelijk zijn van publieksinkomsten. Gemeenten dragen zorg voor een groot deel van hun financiering.

Uiteraard leed ook het aantal bezoekers onder de coronacrisis. Bij bioscopen en filmhuizen daalde dit mee met de inkomstenkrimp (56 procent) (Schrijen 2022). De professionele podiumkunsten trokken gemiddeld 72 procent minder bezoekers, musea 58 procent. De grootste klap was binnen die laatste sector voor Noord-Holland (65 procent), waarschijnlijk doordat veel buitenlands bezoek verloren ging (CBS 2021d). Bibliotheken leenden significant minder boeken uit en konden 34 procent minder activiteiten organiseren (Burgt et al. 2021).

Tijdens de coronacrisis ontving elke gemeente van het Rijk budget om de plaatselijke cultuursector te ondersteunen. In 2020 was dit 120 miljoen euro voor algemene steun, plus 48,5 miljoen euro voor lokale instellingen van landelijke betekenis. Voor de eerste helft van 2021 was er 150 miljoen euro algemene steun beschikbaar en 60 miljoen euro ter dekking van inkomstenderving uit onder meer lokale culturele voorzieningen.

Met deze steun konden culturele instellingen een deel van hun kosten compenseren. De inkomsten die daar normaal gesproken tegenover staan, in de vorm van entreegelden en sponsoring, kwamen met name in die eerste vorm tenslotte niet of nauwelijks binnen. De lokale steun maakt deel uit van een veel groter geheel aan steunpakketten vanuit de landelijke overheid.

De Taskforce Culturele en Creatieve Sector berekende voor de gehele culturele sector over 2020 een verlies aan inkomsten van 2,8 miljard euro. Dit verlies was in 2021 met 3,1 miljard euro zelfs nog groter. Zo liep het totale tekort in twee jaar op tot ruim 6 miljard euro.

In de eerste coronaperiode, tot juni 2021, ontving de sector zo'n 1,1 miljard euro aan generieke steun, onder meer via de tijdelijke Noodmaatregel Overbrugging Werkgelegenheid (NOW) en de Tijdelijke Overbruggingsregeling Zelfstandige Ondernemers (TOZO). Het Rijk heeft in die periode bovendien 0,9 miljard euro aan specifieke steun aan de culturele sector verstrekt, deels via provincies en gemeenten, die in sommige gevallen aanvullende specifieke steun verleenden. De overheidssteun werd in de volgende lockdownperiode verlengd, maar in mindere mate. De overige miljarden aan gederfde inkomsten moesten door de sector worden opgevangen met kostenbesparingen, onder meer door het niet inzetten van personeel en zzp'ers, die daarmee hun inkomsten verloren (Tweede Kamer der Staten-Generaal 2021).

Verkenning *Corona en de cultuursector*

Vanaf de eerste dag dat het Nederlandse kabinet maatregelen nam tegen de

verspreiding van de coronacrisis, op 12 maart 2020, hield de Kennisbank van de Boekmanstichting online een overzicht bij van de belangrijkste beleidsontwikkelingen op het gebied van kunst en cultuur. Ook verzamelde zij alle adviezen en onderzoeken die er sindsdien over verschenen. De Boekmanstichting verrichtte ook zelf onderzoek en hield de vinger aan de pols. In juni 2022 werden in de verkenning *Corona en de cultuursector* (Boekman Extra #34) de belangrijkste adviezen en onderzoeken in hun context gepresenteerd.

GEMEENTE ALS PANDEIGENAAR

Gemeenten konden culturele instellingen in deze barre periode verschillende vormen van steun bieden. Het stond gemeenten vrij om de middelen die zij via het Gemeentefonds van het Rijk ontvingen naar eigen inzicht te besteden, maar de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, belangenorganisaties en brancheverenigingen riepen colleges op om de extra middelen daadwerkelijk aan de lokale culturele infrastructuur te besteden.

Gemeenten konden ook vanuit andere rollen het leed van de coronacrisis verzachten: niet alleen als verantwoordelijke voor de culturele infrastructuur, maar ook als eigenaar van culturele gebouwen. Nederlandse gemeenten bezitten samen zo'n twaalfhonderd panden die specifiek voor cultuur worden gebruikt. Daarnaast hebben zij bijna 35 duizend multifunctionele gebouwen in beheer, die onder meer worden benut voor culturele activiteiten (Wijn et al. 2021).

Hiermee hadden gemeenten tijdens de coronacrisis dus een belangrijke troef in handen om de lasten voor culturele instellingen te verlichten. Voor schouwburgen en concertzalen is zo'n 30 procent van de kosten gerelateerd aan huisvesting, voor musea is dat 25 procent, voor bibliotheken 23 procent en voor poppodia 15 procent. Veel gemeenten kozen er dan ook voor culturele instellingen hierin tegemoet te komen. Ze scholden de huur of onderhoudskosten geheel of gedeeltelijk kwijt of maakten afspraken over uitstel van betaling – aanvankelijk vaak voor drie maanden, maar toen de crisis langer bleek te gaan duren, werd deze termijn veelal verlengd.

LEVE DE VERENIGING

Veel gemeenten ontwierpen daarnaast specifieke subsidieregelingen om hun culturele instellingen en makers te ondersteunen. Ook stonden ze organisaties bij in het maken van een doorstart, bijvoorbeeld door tegen een zeer lage rente een lening te verstrekken. Daarnaast vonden gemeenten het belangrijk dat juist in de coronatijd innovaties konden blijven plaatsvinden, en trokken ze daar geld voor uit. Ook amateurkunstverenigingen kregen geregeld een steuntje in de rug aangereikt.

In september en december 2021 ontving de gemeente Súdwest-Fryslân van het Rijk bijvoorbeeld financiële steun voor het herstel van de lokale culturele infrastructuur (Gemeente Súdwest-Fryslân 2022). Dit was verdeeld over twee regelingen: 'Leve de Vereniging!' (2 ton) en 'Een jaarrond cultuur' (250 duizend euro). Deze regelingen kwamen voort uit onderzoek waaruit bleek dat de coronacrisis het Friese verenigingsleven sterk had verzwakt. De bijbehorende regeling gaf verenigingen de ruimte om nieuwe leden te werven, gezamenlijke projecten op te zetten en de manier van besturen te innoveren.

De regeling 'Een jaarrond cultuur' stimuleerde een programmering van culturele activiteiten in het laagseizoen. Uit de evenementenkalender van vóór de coronacrisis bleek al dat in Súdwest-Fryslân met name in het eerste en laatste kwartaal van het jaar weinig culturele activiteiten plaatsvinden. Een jaarronde culturele agenda

komt de lokale economie ten goede en voorkomt onnodige druk in het hoogseizoen, was het idee.

SOEPEL MET PRESTATIEAFSPRAKEN

Ook in Limburg werd op gemeentelijk niveau hulp geboden. Ongeveer de helft van de Limburgse gemeenten heeft de afgelopen twee jaar de lokale cultuursector extra ondersteund met gemeentelijk geld, boven op het geld dat door Den Haag beschikbaar werd gesteld. De Limburgse gemeenten ontvingen volgens eigen opgaven zo'n 9,4 miljoen euro van het Rijk voor dit doeleinde. Daarvan is 8 miljoen euro inmiddels uitgegeven, met name aan gemeenschapshuizen en het lokale verenigingsleven. Het wegvallen van inkomsten door activiteiten als carnaval werd op die manier gecompenseerd (Prick 2022).

Aan de andere kant van het land zat ook Leeuwarden niet stil. Er werden meerdere steunmaatregelen getroffen om de culturele sector door de coronacrisis heen te helpen. Men kon jaarlijkse subsidies eerder laten uitkeren en activiteiten die cofinanciering ontvingen, werden doorbetaald. Ook ging men in redelijkheid om met prestatieafspraken en verplichtingen behorend bij verleende subsidies. Wanneer men een pand van de gemeente huurde, kon men uitstel van betaling van de huur en gemeentelijke belastingen aanvragen (Gemeente Leeuwarden 2022).

Verder werden in de provinciehoofdstad meerdere tijdelijke regelingen in het leven geroepen, onder meer voor culturele makers die een nieuw project wilden starten of zich wilden laten bijscholen in een bepaalde discipline. Ook organisaties en verenigingen op het gebied van amateurkunst konden extra middelen aanvragen, evenals professionele organisaties op het gebied van kunst en cultuur zonder winstoogmerk. Ook konden organisatoren van publieke evenementen financiële hulp krijgen.

EFFECTIEVE WERKWIJZE

De gemeente Utrecht trof eveneens maatregelen. Van 1 januari tot 1 juli 2021 konden culturele makers en organisaties honderd procent van hun projectkosten aanvragen. Zij mochten in deze periode zelfs twee keer een aanvraag voor een impulssubsidie doen, met een maximum van 2.500 euro per aanvraag. Daarnaast konden culturele instellingen die in het verleden vier jaar subsidie via de Cultuurnota kregen ook plannen indienen voor een projectsubsidie. Op deze manier konden bestaande initiatieven zich blijven ontwikkelen (Wijn et al. 2021).

Deze werkwijze bleek effectief, oordeelde onderzoeksbureau Berenschot eind 2020 in een rapport. Ondanks de zware periode voor de cultuursector toonden individuele organisaties flexibiliteit en weerbaarheid. Met name podia en festivals zaten in de knel. Financiële ondersteuning zou de komende tijd nodig blijven om instellingen te redden en het verlies van cultureel kapitaal zo veel mogelijk te voorkomen (Wijn et al. 2020).

PROVINCIALE STEUN

Wettelijk gezien hebben provincies weinig verantwoordelijkheden als het gaat om financiële steun aan cultuurinstellingen. Toch ontvingen ook op provinciaal niveau culturele organisaties en makers tijdens de coronacrisis verschillende vormen van steun. Zo stelde de provincie Utrecht al kort na de start van de eerste lockdown in 2020 een steunpakket van 6 miljoen euro in voor de cultuur- en erfgoedsector, dat later nog eens werd uitgebreid met een bedrag van 2 miljoen euro (Provincie Utrecht 2022).
De provincie Noord-Brabant stelde samen met BrabantStad een steunpakket van zo'n 8

GEMEENTELIJKE EN PROVINCIALE CORONASTEUN

TABEL 17 – PROCENTUELE VERANDERINGEN IN BEZOEK AAN EN GEBRUIK VAN VERSCHILLENDE CULTURELE VOORZIENINGEN TUSSEN 2019 EN 2020, PER PROVINCIE

Provincie	**Bioscopen en filmtheaters**		**Podia**	**Musea**	**Bibliotheken**			
	Inkomsten	*Bezoeken*	*Bezoeken*	*Bezoeken*	*Inkomsten*	*Leden*	*Uitleningen*	*Activiteiten*
Drenthe	-51 %	-51 %	-55 %	-44 %	-2 %	-10 %	-28 %	-61 %
Flevoland	-63 %	-61 %	-55 %	-52 % *	-19 %	-2 %	-34 %	-46 %
Fryslân	-54 %	-53 %	-55 %	-44 %	-2 %	-1 %	-26 %	-3 %
Gelderland	-53 %	-53 %	-70 %	-50 %	-32 %	-5 %	-27 %	-60 %
Groningen	-55 %	-55 %	-66 %	-45 %	-0 %	-3 %	-30 %	-34 %
Limburg	-58 %	-57 %	-66 %	-53 %	-12 %	-2 %	-28 %	-35 %
Noord-Brabant	-56 %	-56 %	-72 %	-54 %	-19 %	-6 %	-34 %	-58 %
Noord-Holland	-57 %	-57 %	-76 %	-65 %	-19 %	-8 %	-31 %	+37 %
Overijssel	-48 %	-50 %	-63 %	-44 %	-25 %	-5 %	-33 %	-63 %
Utrecht	-56 %	-56 %	-73 %	-52 % *	-12 %	+2 %	-26 %	-40 %
Zeeland	-54 %	-55 %	-81 %	-55 %	-5 %	-2 %	-34 %	-10 %
Zuid-Holland	-57 %	-56 %	-75 %	-55 %	-10 %	-2 %	-28 %	-31 %

Bovenstaande tabel toont voor verschillende indicatoren en verschillende culturele voorzieningen de procentuele verandering van 2020 ten opzichte van 2019. De cijfer voor bioscopen en filmtheaters, podia, musea en bibliotheken zijn afkomstig van de NVBF, het CBS en de KB.

* In zijn museumstatistieken neemt het CBS de provincies Utrecht en Flevoland samen. De waarde van 52 procent betreft de daling in de *gecombineerde* bezoekcijfers van deze provincies.

miljoen euro voor de regionale culturele infrastructuur samen. Ook werd een subsidie van 600 duizend euro voor de zes belangrijkste musea van Brabant beschikbaar gesteld: het Van Abbemuseum in Eindhoven, Museum Helmond, het Noordbrabants Museum en Design Museum in Den Bosch, het Textielmuseum in Tilburg en het Stedelijk Museum in Breda (Kunstloc Brabant 2021b). De provincie Noord-Holland en de gemeenten steunen samen 46 culturele instellingen in Noord-Holland met ruim 4,4 miljoen euro. Het geld werd verdeeld onder 26 musea, 10 podia, 5 filmhuizen, 2 festivals en 3 andere culturele organisaties (Provincie Noord-Holland 2021).

Ook de provincie Friesland maakte zich gedurende de hele coronaperiode hard voor landelijke ondersteuning om culturele instellingen overeind te houden. Begin 2021 ontving de provincie bijna 1,4 miljoen euro van het Rijk om primair provinciaal gesubsidieerde instellingen in de cultuursector te ondersteunen (Waldnet 2021). Dit was deels een reactie op het feit dat een belangrijk deel van de Friese culturele instellingen geen rechtstreekse steun van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) ontving. Cultuurgedeputeerde Sietske Poepjes sprak zich destijds uit over het belang van deze extra maatregel. ‘De culturele sector is in Fryslân van wezenlijk belang. Dan denk ik niet alleen aan grote evenementen als Oerol of Welcome to the Village, maar ook aan de vele kunstorganisaties, de Iepenloftspullen, de musea en de harmonie, fanfare en brassbands.’ Het in stand houden van deze specifiek Friese vormen van cultuur verdiende volgens Poepjes zeker ondersteuning, die op landelijk niveau niet werd geboden.

DRIE ROLLEN

De provincie Gelderland zag tijdens de coronacrisis een drietal rollen voor zichzelf weggelegd. Aanvankelijk bood zij vooral acute hulp, hetgeen vervolgens plaatsmaakte voor een periode van overbrugging, en ten slotte voor een tijd van herstel (Roelink 2020). Op 16 juni 2020 werd dan ook een noodpakket van 7 miljoen euro aan overbruggingsmaatregelen voor kunst- en erfgoedinstellingen gepresenteerd (Cultuur Oost 2020). Die waren niet alleen bedoeld voor grote organisaties, maar ook voor het levendig houden van ‘kleine kernen met hun *kultuurhusen* en andere voorzieningen voor ontmoeting’, benadrukte gedeputeerde Peter Drenth in een interview met de Boekmanstichting (Knol 2020).

Ook na de lockdowns die in 2020 en 2021 plaatsvonden, bleef steun nodig. Voor deze herstelwerkzaamheden op het gebied van cultuur en erfgoed trok de provincie Gelderland 11,6 miljoen euro uit. Het gaat onder meer om het waarborgen van de continuïteit van monumenten en regionale musea en innovatiebudget dat nodig is om de bedrijfsvoering aan te passen aan de post-coronasamenleving. Ook ontvangen makers middelen om kleinschalige culturele initiatieven mogelijk te maken en is er ruimte om de samenwerking tussen lokale omroepen en met Omroep Gelderland verder te helpen.

Daarnaast ging Cultuur Oost, de Gelderse adviesorganisatie voor kunst en cultuur, zelf aan de slag met honderd kunstenaars in de provincie. Zij werden gevraagd op verschillende manieren en in verschillende disciplines op deze tijd te reflecteren en zij werden uitgedaagd om nieuwe toepassingen van kunst en cultuur te onderzoeken en ontwikkelen (Cultuur Oost 2021).

CROWDFUNDING

Ook in Limburg waren de amateurkunsten een punt van aandacht. De provincie vroeg

tijdens de coronacrisis het Huis voor de Kunsten Limburg een aanpak voor de amateursector te maken (Provincie Limburg 2022a). Zo'n aanpak was hard nodig: uit onderzoek naar de invloed van de coronacrisis op amateurverenigingen bleek dat het verenigingsleven in maart 2020 bijna geheel tot stilstand kwam en dat de herstart uiterst moeizaam verloopt (LKCA, 2021). Minder dan 10 procent van de verenigingen en informele verbanden kon gebruikmaken van de landelijke financiële steunregelingen. Slechts 6 procent ontving ondersteuning van gemeente of provincie, terwijl 49 procent van de verenigingen volgens de onderzoekers schade leed.

Zelfstandigen kregen in Limburg extra aandacht. In februari 2022 konden culturele en creatieve zzp'ers die vanwege de coronacrisis inkomstenderving hebben of hebben gehad een aanvraag indienen bij de provincie, via het Huis voor de Kunsten. In totaal werd ruim 348 duizend euro beschikbaar gesteld, die vrijkwam omdat tijdens de coronacrisis minder een beroep werd gedaan op een regeling voor het stimuleren van bovenlokale evenementen. Daarmee konden 86 zzp'ers worden geholpen (Huis voor de Kunsten Limburg 2022b).

Verder werkte de provincie Limburg samen met crowdfundingsplatform voordekunst. Projecten die 70 procent van het streefbedrag – met een minimum van 1.500 euro – hadden bereikt, ontvingen maximaal 10 duizend euro steun van de provincie (Voordekunst 2020).

BLIJVENDE STEUN

Ook in de provincie Utrecht nam men haar ondersteunende taken serieus. Enkele groepen kregen extra steun, zoals jonge makers met weinig werkervaring. Om deze groep de kans te geven diens werk voor een eerlijke prijs aan het publiek te tonen, konden musea en podia subsidie aanvragen met een maximaal bedrag van 20 duizend euro. Regionale theaters en podia konden een subsidieaanvraag doen voor het programmeren van voorstellingen en activiteiten, waarmee ook ondersteunende beroepsgroepen, zoals gezelschappen en technici moesten zijn geholpen.

Verder konden de veertien festivals in de provincie die in het kader van het provinciaal festivalbeleid van 2020 tot en met 2023 ondersteuning ontvangen, geld aanvragen voor betaling van de marketing en gages van artiesten en werknemers. Dit zijn enkel festivals met minder dan drieduizend bezoekers, die door de maatregelen en lockdowns minder inkomsten ontvingen en veel extra kosten moesten maken. Daarnaast werd bij de start van de coronacrisis direct het Cultuur Innovatiefonds Provincie Utrecht opgericht, dat financiering bood om innovatieve ideeën de ruimte te geven. Ook toen het coronavirus min of meer onder controle leek, bleef dit initiatief doorlopen. Eind 2022 staat een nieuwe subsidieronde gepland (Provincie Utrecht 2022).

CULTUREEL KAPITAAL

De extra steunmaatregelen van provincies en gemeenten voor de culturele sector in het kader van de geleden coronaverliezen bieden een duidelijke aanvulling op de landelijke financiële injecties. Zij richten zich niet alleen op grote culturele organisaties, maar juist op lokale instanties, initiatieven en zelfstandigen. Op die manier bleven niet alleen theaters, musea, bibliotheken en poppodia overeind, maar konden ook amateurverenigingen en lokale evenementen doorgaan, met name op plaatsen met een sterke lokale culturele identiteit, zoals Friesland, Gelderland en Limburg.

Naast deze focus op het in stand houden van het bestaande cultuurnetwerk zochten provincies en gemeenten ook naar

manieren om innovatie te stimuleren, ook omdat de coronamaatregelen vroegen om zulke vernieuwingskracht. Verder realiseerden deze steunverstrekkers zich dat met het versoepelen van de maatregelen de behoefte aan steun niet direct verdween. Daarom bleven meerdere subsidiemaatregelen doorlopen tot na het aflopen van de lockdowns. Op die manier vervulden gemeenten en provincies zowel tijdens als na de coronacrisis een belangrijke rol in het in stand houden van het culturele kapitaal dat de afgelopen eeuwen in Nederland is opgebouwd.

BLIK VOORUIT

De volgende vraag is wat de toekomst zal brengen: hoeveel steun hebben culturele instellingen en makers nodig om de komende jaren te herstellen van de klappen van de coronacrisis? Jeroen Bartelse, directeur van het Utrechtse muziekpodium TivoliVredenburg, ziet grofweg twee mogelijkheden: een wereld waarin we de komende jaren de kans krijgen te herstellen van de klappen van de coronacrisis en een scenario waarin het virus, de energiecrisis of gierende inflatie de sector nog langere tijd teistert. ‘De afgelopen twee jaar hebben we gezien hoe kwetsbaar de culturele sector is,’ aldus Bartelse.

‘De reserves zijn op, de weerstand laag. Als ons publiek door een nieuwe coronagolf of forse prijsstijgingen niet of minder komt, dan zitten veel instellingen en zzp'ers binnen een paar maanden aan de grond. We zouden willen dat we zulke klappen in de toekomst beter kunnen opvangen. Daarvoor moeten we sterkere financiële buffers opbouwen. Daarnaast kunnen we op lokaal niveau samenwerken om mensen toch veilig naar culturele locaties te laten gaan, bijvoorbeeld door een goede testinfrastructuur te maken. Maar het allerbelangrijkste is dat we, naast deze kortetermijnmaatregelen, ook de ruimte nemen om naar de fundamenten van het cultuurbeleid te kijken. We moeten die kwetsbaarheid kwijt en de sector toekomstbestendig maken. Dan denk ik aan het verlengen van de beleidscyclus van vier naar zes jaar, aan minder bureaucratische manieren om overheidsbijdragen te verdelen, aan goede afstemming tussen Rijk en gemeenten. Het vergt moed van politici en beleidsmakers om bestaande structuren te veranderen, maar het is wel nodig.’

Ook Hein Kuiken, cultuurwethouder in Leeuwarden, ziet het belang van een blijvende dialoog. ‘Voor de komende periode is het belangrijk dat gemeenten nauw in gesprek blijven met het culturele veld over hoe we iedereen het beste kunnen bijstaan in deze immer voortdurende onzekerheid. Hoe zorgen we voor meer publiek in de zalen? Hoe gaan we om met de krapte op de arbeidsmarkt?’

Wanneer we die vragen proberen te beantwoorden, zien we dat de coronacrisis zwaktes heeft blootgelegd waarmee we al langer te kampen hebben. ‘Neem bijvoorbeeld de lage salarissen in de culturele sector: die zorgden ervoor dat men in coronatijd het hoofd niet altijd boven water kon houden en een toevlucht nam tot andere sectoren. Die mensen krijgen we niet zomaar weer terug. Daarom proberen we met campagnes de instroom in culturele en creatieve opleidingen te vergroten en het werk aantrekkelijker te maken. Ook tegen andere gemeenten zou ik willen zeggen: richt je zowel op het afvangen van schade als op het in gang zetten van herstel. Investeer bijvoorbeeld in digitale toepassingen, zoals opnameapparatuur voor theaters. Wij kennen de lokale situatie het beste, dus wij weten waar het geld het best op zijn plek is.’

LITERATUUR

Wand in Amsterdam (Stephanie LeBlanc via Unsplash)

LITERATUUR

Atlas Research en Boekmanstichting (2018) *Regionale Cultuurindex*. Amsterdam: Atlas Research en Boekmanstichting.

Atlas Research en Boekmanstichting (2021) *Cultuurmonitor Metropoolregio Amsterdam (MRA)*. Amsterdam: Atlas Research en Boekmanstichting.

Baartman, N. (2018) *Eeuwig jong: naar een cultureel regioprofiel voor de stedelijke regio Utrecht*. Utrecht: Provincie Utrecht.

Berg, N. van den, F. Burema, J. Veldkamp en C. van Woerkens (2021) *Atlas voor gemeenten 2021*. Nijmegen: R&Z boeken.

Boekmanstichting (2018) 'Eerste resultaten Regionale Cultuurindex tonen grote verschillen in culturele rijkdom'. Op: *www.boekman.nl*.

Broers, B., B. van Dalen, H. Vinken, J. Harings, R. Brom en R. Smeets (2020) *Waarde van cultuur: de staat van de culturele sector in Noord-Brabant 2020*. Tilburg/Amsterdam: Het PON & Telos, Pyrrhula Research Consultants, Kunstloc Brabant en Boekmanstichting.

Broers, B., B. van Dalen, H. Vinken, R. Brom en M. Goedhart (2022) *Cultuurmonitor Zeeland: nulmeting*. Tilburg/Amsterdam: Het PON & Telos, Pyrrhula Research Consultants en Boekmanstichting.

Broek, A. van den en Y. Gieles (2018) *Het culturele leven: 10 culturele domeinen bezien vanuit 14 kernthema's.* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Brom, R. en H. Vinken (2020) *Cultuur in Gelderland: een beknopte benchmark*. Amsterdam/Tilburg: Boekmanstichting en Pyrrhula Research Consultants.

Bruin, W. de (2014) 'Schilders in negentiende eeuwse kunstkolonie Oosterbeek: lustoord voor kunstenaars en regenten'. Op: *www.historischnieuwsblad.nl*.

Burgt, A. van de en S. van de Hoek (2021) *Dossier Bibliotheekstatistiek 2020*. Den Haag: Koninklijke Bibliotheek.

Bussemaker, M. (2015) *Bundeling en aanpassing van regels op het terrein van cultureel erfgoed (Erfgoedwet)* (34109, nr. 3). Den Haag: Tweede Kamer der Staten-Generaal.

CBS (2020) *Detaillering cultuurlasten gemeenten provincies*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2021a) *Arbeidsmarkt culturele en creatieve sector 2010-2020Q4*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2021b) 'Onderwijsinstellingen; grootte, soort, levensbeschouwelijke grondslag'. Op: *opendata.cbs.nl*, 30 juni.

CBS (2021c) *Nabijheid van bibliotheekvoorzieningen in 2014 en 2020*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2021d) 'Professionele podiumkunsten; capaciteit, voorstellingen, bezoekers, regio'. Op: *opendata.cbs.nl*, 23 december.

CBS (2022a) *Onderzoek kunst- en cultuureducatie: ramingen 2016 en 2018/2019*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

LITERATUUR

CBS (2022b) *Musea naar provincie en type, 2009-2020*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2022c) 'Regionale kerncijfers Nederland'. Op: *opendata.cbs.nl*, 31 maart.

CBS (2022d) 'Nabijheid voorzieningen; afstand locatie, regionale cijfers'. Op: *opendata.cbs.nl*, 3 juni.

Cultuureducatie met kwaliteit (z.j.) 'Bereik CMK 2019'. Op: *www.cultuureducatiemetkwaliteit.nl*.

Cultuur Oost (2020) 'Overbruggings-maatregelen covid-19 cultuur en erfgoed'. Op: *www.cultuuroost.nl*, 25 juni.

Cultuur Oost (2021) 'Cultuur Oost samen met 100 kunstenaars aan het werk'. Op: *www.cultuuroost.nl*.

Deckers, M. (2022) 'Nog lang niet alle kinderen zijn lid van de bibliotheek (ook al wordt het nu gratis)'. Op: *www.markdeckers.net*, 26 juni.

De Schrijverscentrale (2020) *Bestuursverslag 2019*. Amsterdam: De Schrijverscentrale.

Dijksterhuis, E., D. Verweij en M. Gielen (2021) *Onderzoek kunstmarkt 2021*. Den Haag: Nederlandse Galerie Associatie (NGA).

Gemeente Groningen (2020) *Cultuurnota 2021-2024: kunst en cultuur voor iedereen*. Groningen: Gemeente Groningen.

Gemeente Leeuwarden (2022) 'Informatie culturele en creatieve sector in Coronatijd'. Op: *www.leeuwarden.nl*.

Gemeente Súdwest-Fryslân (2022) 'Nieuwe impuls voor cultuur en verenigingsleven met Coronagelden'. Op: *www.sudwestfryslan.nl*, 18 mei.

Goedhart, M., J. Michael en M. Verhagen (2022) 'Cultuur en participatie'. Op: *www.cultuurmonitor.nl*, 3 maart.

Jong, P. de en L. Wolters (2017) *Ontwikkelingen Nederlandse galeries 2017*. Den Haag: Nederlandse Galerie Associatie (NGA).

Het Pauperparadijs (z.j.) 'Theaterspektakel over arm en rijk'. Op: *www.hetpauperparadijs.nl.*

Hoof, J. van (2022) 'Provinciale subsidie: Hoes veur 't Limburgs stap dichterbij'. Op: *www.1limburg.nl*, 4 juli.

Horst, A. van der, B. Szytniewski en J. de Kleuver (2018). *Stedelijke Regio Utrecht: verkenning van culturele kansen*. Amsterdam: DSP-groep.

Hout, F. van (2021) *Cultuurbeleid in 2021-2024 per provincie*. Utrecht: LKCA.

Huis voor de Kunsten Limburg (2022a) 'Noodfonds kunstenaars'. Op: *www.hklimburg.nl*.

Huis voor de Kunsten Limburg (2022b) 'Provinciale bijdrageregeling'. Op: *www.hklimburg.nl*.

Kamer, J. en K. de Groot (2020) *Bioscoopmonitor 2019*. Amsterdam: Filmonderzoek Nederland.

KB (2021a) 'Activiteiten en evenementen in de bibliotheek'. Op: *www.bibliotheeknetwerk.nl*, 8 juli.

LITERATUUR

KB (2021b) 'Uitleningen van de digitale bibliotheek'. Op: *www.bibliotheeknetwerk.nl*, 30 november.

KB (2022a) 'Bibliotheeklocaties en -faciliteiten'. Op: *www.bibliotheeknetwerk.nl*, 18 maart.

KB (2022b) 'Leden van de openbare bibliotheek'. Op: *www.bibliotheeknetwerk.nl*, 18 maart.

KB en CBS (2022) 'Dashboard bibliotheekleden'. Op: *www.bibliotheeknetwerk.nl*, 2 februari.

Knol. J.J. (2020) 'Wat kan de provincie voor de culturele sector doen in tijden van corona?'. Op: *www.boekman.nl*, 8 juli.

Kunstloc Brabant (2021a) '7,3 miljoen voor Brabantse cultuureducatie'. Op: *www.kunstlocbrabant.nl.*

Kunstloc Brabant (2021b) 'Corona steunregelingen'. Op: *www.kunstlocbrabant.nl*.

KVB Boekwerk (2019) 'Impact van het boek: de maatschappelijke impact van boekhandels'. Op: *www.kvbboekwerk.nl*, 27 maart.

KVB Boekwerk (2020) 'Het assortiment van boekverkooppunten in 2019'. Op: *www.kvbboekwerk.nl*, 4 juni.

KVB Boekwerk (2022) 'Verkoopcijfers 2021'. Op: *www.kvbboekwerk.nl*, 15 maart.

Leden, J. van der (2022) *Corona en de cultuursector: adviezen en onderzoeken in context*. Amsterdam: Boekmanstichting.

Limburgse Bond van Tamboerkorpsen (2020) *Jaarverslag 2019*. Roermond: Limburgse Bond van Tamboerkorpsen.

LKCA (2021) *Belangrijkste bevindingen onderzoek gevolgen corona amateurkunst*. Utrecht: LKCA.

Ministerie van OCW (2017) *Erfgoedbalans 2017*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Muller, H., L. Ravenhorst, B. Vinkenburg, I. Hegeman en I. Pielage (2019) *Cultuurmonitor Flevoland 2017-2018: eerste helft beleidsperiode 2017-2020*. Lelystad: Provincie Flevoland.

Museumvereniging (2020a) '12 regionale musea in de BIS 2021-2024'. Op: *www.museumvereniging.nl*, 18 september.

Museumvereniging (2020b) *Museumcijfers 2019*. Amsterdam: Museumvereniging.

Nederlands Filmfonds (2020) *Film facts & figures of the Netherlands: June 2020 issue*. Amsterdam: Nederlands Filmfonds.

Neele, A. en Z. Zernitz (2021) *Monitor Amateurkunst 2021*. Utrecht: LKCA.

Prick, A. (2022) 'Helft Limburgse gemeenten trok extra geld uit voor cultuur'. Op: *www.1limburg.nl*, 27 februari.

Provincie Gelderland (2022) 'COVID-19'. Op: *www.gelderland.nl*.

LITERATUUR

Provincie Groningen (2020) *Uitvoeringsprogramma cultuur 2021-2024: wij zijn cultuur!* Groningen: Provincie Groningen.

Provincie Limburg (z.j.) 'Monumenten'. Op: *www.limburg.nl*.

Provincie Limburg (2022) 'Corona en cultuur en sport'. Op: *www.limburg.nl*.

Provincie Noord-Holland (2021) '46 culturele instellingen krijgen steun van provincie en gemeenten'. Op: *www.noord-holland.nl*, 7 oktober.

Provincie Utrecht (2022) 'Steun Utrechtse cultuur- en erfgoedsector gevolgen COVID-19'. Op: *www.provincie-utrecht.nl*.

PwC (2020) *Study of the impact of IFFR 2020 on the city of Rotterdam*. Amsterdam: PricewaterhouseCoopers Advisory.

Raad voor Cultuur (2020) *Een bibliotheek voor iedereen: versterking bibliotheekwet noodzakelijk*. Den Haag: Raad voor Cultuur.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (z.j.) 'Werelderfgoed in Nederland'. Op: *www.cultureelerfgoed.nl*.

Rijksoverheid (2019) 'Een bieb in de buurt'. Op: *www.rijksoverheid.nl*, 7 oktober.

Roelink, B. (2020) 'Maatregelen na gevolgen covid-19 voor culturele infrastructuur'. Op: *www.cultuuroost.nl*, 30 november.

Schrijen, B. (2022) *Bioscoopgeschiedenis in cijfers*. Amsterdam: Boekmanstichting.

Time Out (2021) 'The 50 most beautiful cinemas in the world'. Op: *www.timeout.com*, 26 februari.

Tweede Kamer der Staten-Generaal (2021) *Nieuwe visie cultuurbeleid: noodpakket banen en economie*. Den Haag: Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Veenstra, H., D. Arends, I. Hegeman, C. Wijn en B. Vinkenburg (2021) *Cultuurmonitor Drenthe 2017-2020 – Editie 3*. Assen: Provincie Drenthe.

Voordekunst (2020) 'Provincie Limburg – partner voordekunst'. Op: *www.voordekunst.nl*.

Vos, M. de (2021) 'Je kijkt anders als natuur & kunst ideaal samengaan'. Op: *www.nrc.nl*, 11 augustus.

Waldnet (2021) 'Fryslân haalt flinke coronasteun binnen voor cultuur'. Op: *www.waldnet.nl*, 2 februari.

We the North (2018) *We the North: noordelijk regioprofiel*. Groningen/Leeuwarden/Assen/Emmen: Provincie Groningen, Provincie Fryslân, Provincie Drenthe, Gemeente Groningen, Gemeente Leeuwarden, Gemeente Assen en Gemeente Emmen.

Wijn, C. en B. Vinkenburg (2020) *Noodsteun voor de Utrechtse culturele instellingen: een toets op systematiek en verwacht effect*. Utrecht: Berenschot.

Wijn, C., B. Vinkenburg en L. Jongmans (2021) *Corona, cultuur en gemeenten: informatiegids over gemeentelijke coronasteun aan de lokale culturele infrastructuur*. Den Haag en Utrecht: VNG en Berenschot.

Zwart, S. (2022) 'Audiovisueel'. Op: *www.cultuurmonitor.nl*, 25 mei.

BIJLAGE 1:

BESCHRIJVING PER INDICATOR

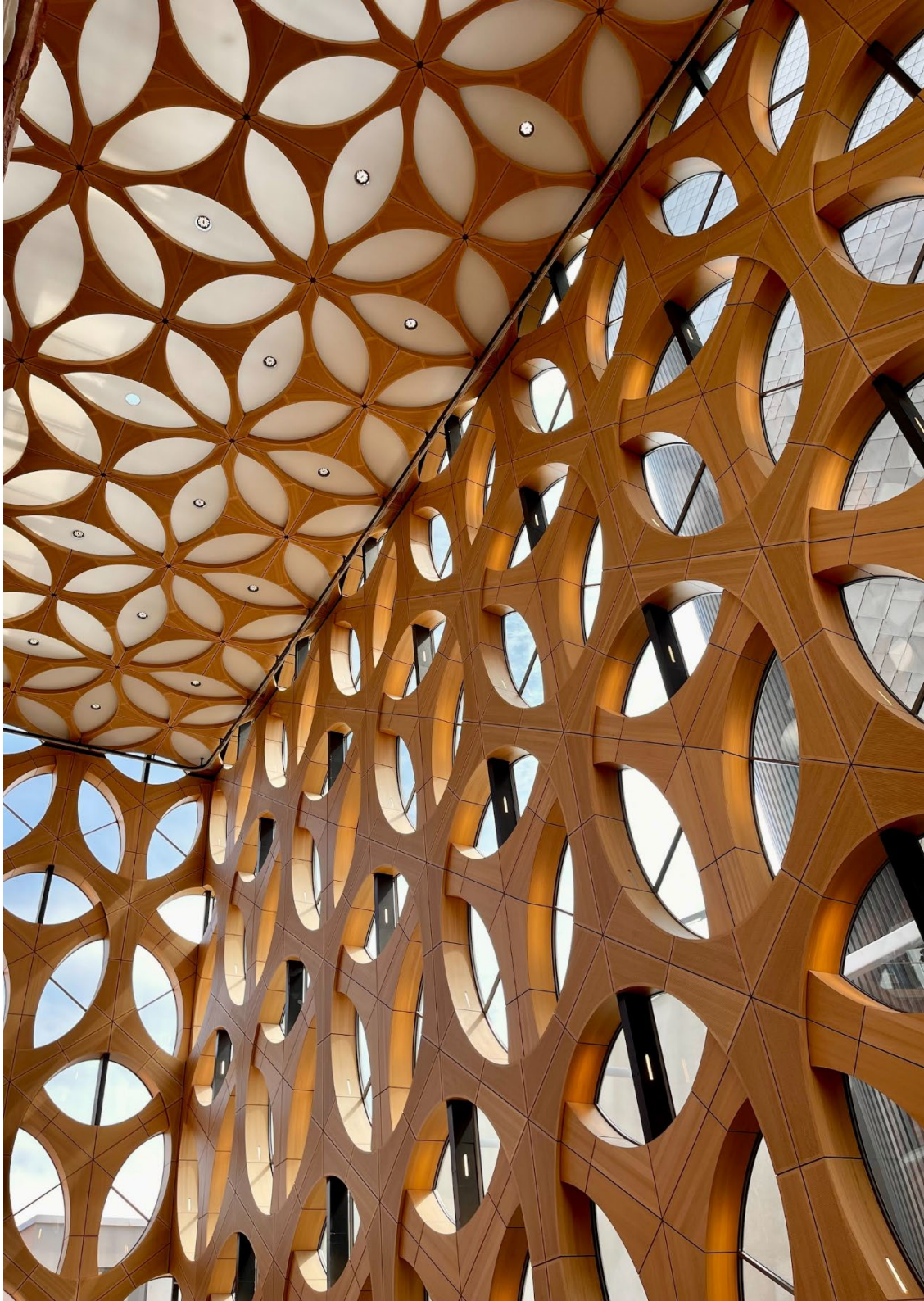

Naturalis Leiden (Siem Jongsma via Unsplash)

BIJLAGE 1: BESCHRIJVING PER INDICATOR

CAPACITEIT

BEELDENDE KUNST

Aantal galerieën
Bron: Nederlandse Galerie Associatie, bewerking Atlas Research
Het aantal galerieën per provincie dat is geregistreerd bij de Nederlandse Galerie Associatie (NGA). Deze data zijn gebaseerd op een adressenbestand afkomstig van de NGA. Dit is handmatig gecontroleerd en bewerkt door Atlas Research om een zo accuraat mogelijk overzicht te geven van het aantal galerieën in Nederland. Galerieën die niet geregistreerd zijn bij de NGA worden niet meegeteld.

Aantal musea voor beeldende kunst
Bron: CBS
Het aantal musea dat door het ministerie van OCW is aangemerkt als museum voor beeldende kunst. Tot een museum worden alle geregistreerde musea gerekend. Daarnaast worden ook ongeregistreerde musea tot de onderzoekspopulatie gerekend, mits ze voldoen aan een aantal criteria. Deze criteria zijn: het museum heeft een vaste locatie, is permanent opengesteld en is minimaal 28 weken per jaar en 3 dagen per week vrij toegankelijk; het museum heeft geen winstoogmerk, c.q. is een ANBI-instelling of stichting; het museum heeft een eigen collectie en doet onderzoek naar de collectie om kennis hierover te verspreiden; het museum heeft een website of is benaderbaar via verwijzing op een groter platform. Musea die volgens bovengenoemde regels geen museum zijn, maar wel door het publiek als zodanig worden gezien, gelden als uitzondering en worden ook tot de onderzoekspopulatie gerekend.

CULTUUREDUCATIE

Aantal zzp'ers en bedrijven voor cultuureducatie
Bron: CBS
Het aantal bedrijven per provincie dat bij de KvK geregistreerd staat onder de SBI-code 85.52 (Cultureel onderwijs), waarvan ruim 90 procent zelfstandigen. Deze data hebben een voorlopige status.

Aantal dansscholen
Bron: LISA
Het aantal aanbieders van onderwijs op het gebied van dans (exclusief ballet) aan niet-professionele beoefenaars (SBI-code 85521). Hiertoe behoren ook zelfstandige dansleraren.

ERFGOED

Aantal gebouwde rijksmonumenten
Bron: Erfgoedmonitor
Het aantal gebouwde rijksmonumenten (op peildatum 31 december) die zijn opgenomen in het Monumentenregister en door het Rijk zijn aangewezen als beschermd monument. Monumenten die beschermd zijn door gemeenten en provincies worden niet meegeteld in deze data.

Aantal archeologische rijksmonumenten
Bron: Erfgoedmonitor
Het aantal archeologische rijksmonumenten (op peildatum 31 december). Een archeologisch rijksmonument wordt door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed gedefinieerd als een 'terrein dat deel uitmaakt van ons cultureel erfgoed, omdat op of in de bodem van dat terrein resten, voorwerpen of andere sporen bewaard zijn gebleven'. In deze indicator zijn enkel archeologische monumenten meegeteld die beschermd worden door het Rijk. Archeologische monumenten die bijvoorbeeld beschermd worden door provincies of gemeenten worden niet meegeteld.

BIJLAGE 1: BESCHRIJVING PER INDICATOR

Aantal beschermde stads- en dorpsgezichten
Bron: Erfgoedmonitor
Het aantal door het Rijk beschermde stads- en dorpsgezichten (op peildatum 31 december). Dit kunnen bijvoorbeeld straten, parken en verkavelingen zijn, die worden beschermd om het specifieke historische karakter te behouden.

Aantal cultuur-historische en overige musea
Bron: CBS
Het aantal musea dat door het ministerie van OCW niet is aangemerkt als museum voor beeldende kunst. Tot een museum worden alle geregistreerde musea gerekend. Daarnaast worden ook ongeregistreerde musea tot de onderzoekspopulatie gerekend, mits ze voldoen aan een aantal criteria. Deze criteria zijn: het museum heeft een vaste locatie, is permanent opengesteld en is minimaal 28 weken per jaar en 3 dagen per week vrij toegankelijk; het museum heeft geen winstoogmerk, c.q. is een ANBI-instelling of stichting; het museum heeft een eigen collectie en doet onderzoek naar de collectie om kennis hierover te verspreiden; het museum heeft een website of is benaderbaar via verwijzing op een groter platform. Musea die volgens bovengenoemde regels geen museum zijn, maar wel door het publiek als zodanig worden gezien, gelden als uitzondering en worden ook tot de onderzoekspopulatie gerekend.

Aantal iconen moderne architectuur
Bron: Architectuurgids en Jaarboek Architectuur, bewerking Atlas Research
Het aantal door de Architectuurgids benoemde iconen van de moderne architectuur, op basis van 'een representatieve keuze (...) uit het werk van architecten en architectuurstromingen die een relevante rol hebben gespeeld in de ontwikkeling van de architectuur in Nederland in de twintigste eeuw. Naast overwegingen van architectuurhistorische aard is geselecteerd naar gebouwtype, stijlperiode en bouwjaar'. De gebouwen die ooit in die gidsen zijn verschenen worden gezien als de 'iconen van de moderne architectuur'. De gegevens over de precieze locaties van die gebouwen zijn beschikbaar gesteld door Piet Vollaard, één van de samenstellers van de Architectuurgids.

FILM

Aantal filmtheaters
Bron: Nederlandse Vereniging van Bioscopen en Filmtheaters (NVBF)
Het aantal filmtheaters. Omdat de data afkomstig zijn van de Nederlandse Vereniging van Bioscopen en Filmtheaters (NVBF), worden hier alleen filmtheaters geteld die aangesloten zijn bij deze brancheorganisatie.

Aantal stoelen in filmtheaters
Bron: Nederlandse Vereniging van Bioscopen en Filmtheaters (NVBF)
Het aantal stoelen in filmtheaters. Omdat de data afkomstig zijn van de Nederlandse Vereniging van Bioscopen en Filmtheaters (NVBF), worden hier alleen stoelen in filmhuizen geteld die aangesloten zijn bij deze brancheorganisatie.

Aantal doeken/zalen in filmtheaters
Bron: Nederlandse Vereniging van Bioscopen en Filmtheaters (NVBF)
Het aantal doeken/zalen in filmtheaters. Omdat de data afkomstig zijn van de Nederlandse Vereniging van Bioscopen en Filmtheaters (NVBF), worden alleen doeken/zalen in filmtheaters geteld die aangesloten zijn bij deze brancheorganisatie.

BIJLAGE 1: BESCHRIJVING PER INDICATOR

Aantal bioscopen exclusief filmtheaters
Bron: Nederlandse Vereniging van Bioscopen en Filmtheaters (NVBF)
Het aantal bioscopen. Omdat de data afkomstig zijn van de Nederlandse Vereniging van Bioscopen en Filmtheaters (NVBF), worden hier alleen bioscopen geteld die aangesloten zijn bij deze brancheorganisatie.

Aantal stoelen in bioscopen exclusief filmtheaters
Bron: Nederlandse Vereniging van Bioscopen en Filmtheaters (NVBF)
Het aantal stoelen in bioscopen. Omdat de data afkomstig zijn van de Nederlandse Vereniging van Bioscopen en Filmtheaters (NVBF), worden hier alleen stoelen in bioscopen geteld die aangesloten zijn bij deze brancheorganisatie.

Aantal doeken/zalen in bioscopen exclusief filmtheaters
Bron: Nederlandse Vereniging van Bioscopen en Filmtheaters (NVBF)
Het aantal doeken/zalen in bioscopen. Omdat de data afkomstig zijn van de Nederlandse Vereniging van Bioscopen en Filmtheaters (NVBF), worden hier alleen doeken/zalen geteld die aangesloten zijn bij deze brancheorganisatie.

Aantal filmfestivals
Bron: Festival Atlas
Het aantal filmfestivals. De data zijn afkomstig uit de *Festival Atlas* die is samengesteld door Harry van Vliet. Deze biedt een overzicht en analyse van het landschap van film-, food-, kunst- en muziekfestivals in Nederland.

LETTEREN

Aantal boekwinkels
Bron: LISA
Het aantal vestigingen in het LISA-register met SBI-code 4761 (‘Winkels in boeken’). Dit is exclusief antiquarische boeken, winkels in tweedehandsboeken en winkels in kranten, tijdschriften en kantoorbehoeften. Voor meer informatie over SBI-codes, zie sbi.cbs.nl.

Aantal antiquariaten
Bron: Antiqbook en De Telefoongids, bewerking Atlas Research
Het aantal antiquariaten, gebaseerd op antiquariaten die geregistreerd zijn door Antiqbook (antiqbook.nl). Deze data zijn door Atlas Research verder aangevuld met antiquariaten die in De Gouden Gids van De Telefoongids (detelefoongids.nl) onder de categorie ‘Antiquariaten’ genoemd staan.

Aantal vestigingen openbare bibliotheken
Bron: KB en CBS
Het aantal (hoofd)vestigingen en servicepunten van bibliotheekorganisaties. Een vestiging wordt door de KB gedefinieerd als ‘een locatie waar een collectie aanwezig is en die meer dan 15 uur per week bemand geopend is’. Een servicepunt is ‘een locatie waar een collectie aanwezig is en die 5 tot 15 uur per week bemand geopend is’. Bibliotheekbushaltes, afhaalpunten, miniservicepunten en zelfbedieningsbibliotheken (die minder uren per week bemand geopend zijn of waar geen collectie aanwezig is), zijn buiten beschouwing gelaten.

Aantal door openbare bibliotheken georganiseerde activiteiten
Bron: KB en CBS
Het (grotendeels geregistreerde en deels bijgeschatte) aantal activiteiten dat openbare bibliotheken per provincie organiseren binnen de vijf kernfuncties ‘Lezen en literatuur’, ‘Educatie’, ‘Kennis en informatie’, ‘Kunst en cultuur’ en ‘Ontmoeting en debat’.

BIJLAGE 1: BESCHRIJVING PER INDICATOR

Aantal fysieke materialen in collecties openbare bibliotheken
Bron: KB en CBS
Het aantal materialen in bezit van openbare bibliotheken. Deze collectie bestaat uit jeugdboeken, boeken voor volwassenen, bladmuziek en audiovisuele materialen (luisterboeken, daisy-roms, cd's, dvd's, games en overige audiovisuele materialen).

PODIUMKUNSTEN

Aanbod podiumkunsten
Bron: VNPF, VSCD, EM-Cultuur, Respons, Atlas Research
Het aantal voorstellingen en concerten (exclusief clubnachten) per provincie. Hieronder vallen onder andere theater, dans, muziektheater, klassieke muziek en popmuziek. De gebruikte indicatoren zijn afkomstig van de VNPF (PAS), VSCD (TAS), EM-Cultuur, Respons en van de afzonderlijke podia, op basis van eigen dataverzameling door Atlas Research.

Capaciteit in zalen voor podiumkunsten
Bron: VNPF, VSCD en Atlas Research
De publiekscapaciteit van podia met wekelijks aanbod. Dit zijn podia met minstens 40 (i.v.m. 12 weken zomersluiting) voorstellingen en concerten of (i.v.m. tijdelijke sluitingen) minstens 20 voorstellingen en concerten en in één van de voorgaande 4 jaren minstens 40 voorstellingen en concerten. Om tot het overzicht van podia te komen is gebruikgemaakt van data van Atlas Research, VNPF en VSCD.

Aantal zalen voor podiumkunsten
Bron: VNPF, VSCD en Atlas Research
Het aantal zalen in podia met wekelijks aanbod. Dit zijn podia met minstens 40 (i.v.m. 12 weken zomersluiting) voorstellingen en concerten of (i.v.m. tijdelijke sluitingen) minstens 20 voorstellingen en concerten en in één van de voorgaande 4 jaren minstens 40 voorstellingen en concerten. Om tot het overzicht van podia te komen is gebruikgemaakt van data van Atlas Research, VNPF en VSCD.

Aantal podia voor podiumkunsten
Bron: VNPF, VSCD en Atlas Research
Het aantal podia met wekelijks aanbod. Dit zijn podia met minstens 40 (i.v.m. 12 weken zomersluiting) voorstellingen en concerten of (i.v.m. tijdelijke sluitingen) minstens 20 voorstellingen en concerten en in één van de voorgaande 4 jaren minstens 40 voorstellingen en concerten. Om tot het overzicht van podia te komen is gebruikgemaakt van data van Atlas Research, VNPF en VSCD.

Aantal muziekfestivals
Bron: Festival Atlas
Het aantal muziekfestivals, excl. festivals voor klassieke muziek. De data zijn afkomstig uit de *Festival Atlas* die is samengesteld door Harry van Vliet. Deze biedt een overzicht en analyse van het landschap van film-, food-, kunst- en muziekfestivals in Nederland.

BIJLAGE 1: BESCHRIJVING PER INDICATOR

PARTICIPATIE

BEELDENDE KUNST

Aantal bezoeken aan musea voor beeldende kunst
Bron: Museumvereniging
Het totaal aantal bezoeken aan musea voor beeldende kunst. Dit betreft alleen de bezoekersaantallen van de ruim 450 musea die bij de Museumvereniging zijn aangesloten.

Aandeel van de bevolking (16+) dat regelmatig tijd besteedt aan handenarbeid, schilderen, tekenen, boetseren, pottenbakken, etc.
Bron: LISS
Het aandeel van de bevolking (ouder dan 16 jaar) dat aangaf in de voorbije twaalf maanden regelmatig tijd te hebben besteed aan handenarbeid, schilderen, tekenen, boetseren, pottenbakken, etc. Dit aandeel is gebaseerd op het LISS-panel: een steekproef onder vijfduizend huishoudens.

CULTUUREDUCATIE

Aandeel scholieren dat is aangemeld bij CJP
Bron: CJP
Het aandeel scholieren dat op september van het schooljaar was aangemeld bij CJP, afgezet tegen het totale aantal scholieren dat op 1 oktober bekend was bij DUO.

Gemiddeld aantal culturele activiteiten per scholier die is aangemeld bij CJP
Bron: CJP
Het gemiddelde aantal culturele activiteiten dat bij het CJP aangemelde scholieren via het CJP ondernamen.

ERFGOED

Aantal vrijwilligers musea
Bron: CBS
Het aantal personen dat zich inzet als vrijwilliger bij een museum.

Aantal bezoeken aan cultuurhistorische en overige musea
Bron: Museumvereniging
Het totaal aantal bezoeken aan cultuurhistorische en overige musea. Dit betreft alleen de bezoekersaantallen van de ruim 450 musea die bij de Museumvereniging zijn aangesloten.

FILM

Aantal bezoeken aan bioscopen en filmtheaters
Bron: Nederlandse Vereniging van Bioscopen en Filmtheaters (NVBF)
Het aantal bezoeken aan alle bioscopen en filmtheaters.

LETTEREN

Aantal bezoeken aan openbare bibliotheken
Bron: KB en CBS
Het aantal bezoeken aan openbare bibliotheken. Deze data zijn grotendeels gebaseerd op tellingen door telpoortjes, en bijgeschat voor vestigingen zonder telpoortjes.

Aantal fysieke uitleningen openbare bibliotheken
Bron: KB en CBS
Het aantal uitleningen (exclusief verlengingen) van fysieke boeken en andere fysieke materialen (zoals cd's, dvd's of bladmuziek) door bibliotheken.

BIJLAGE 1: BESCHRIJVING PER INDICATOR

Aantal leden openbare bibliotheken
Bron: KB en CBS
Het totaal van jeugdleden (t/m 17 jaar) en volwassen leden (vanaf 18 jaar) van openbare bibliotheken.

Aantal vrijwilligers openbare bibliotheken
Bron: KB en CBS
Het aantal personen dat zich inzet als vrijwilliger bij een openbare bibliotheek.

Aandeel van de bevolking (16+) dat regelmatig tijd besteedt aan lezen
Bron: LISS
Het aandeel van de bevolking (ouder dan 16 jaar) per provincie dat aangaf in de voorbije twaalf maanden regelmatig tijd te hebben besteed aan lezen. Dit aandeel is gebaseerd op het LISS-panel: een steekproef onder vijfduizend huishoudens.

Aantal verkochte boeken
Bron: CB
Het aantal boeken (exclusief non-boeken en retourzendingen) dat aan boekwinkels is geleverd door CB, de grootste logistieke dienstverlener op het gebied van boeken in Nederland. Het betreft hierbij boeken die door boekwinkels zijn ingekocht, waarmee dit een indicatie geeft van het daadwerkelijk aantal verkochte boeken.

PODIUMKUNSTEN

Aantal bezoeken aan podiumkunsten
Bron: VNPF, VSCD en Atlas Research
Het aantal bezoeken aan podiumkunsten, op basis van TAS (VSCD), PAS (VNPF), jaarverslagen van de podia plus eigen aanvullend onderzoek door Atlas Research. Voor een deel van de podia zijn de bezoekaantallen bijgeschat o.b.v. capaciteit van de podia, om te voorkomen dat er een regionale bias ontstaat van podia met ontbrekende gegevens.

Aantal fte vrijwilligers podiumkunsten
Bron: VNPF, VSCD en Atlas Research
Het aantal door vrijwilligers ingevulde fte in de podiumkunsten, op basis van TAS (VSCD), PAS (VNPF), jaarverslagen van de podia plus eigen aanvullend onderzoek door Atlas Research. Voor de podia die niet vallen onder de VSCD of VNPF is de omvang van vrijwilligerswerk zo veel mogelijk bepaald aan de hand van jaarverslagen. Wanneer alleen het aantal vrijwilligers bekend is, is dit omgerekend naar fte op basis van het gemiddelde fte per vrijwilliger in de data van TAS en PAS. Voor een deel van de podia is het aantal vrijwilligers geschat op basis van het aantal uitvoeringen en het soort podium. Voor een deel van de VSCD-podia is bij ontbrekende data geïmputeerd met de mediaan fte vrijwilligers van VSCD-podia. Het bijschatten en imputeren van missende data is gedaan om te voorkomen dat er een regionale bias ontstaat van podia met ontbrekende gegevens.

Aandeel van de bevolking (16+) dat regelmatig tijd besteedt aan het bespelen van een muziekinstrument
Bron: LISS
Het aandeel van de bevolking (ouder dan 16 jaar) dat aangaf in de voorbije twaalf maanden regelmatig tijd te hebben besteed aan het bespelen van een muziekinstrument. Dit aandeel is gebaseerd op het LISS-panel: een steekproef onder vijfduizend huishoudens.

Aandeel van de bevolking (16+) dat regelmatig tijd besteedt aan toneel, musical of ballet
Bron: LISS
Het aandeel van de bevolking (ouder dan 16 jaar) dat aangaf in de voorbije twaalf maanden regelmatig tijd te hebben besteed aan toneel, musical of ballet. Dit aandeel is

gebaseerd op het LISS-panel: een steekproef onder vijfduizend huishoudens.

Aandeel van de bevolking (16+) dat regelmatig tijd besteedt aan zingen, zangkoor, zanggroepje
Bron: LISS
Het aandeel van de bevolking (ouder dan 16 jaar) per provincie dat aangaf in de voorbije twaalf maanden regelmatig tijd te hebben besteed aan zingen, een koor of een zanggroep(je). Dit aandeel is gebaseerd op het LISS-panel: een steekproef onder vijfduizend huishoudens.

BIJLAGE 1: BESCHRIJVING PER INDICATOR

GELDSTROMEN

BEELDENDE KUNST

Gemeentelijke cultuurlasten beeldende kunst en vormgeving
Bron: CBS
De totale cultuurlasten van gemeenten voor het taakveld 'Beeldende kunst en vormgeving'. Hieronder vallen accommodaties voor beeldende kunst (excl. musea en expositieruimten voor niet-hedendaagse kunst, incl. broedplaatsen, ateliers, presentatie-instellingen, centra voor professionele beeldende kunst, artotheken en kunstuitleencentra), subsidies voor professionele beeldend kunstenaars en projecten, kunstaankopen, subsidies aan verenigingen voor amateurkunstbeoefening, subsidies aan cultuuruitingen op het gebied van architectuur, vormgeving en mode, culturele manifestaties en overkoepelende organen voor kunstbeoefening. Wanneer gegevens van een gemeente ontbraken, zijn deze door het CBS bijgeraamd.

Provinciale cultuurlasten beeldende kunst en vormgeving
Bron: CBS
De totale cultuurlasten van provincies voor het taakveld 'Beeldende kunst en vormgeving'. Hieronder vallen lasten ter bevordering van beeldende kunst en subsidies aan verenigingen voor amateurkunstbeoefening in de beeldende kunst. Wanneer gegevens van een provincie ontbraken, zijn deze door het CBS bijgeraamd.

CULTUUREDUCATIE

Gemeentelijke cultuurlasten kunst en cultuureducatie
Bron: CBS
De totale cultuurlasten van gemeenten voor het taakveld 'Kunst- en cultuureducatie'. Hieronder vallen kunstzinnige vorming, cultuureducatie en het bevorderen van een educatief aanbod. Wanneer gegevens van een gemeente ontbraken, zijn deze door het CBS bijgeraamd.

Provinciale cultuurlasten kunst en cultuureducatie
Bron: CBS
De totale cultuurlasten van provincies voor het taakveld 'Kunst- en cultuureducatie'. Hieronder vallen lasten ter bevordering van beeldende kunst, muziek, dans en toneel, en subsidies aan verenigingen voor amateurkunstbeoefening. Wanneer gegevens van een provincie ontbraken, zijn deze door het CBS bijgeraamd.

ERFGOED

Eigen inkomsten musea
Bron: Museumvereniging
De eigen inkomsten van de ruim 450 musea die bij de Museumvereniging zijn aangesloten. Onder eigen inkomsten vallen inkomsten uit entree, horeca en winkel, sponsoring, overige activiteiten, private fondsen en giften.

Gemeentelijke cultuurlasten musea
Bron: CBS
De totale cultuurlasten van gemeenten voor het taakveld 'Musea'. Hieronder vallen musea en exposities, inclusief verzamelingen en expositieruimten, exclusief actuele beeldende kunst. Wanneer gegevens van een gemeente ontbraken, zijn deze door het CBS bijgeraamd.

BIJLAGE 1: BESCHRIJVING PER INDICATOR

Provinciale cultuurlasten musea
Bron: CBS
De totale cultuurlasten van provincies voor het taakveld 'Musea'. Hieronder vallen musea en (waar van toepassing) het behouden, wetenschappelijk onderzoek en presenteren van kunst en cultuur. Wanneer gegevens van een provincie ontbraken, zijn deze door het CBS bijgeraamd.

Gemeentelijke cultuurlasten historische archieven
Bron: CBS
De totale cultuurlasten van gemeenten voor het taakveld 'Historische archieven'. Wanneer gegevens van een gemeente ontbraken, zijn deze door het CBS bijgeraamd.

Provinciale cultuurlasten historische archieven
Bron: CBS
De totale cultuurlasten van de provincies voor het taakveld 'Historische archieven'. Hieronder valt het behouden, wetenschappelijk onderzoek en presenteren van kunst en cultuur. Wanneer gegevens van een provincie ontbraken, zijn deze door het CBS bijgeraamd.

Gemeentelijke cultuurlasten cultureel erfgoed
Bron: CBS
De totale cultuurlasten van gemeenten voor het taakveld 'Cultureel erfgoed'. Hieronder vallen historische gebouwen, beschermde stads- en dorpsgezichten, objecten met historische waarde in de publieke ruimte (incl. industrieel erfgoed); subsidie, beheer, onderhoud, toezicht en handhaving van cultureel erfgoed (waaronder immaterieel erfgoed, archeologische monumenten en terreinen); het (digitaal) zichtbaar maken van cultuurhistorische waarden; en erfgoedbeoefening, erfgoedorganisaties, oudheidkundige kringen en verenigingen. Wanneer gegevens van een gemeente ontbraken, zijn deze door het CBS bijgeraamd.

Provinciale cultuurlasten cultureel erfgoed
Bron: CBS
De totale cultuurlasten van provincies voor het taakveld 'Cultureel erfgoed'. Hieronder valt letterkunde en talen (waaronder het Fries) en de instandhouding, restauratie en herbestemming van monumenten. Wanneer gegevens van een provincie ontbraken, zijn deze door het CBS bijgeraamd.

FILM

Bruto recette/omzet bioscopen en filmtheaters
Bron: Nederlandse Vereniging van Bioscopen en Filmtheaters (NVBF)
De bruto recette van alle bioscopen en filmtheaters.

Gemeentelijke cultuurlasten gemeenten film en video
Bron: CBS
De totale cultuurlasten van gemeenten voor het taakveld 'Film en video'. Hieronder vallen subsidies aan cultuuruitingen op het gebied van film en video (waaronder bioscopen, filmtheaters en filmhuizen) en subsidies aan verenigingen voor amateurkunstbeoefening op het gebied van film en video. Wanneer gegevens van een gemeente ontbraken, zijn deze door het CBS bijgeraamd.

Provinciale cultuurlasten provincies film en video
Bron: CBS
De totale cultuurlasten van provincies voor het taakveld 'Film en video'. Hieronder vallen lasten ter bevordering van film en video en subsidies aan verenigingen voor amateurkunstbeoefening op het gebied van

film en video. Wanneer gegevens van een provincie ontbraken, zijn deze door het CBS bijgeraamd.

Gemeentelijke cultuurlasten lokale pers en omroep
Bron: CBS
De totale cultuurlasten van gemeenten voor het taakveld 'Lokale pers en omroep'. Wanneer gegevens van een gemeente ontbraken, zijn deze door het CBS bijgeraamd.

Provinciale cultuurlasten lokale pers en omroep
Bron: CBS
De totale cultuurlasten van provincies voor het taakveld 'Lokale pers en omroep'. Wanneer gegevens van een provincie ontbraken, zijn deze door het CBS bijgeraamd.

Gemeentelijke cultuurlasten overige vormen van media
Bron: CBS
De totale cultuurlasten van gemeenten voor de zorg voor fysieke en elektronische cultuurdragers, exclusief de bijdragen aan bibliotheken en lokale pers en omroep. Wanneer gegevens van een gemeente ontbraken, zijn deze door het CBS bijgeraamd.

LETTEREN

Marktwaarde verkochte boeken
Bron: CB
De marktwaarde van de boeken (exclusief non-boeken en retourzendingen) die aan boekwinkels zijn geleverd door CB, de grootste logistieke dienstverlener op het gebied van boeken in Nederland. Het betreft hierbij boeken die door boekwinkels zijn ingekocht, waarmee dit een indicatie geeft van het daadwerkelijk aantal verkochte boeken en de marktwaarde hiervan.

Subsidies openbare bibliotheken
Bron: KB en CBS
Het totaal van subsidies ontvangen door openbare bibliotheken. Deze bestaan voor verreweg het grootste deel uit subsidies van gemeenten, en verder uit subsidies van provincies en overige subsidies.

Eigen inkomsten openbare bibliotheken
Bron: KB en CBS
De eigen inkomsten van openbare bibliotheken. Deze inkomsten zijn geoperationaliseerd als de totale baten minus de baten uit subsidies en bijdragen. Deze indicator omvat daarmee inkomsten uit gebruikers, inkomsten uit specifieke dienstverlening en overige baten.

Gemeentelijke cultuurlasten bibliotheken
Bron: CBS
De totale cultuurlasten van gemeenten voor het taakveld 'Bibliotheken'. Wanneer gegevens van een gemeente ontbraken, zijn deze door het CBS bijgeraamd

Provinciale cultuurlasten bibliotheken
Bron: CBS
De totale cultuurlasten van provincies voor het taakveld 'Bibliotheken'. Hieronder valt de bijdrage aan de provinciale ondersteuningsinstelling voor bibliotheken. Wanneer gegevens van een provincie ontbraken, zijn deze door het CBS bijgeraamd.

PODIUMKUNSTEN

Eigen inkomsten podiumkunsten
Bron: VNPF, VSCD en Atlas Research
De eigen inkomsten van podia, waaronder inkomsten uit kaartverkoop en horeca, inkomsten van sponsors en inkomsten uit andere private middelen. De eigen inkomsten zijn voor elk podium berekend door de

inkomsten uit subsidies af te trekken van de totale inkomsten. Deze gegevens komen uit PAS (VNPF), TAS (VSCD) en jaarverslagen van de podia. Voor een deel van de podia zijn de eigen inkomsten bijgeschat op basis van het aantal bezoekers, om te voorkomen dat er een regionale bias ontstaat van podia met ontbrekende gegevens.

Gemeentelijke cultuurlasten podiumkunsten
Bron: CBS
De totale cultuurlasten van gemeenten voor het taakveld 'Podiumkunsten'. Hieronder vallen subsidies voor podia, subsidies voor professionele gezelschappen, subsidies aan verenigingen voor amateurkunstbeoefening, culturele manifestaties en overkoepelende organen voor (podium)kunstbeoefening. Wanneer gegevens van een gemeente ontbraken, zijn deze door het CBS bijgeraamd.

Provinciale cultuurlasten podiumkunsten
Bron: CBS
De totale cultuurlasten van provincies voor het taakveld 'Podiumkunsten'. Hieronder vallen lasten ter bevordering van de podiumkunsten en subsidies aan verenigingen voor amateurkunstbeoefening in de podiumkunsten. Wanneer gegevens van een provincie ontbraken, zijn deze door het CBS bijgeraamd.

OVERIG

Meerjarige subsidies verstrekt door de rijkscultuurfondsen
Bron: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Het totaalbedrag van meerjarige subsidies die culturele organisaties ontvingen van het Fonds Podiumkunsten, Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, Mondriaan Fonds, Nederlands Filmfonds, Nederlands Letterenfonds en Fonds voor Cultuurparticipatie.

Gemeentelijke cultuurlasten overige vormen van cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie
Bron: CBS
De totale cultuurlasten van gemeenten voor vormen van cultuurparticipatie, -productie en -participatie die niet vallen onder de taakvelden 'Podiumkunsten', 'Beeldende kunst en vormgeving', 'Kunst- en cultuureducatie' of 'Film en video'. Wanneer gegevens van een gemeente ontbraken, zijn deze door het CBS bijgeraamd.

Provinciale cultuurlasten overige taken cultuur en maatschappij
Bron: CBS
De totale cultuurlasten van provincies die niet vallen onder de hoofdtaakvelden 'Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie', 'Musea', 'Cultureel erfgoed' en 'Media'. Wanneer gegevens van een provincie ontbraken, zijn deze door het CBS bijgeraamd.

COLOFON

© Amsterdam, 14 september 2022

Provinciale analyses en domeinanalyses:	Nadine van den Berg, Nancy Blaker, Jan Jaap Knol Bjorn Schrijen, Joran Veldkamp, Sabine Zwart
Analyse impact coronacrisis:	Anne van den Dool
Aanvullende data-verzameling:	Rogier Brom, Thomas van Gaalen
Eindredactie:	Paul Postema
Beeld omslag:	*Expositie Sonsbeek20→24* in Arnhem (Martijn Baudoin via Unsplash)

We danken graag de volgende personen voor het meelezen van gedeelten van deze publicatie:

Marieke Vegt (Kunst & Cultuur)
Anne de Jong (Provincie Drenthe)
Marcel Janssen (Cultuurbedrijf Noordoostpolder)
Henriëtte Muller (Provincie Flevoland)
Doris Schmutzhart (Provincie Flevoland)
Siart Smit (Oerol)
Joke Corporaal (Provincie Fryslân)
Lieselot van Damme (Provincie Fryslân)
Lotte Gerick (Provincie Fryslân)
Hans Schouwenburg (Cultuur Oost)
Edwin Küpers (Provincie Gelderland)
Gabrielle de Nijs Bik (Provincie Gelderland)
Pim Luiten (VRIJDAG)
Els van den Berg (Provincie Groningen)

atlas research

Boekmanstichting
Kenniscentrum voor kunst, cultuur en beleid

COLOFON

Ruud van Eeten (Huis voor de Kunsten Limburg)
Patricia Peters (Huis voor de Kunsten Limburg)
Jorg Eijssen (Provincie Limburg)
Henri Swinkels (Kunstloc Brabant)
Bert Doedens (Provincie Noord-Brabant)
Diana Reesink (Provincie Noord-Brabant)
Yvette Burnier (NMF Erfgoedadvies)
Els Joosten (Provincie Noord-Holland)
Erik-Jan Post (Theaterschip)
Yvonne Hermus (Provincie Overijssel)
Jeroen Bartelse (TivoliVredenburg)
Mirjam Cloo (Provincie Utrecht)
Leo Adriaanse (Cultuurkwadraat)
Natasja Koole (Provincie Zeeland)
Aukje Bolle (Kunstgebouw)
Tim de Beer (Provincie Zuid-Holland)
Nadja van den Heuvel (Provincie Zuid-Holland)
Janneke Visser (Museumvereniging)
Arno Neele (LKCA)
Maartje de Boer (RCE)
Koen de Groot (NVPI)
Annemiek van de Burgt (KB)
Berend Schans (VNPF)

OVER ATLAS RESEARCH
www.atlasresearch.nl

Atlas Research biedt inzicht in de maatschappij door middel van gespecialiseerd onderzoek en data analytics. Wij geloven dat scherp en feitelijk inzicht in maatschappelijke vraagstukken essentieel is voor betere beslissingen en beleid, en willen daarin onze bijdrage leveren.

OVER DE BOEKMANSTICHTING
www.boekman.nl

De Boekmanstichting is het onafhankelijke kenniscentrum voor kunst, cultuur en beleid in Nederland. Zij verzamelt, analyseert en verspreidt data en informatie over de cultuursector en stimuleert en faciliteert het gefundeerde cultuurdebat.

atlas research

Boekmanstichting
Kenniscentrum voor kunst, cultuur en beleid

ATLAS RESEARCH
Weesperplein 4c
1018 XA Amsterdam
www.atlasresearch.nl

BOEKMANSTICHTING
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
www.boekman.nl

atlas research

Boekmanstichting
Kenniscentrum voor kunst,
cultuur en beleid